

Lempiäisten Sukuseura

LAPSUUS- JA NUORUUSVUOSIEN MONIPAIKKAISUUS – TAPAUSTUTKIMUS LEMPIÄISTEN SUKUSEURAN JÄSENISTÄ

Eija Schwartz
Pro gradu -tutkielma
Kansatiede
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

SCHWARTZ, EIJA: Lapsuus- ja nuoruusvuosien monipaikkaisuus – Tapaustutkimus
Lempiäisten sukuseuran jäsenistä

Tutkielma, 89s.

Kansatiede

Toukokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Tämän kansatieteen pro gradu -tutkimuksen aiheena on Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusvuosien monipaikkaisuus. Tarkastelen työssäni sukuseuran jäsenten muistelemia, heille merkityksellisiä paikkoja sekä muisteltua liikkumista paikkojen sisällä ja välillä. Tutkin paikkojen ja liikkeen muodostamaa monipaikkaisuutta elämistiläkäsitteen avulla, jonka perustana on ihmisen kokemuksellisuus omassa fyysisessä ympäristössään. Arkisen elämistilan ulottuvuus muotoutuu ihmisten ja ympäristön moninaisissa kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa. Tutkimukseni näkökulma on kulttuurianalyttinen. Aineiston teemoittelu pohjautuu toisaalta yleiseen ja yhdistävään, mutta etsii samalla poikkeuksia ja etenee loitontuen ja laajentuen lapsuuden elämistilan keskustasta, kodista, kohti arkisen tilallisen ulottuvuuden ääriä.

Tutkimusaineistoni perustuu Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen ja Lempiäisten sukuseuran yhteiseen tutkimusprojektiin, joka toteutettiin vuosina 2014–2017. Hankkeen lopputuloksena oli lokakuussa 2017 julkaistu sukukirja "Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja". Tutkimusaineistoni on haastatteluin ja kyselyin muodostettua muistitietoa. Muistitiedon valikoivaan olemukseen kuuluu, että se on muisteluhetkellä tuotettua konstruktioita – yksilöllistä, henkilökohtaista ja jokaisen omiin konkreettisiin kokemuksiin perustuvaa ja samalla yhteisöllistä ja kulttuurillista. Muisteluun kuuluu myös nostalgia: kaiho ja kaipaus sekä kokemusten arvottaminen miellyttäväksi ja harmonisiksi. Nämä kaikki edellä olevat seikat näkyvät tässä tutkimuksessa.

Muisteluaineiston kokoamiseen osallistui 74 sukuseuran jäsentä ja kansatieteen oppiaineesta sekä henkilökuntaa että opiskelijoita. Tämä korostaa tutkimusprojektin osallistavaa ja yhteiskuntaetnologista luonnetta. Projektissa mukana olleiden sukuseuran jäsenten ikäjakauma ulottui 1920-luvulla syntyneistä 2000-luvulla syntyneisiin. Tämä antoi tutkimukseen moniäänistä, eri sukupolvien näkökulmaa ja toi esiin vuosikymmenien aikana tapahtuneen muutoksen suomalaisessa arkielämässä. Suurin osa haastatelluista ja kyselyyn vastanneista oli syntynyt 1930–1940-luvuilla, mikä painotti sodan kokeneiden tai sen jälkeen syntyneiden sukupolvien paikkamuistoja.

Kaakkoisesta Suomesta laajemmalle Suomeen levinnyt Lempiäisten suku ja sen jäsenistä muodostuva sukuseura ovat jo lähtökohtaisesti monipaikkaisia. Henkilötasolla monipaikkaisuuden ilmentymiä sukuseuran jäsenien elämistilassa olivat mummolat ja kesämökit, nuoruuden opiskelupaikat, evakkous ja sotalapsuuden paikat. Varsinkin nuoremmilla sukuseuran jäsenillä koettuihin ja muisteltuihin paikkoihin olivat vaikuttaneet harrastukset ja matkustelu.

Avainsanat: Paikka, tila, monipaikkaisuus, muisti, muistitieto, sukuseura, sukupolvet

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
2. LÄHDEAINEISTO JA TUTKIMUSPROSESSI.....	4
3. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -KÄSITTEET.....	12
3.1. Paikka, tila ja monipaikkaisuus.....	12
3.2. Muisti ja muistitieto.....	16
3.3. Sukututkimus ja sukupolvet.....	20
4. LAPSUUDEN JA NUORUUDEN MONET YMPÄRISTÖT.....	24
4.1. Kodin elämistila.....	24
4.2. Erilaista arkea mummolassa.....	33
4.3. Mökkielämää.....	35
4.4. Opiskelukodit ja työperäinen muutto nuoruudessa.....	39
5. TOINEN MAAILMANSOTA ELÄMISTILOJEN MÄÄRITTÄJÄNÄ....	42
5.1. Karjala ja evakkolapsuuden asuinpaikat.....	42
5.2. Sotalapsuuden muistot.....	50
6. LIIKKEELLÄ JA MATKOILLA.....	54
6.1. Tärkeät kulkuvälineet.....	64
6.2. Matkustaminen.....	58
7. MONIPAIKKAISET LEIKIT, LELUT JA HARRASTUKSET	65
7.1. Intiaanit, evakkojuna ja valtioleikki.....	65
7.2. Uutuuslelut ulkomailta	67
7.3. Harrastusten laajat maailmat	69
8. PAIKKOJEN MONINAINEN VERKOSTO.....	77
LÄHTEET.....	83
LIITE	

1. JOHDANTO

Erilaisten paikkojen luonne ja ihmisten suhde niihin kiinnostavat minua. Pidämme globaalia maailmaa ja ihmisten liikkumista paikasta toiseen helposti nykyaikaisena ilmiönä. Ihmiset ovat kuitenkin liikkuneet aikaisemminkin historian aikana, vaikka paikkasidonaisuus on agraariyhteiskunnassa ollut tiukempaa ja liikkumisen mahdollistavat kulkuneuvot hitaampia kuin nykyään. Kiinnostukseni ihmisten monipaikkaisuutteen kumpuaa omista kokemuksistani – lapsuus- ja nuoruusvuosien kotiseudusta Etelä-Karjalassa, sen jälkeisistä asuinpaikoista eri puolella Suomea, sekä yhteensä noin kahdeksasta ulkomailla vietetystä vuodesta ja niihin sisällytyneistä asuinpaikoista Itämeren rantavaltiossa. Jokaisen asuinpaikkaani on syntynyt oma kiinteä suhteensa, jotka vaikuttavat edelleen vahvasti elämääni. Monipaikkaisuudella tarkoitetaan juuri tämänkaltaista elämäntapaa: merkityksellisten paikkojen moninaisuutta ja toistuvaa liikkumista niiden välillä (Ruotsala 2011, 203).

Tämän pro gradu -tutkimuksen aiheena on monipaikkaisuus Lempiäisten sukuseuran jäsenten muisteluaineistossa. Muisteluaineisto käsittää lapsuus- ja nuoruusajan muistoja ja kokemuksia 1930-luvulta 2010-luvulle asti. Tutkimuksessani tarkastelen Lempiäisten sukuseuran jäsenten muistelemia lapsuuden- ja nuoruudenaikaisia paikkoja, niiden samanaikaisuutta sekä liikettä paikkojen välillä elämistila-käsitteen kautta, jonka perustana on ihmisen kokemuksellisuus omassa fyysisessä ympäristössään. Elämistilan, englanniksi *lived space*, tilallinen ulottuvuus muotoutuu ihmisten ja ympäristön kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa (Lappi 2007: 199–200). Tutkimukseni on jatkoa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen ja Lempiäisten sukuseuran yhteiselle sukututkimushankkeelle, joka toteutettiin vuosina 2014–2017. Projektin tavoitteena oli kerätä ja tallentaa sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja ja julkaista yksilöiden henkilökohtaisiin muistoihin, kokemuksiin ja tarinoihin perustuva erilainen sukukirja. Muisteluaineiston keruuseen osallistui eri tavoin 74 Lempiäisten sukuseuran jäsentä sekä kansatieteen oppiaineesta niin henkilökuntaa kuin opiskelijoitakin. Sama aineisto on käytössä myös tässä opinnäytetyössäni visuaalista aineistoa lukuunottamatta (visuaalinen aineisto ks. Virtanen 2017). Aineisto koottiin pääasiassa haastatteluin, mutta mukana oli myös internetissä Webropol-ohjelmalla toteutettuja kyselyvastauksia sekä käsin tai koneella kirjoitettuja muistelmia. Sukuseuran jäsenet toivat tutkimukseen lisäksi omavalintaisiaan valokuvia, joita kertyi kaikkiaan 1425. He myös piirsivät muistojensa

ja mielikuviansa perusteella kognitiiviset kartat lapsuutensa tärkeistä paikoista, sisältäen mm. erilaisia rakennuksia ja kulkureittejä (ks. Seifert 2012, 149). Muisteluaineiston pohjalta toteutettu teos *Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja* julkaistiin lokakuussa 2017 (Koskihaara & Mäki 2017). Kirja koostuu sukuseuran jäsenten kertomista lapsuus- ja nuoruusmuistoista sekä kirjan teemoihin liittyvistä tieteellisistä artikkeleista ja lyhyemmistä tietokatsauksista.

Paikat nousivat teemana esiin jo projektin alkuvaiheissa. Tilan ja tässäkin tutkimuksessa tärkeän ajan ulottuvuudet ovat kulttuurillisesti perustavia elementtejä, sillä niiden kautta arkielämä rytmittyy paikkoihin ja siirtymiin eri toimintojen välillä (Ehn & Löfgren 2001, 96). Lempiäisten sukukirjassa paikat toimivat toisaalta itsenäisinä aiheina, mutta antoivat taustan muillekin kirjan teemoille: leikit, koulu, työnteko, harrastukset ja liikkuminen tarvitsivat nekin tapahtumapaikkansa. Paikat ja laajennettuna monipaikkaisuus valikoituivat näin ollen luontevasti omaksi tutkimusaiheekseni. Vuonna 2016 tekemässä pro seminaari -tutkielmassani tutkin Lempiäisten sukuseuran jäsenten muistelemaa lapsuuden ja nuoruuden asuinpaikkoja (Schwartz 2016). Aineistoni koostui tuolloin tutkija Niina Koskihaaran tutkimushanketta varten tekemistä koeluontoisista haastatteluista, joissa haastateltuja, eri sukupolvia edustaneita henkilöitä, oli 19. Työssäni huomasin, että he kertoivat asuinpaikkansa lisäksi muistakin heille tärkeistä paikoista, ja itse kotikin oli voinut sijaita useassa eri paikassa, muutamalla myös Suomen rajojen ulkopuolella. Ihmisillä saattoi siis olla yhden maan sisällä ja jopa ylirajaisesti olla useampi fyysinen paikka, joka oli heille samanaikaisesti merkittävä. Huomioitavaa kuitenkin on, että läheskään kaikkien haastateltujen elämä ei ollut monipaikkaista. Oli yhä heitä, jotka olivat eläneet koko elämänsä synnyinseuduillaan, ilman että edes aikuisiässä matkustelivat lomillaan minnekään kauemmas.

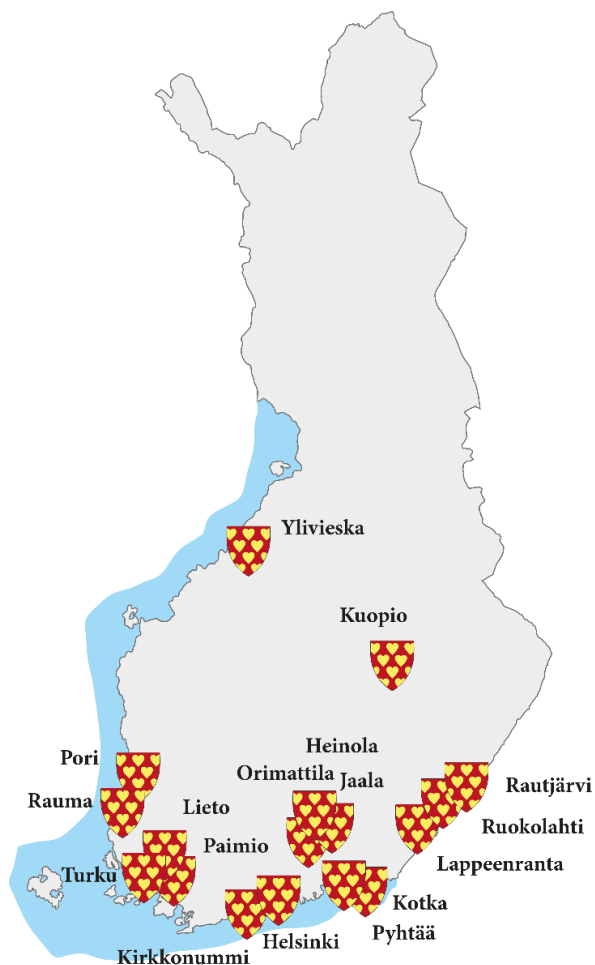
Tämä pro gradu -tutkimus jatkaa tavallaan edellistä työtäni, mutta laajenee tarkastelemaan kaikkia tärkeäksi koettuja lapsuudenajan paikkoja, joita Lempiäisten sukuseuran jäsenet muistelivat, ja samalla näiden paikkojen samanaikaisuutta. Samalla aineisto on aikaisempaa laajempi kattaen koko kerätyn tekstimuodossa olevan aineiston. Valokuvia tai kognitiivisia karttapiirroksia en tässä opinnäytetyössäni analysoi – ne ansaitisivat oman keskittyneen näkökulmansa tai tätä opinnäytetyötä laajemmat puitteet. Pro gradu -tutkimukseni ei ole autoetnografinen, sillä en ole sukutaustaltani Lempiäinen, enkä kuulu Lempiäisten sukuseuraan. Oman, edellä kuvaillun taustani vuoksi näen

maailman kuitenkin hyvin monipaikkaisena ilmiönä, ja toisaalta Lempiäisten sukuseuran jäsenten haastatteluissa esiin tulleet paikat limittyvät osittain päällekkäin omien merkityksellisten paikkojeni kanssa. Tämä on vaikuttanut jossain määrin tutkijapositioni.

Pro gradu -tutkimukseni on kulkenut osittain samanaikaisesti sukuteoksen kirjoitusprosessin rinnalla, sillä vastuullani oli sukukirjan leipätekstin kirjoittaminen. Projektista on julkaistu kolme eri näkökulmista kirjoitettua vertaisarvioitua artikkelia, joissa olen ollut mukana yhtenä kirjoittajista. Artikkelit ovat: ”Mä elän niitä paikkoja edelleen”. Elämistilat kulttuuriperintönä yhden suvun muistelukerronnassa (Mäki & Schwartz, 2018); Sinnikkään ja itsenäisen koululaisen muotokuva – koulukulttuurin ja koulunkäynnin muutoksia yhden suvun muisteluaineiston valossa (Koskihaara, Mäki & Schwartz, 2018) sekä ”Siinä se suku on paras!” – Muisteltu lapsuus vuorovaikutteisessa kansatieteellisessä sukututkimushankkeessa (Mäki & Schwartz, 2019b). Lisäksi olemme kirjoittaneet tutkimushankkeesta Maija Mäen kanssa lyhyen artikkelin sukututkimukseen keskittyneeseen Genos-aikakausjulkaisuun (Mäki & Schwartz, 2019a). Kirjoitusprosessien limittymiset toisiinsa ovat luonnollisesti vaikuttaneet myös tämän pro gradu -tutkimukseni tekstiin ja sisältöön, vaikka opinnäytetyöni onkin oma itsenäinen kokonaisuutensa. Vaikutteet ovat kulkeneet molempiin suuntiin, myös tämän opinnäytetyön keskeneräisistä versioista tuolloin tekeillä olleisiin artikkeleihin.

2. LÄHDEAINEISTO JA TUTKIMUSPROSESSI

Turun kansatieteen oppiaineen ja Lempiäisten sukuseuran tutkimushanke sai alkunsa Lempiäisten sukuseuran aloitteesta. Lempiäisten sukuseura on vuonna 1989 perustettu sukuseura, jonka juuret ovat Kaakkois-Suomessa, osittain luovutetun Karjalan alueella. Sukuhaaroja on kolme: Lappeen, Rautjärven/Ruokolahden ja Uudenkirkon haarat. Tietoja Lempiäisistä löytyy jo vuoden 1543 verotusta varten tehdyistä maakirjoista, joissa ensimmäisen kerran mainittiin henkilönimet, mutta todennäköisesti Lempiäisiä on ollut jo tuota ennen. (Lempiäisten sukuseura.) Jo sukuna Lempiäiset on tavallaan monipaikkainen – suvun jäsenet ovat vuosisatojen ja vuosikymmenten aikana levittäytyneet eteläisestä Karjalasta eri puolille Suomea. Siirtokarjalaisten myötä Lempiäisten sukua on asettunut juuri Varsinais-Suomen alueelle ja Turun seudulle. Jäseniä sukuseurassa on noin 325 (sähköpostiviesti 5.6.2018), joista tutkimushankkeeseen osallistui 74 henkilöä. Osuutta voi pitää merkittävänä, ja se kertoo sukuseuran aktiivisuudesta. Tähän tutkimukseen osallistuneet sukuseuran jäsenet asuivat pääasiassa eteläisen Suomen alueella (ks. kartta).



Kartta. Suuntaa antava kartta paikoista, joista Lempiäisten sukuseuran jäseniä oli kotoisin tai joista he kertoivat lapsuuden ja nuoruuden muistojaan. Kartta: Pauliina Niemi.

Vuoden 2014 alussa Lempiäisten sukuseuralla oli ajatus erilaisesta sukukirjasta, johon sukupuiden ja eri sukuhaarojen sijaan tallennettaisiin sukuseuran eri-ikäisten jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja. Lempiäisten sukuseuran keskeisiä toiminta-ajatuksia on mm. lisätä jäsenten tietämystä suvun muista jäsenistä, heidän asuinpaikoistaan, olosuhteistaan ja elintavoistaan. Tavoitteena on myös kotiseudun parempi tunteminen juuri esivanhempien asuinpaikkoihin tutustumalla. Nämä heijastuivat myös uuden sukukirjan suunnittelussa. Aikaisempia sukuseuran julkaisuja ovat *Lempiäisten sukua Lappeella* (1999), *Juuret kaskimaitten mullassa, Rautjärven Lempiäiset* (2007), *Mikko Lempiäinen ja hänen sukunsa* (2007) sekä *Uudenkirkon, Vitikkalan ja Jorolan kylän Lempiäiset* (2013). (Lempiäisten sukuseura.) Yhdellä sukuseuran aktiivijäsenistä oli taustaa kansatieteen opinnoista Turun yliopistossa, joten Turun yliopiston kansatieteen oppiaine valikoitui projektin luontevaksi yhteistyötahoksi. Kansatieteen oppiaineessa projektin katsottiin puolestaan sopivan hyvin oppiaineen profiiliin, ja hankkeeseen lähdettiin mukaan. Kansatieteellisen tutkimuksen perinteiset kulmakivet, kenttätöiden ja erityisesti haastatteluiden avulla saatava tutkimustieto, ihmisten arjen tutkiminen sekä aika, paikka ja jossain määrin myös sosiaalinen sidonnaisuus, loivat tutkimushankkeen tieteellisen perustan. Kansatieteen henkilökunnasta ja Lempiäisten sukuseuran jäsenistä koostunut ohjausryhmä käsitteli projektin etenemistä säännöllisissä tapaamisissa, ja sukuseura toimi jäseniään osallistavassa projektissa kokoavana voimana esimerkiksi tiedottamisessa.

Vaikka Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen yhteisen projektin päätavoite olikin tuottaa muistoista ja kokemuksista kumpuava sukukirja, jo itse tutkimusprosessi oli mielekäs ja antoisa molemmille osapuolille, niin Turun yliopiston kansatieteen oppiaineelle kuin Lempiäisten sukuseurallekin. Projekti on hyvä esimerkki yhteiskuntaetnologisesta, soveltavasta ja osallistavasta kulttuurintutkimuksesta, jossa tutkimuksen kohde, sukuseuran jäsenet, olivat aktiivinen osa prosessia. Muisteluaineisto suunniteltiin ja muodostettiin yhdessä tutkijoiden ja sukuseuran jäsenten kanssa, ja tutkimustulokset palautuivat takaisin kentälle konkreettisen kirjan muodossa. Tämä asetelma sopii hyvin kulttuuriantropologi Tiina Suopajärven kuvaamaan hyvään osallistavaan etnografiseen tutkimukseen: osapuolet pystyivät vaikuttamaan yhteisen toiminnan tavoitteisiin sekä keinoihin, joilla niihin voi päästä (Suopajärvi 2018, 174.). Samalla tutkimushanke toteutti yliopistonlain säännöstä, jonka mukaan ”yliopistojen tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen, toimia vuorovaikutuksessa muun

yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta”. (Yliopistolaki 24.7.2009/558, 1. luku, 2 § 1 momentti).

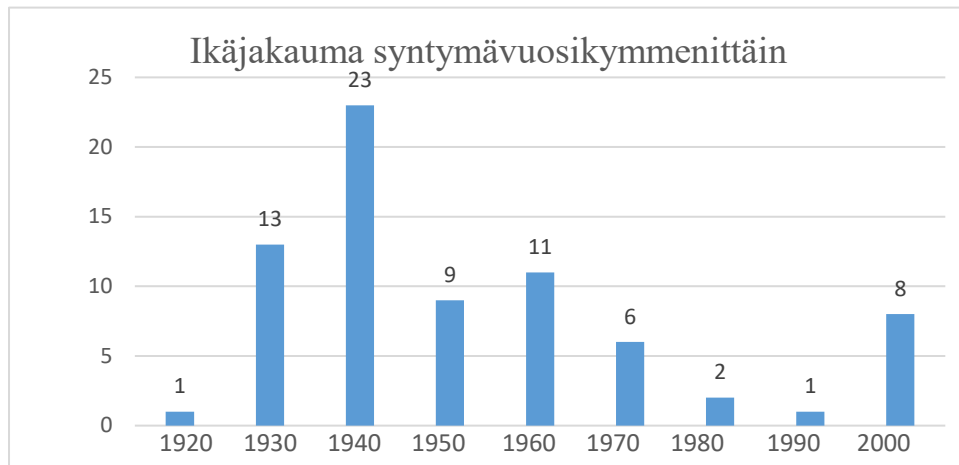
Aineistonkeruu käynnistyi keväällä 2015 hankkeen silloisen koordinaattorin, tutkija Niina Koskihaaran tekemillä koeluontoisilla haastatteluilla, joiden pohjalta sukuseuran jäsenille tehtiin netin kautta vastattava Webropol-ohjelmalla toteutettu kysely. Haastatteluja oli tuolloin 10, ja haastateltuja sukuseuran jäseniä 19. Webropol-ohjelmalla toteutettuun kyselyyn vastasi yhteensä 24 jäsentä. Lisäksi seitsemän henkilöä kirjoitti vapaamuotoisesti muistojaan joko digitaalisesti tai paperille. Vuonna 2016 ohjausryhmässä todettiin, että aineistoa oli edelleen laajennettava. Saman vuoden aikana kansatieteen oppiaine ja Lempiäisten sukuseura järjestivät sukuseuran jäseniä koonneet haastattelupäivät, jotka pidettiin keväällä Turussa ja syksyllä Lappeenrannassa. Lappeenranta valikoitui kohdepaikaksi sen vuoksi, että sukuseuran jäsenistöä asuu edelleen runsaasti suvun lähtösijoilla Kaakkois-Suomessa. Lappeenrannan haastattelupäivän yhteyteen oli lisäksi järjestetty iltapäiväretki yhden paikallisen jäsenen metsämajalle, ja ohjelmassa oli mm. off road -autoajelua. Tämän oli tarkoitus lisätä erityisesti nuorempien sukuseuran jäsenten kiinnostusta osallistua hankkeeseen. Turun ja Lappeenrannan haastattelupäiville osallistui kaikkiaan 52 henkilöä. Vuoden 2016 loppupuolella tein vielä kolme haastattelua sellaisten sukuseuran jäsenten kotona, jotka eivät olleet päässeet haastattelupäiville, mutta jotka halusivat olla mukana muistojen keruussa. Osallistumiset menivät myös päällekkäin: muutamat sukuseuran jäsenet osallistuivat sekä haastatteluihin että kyselyihin.

Aineistonkeruussa käytettiin osallistavan etnografian menetelmiä. Sukuseuran jäsenistöä osallistettiin yhteiseen projektiin ja tutkimusaineiston tuottamiseen, ja samoin aineistonkeruuseen osallistettiin kansatieteen oppiaineen henkilökunnan lisäksi kansatieteen opiskelijoita, jotka saivat konkreettisen projektin myötä työkokemusta. Haastattelujen teko ja niiden litterointi oli heille samalla osa opintoihin kuuluvaa kenttätöitä käsittelevää opintojaksoa. Haastattelut, samoin kuin Webropol-ohjelmalla toteutetut kyselyt, perustuivat teemarunkoon, jonka temaattiset kokonaisuudet olivat lapsuuden koti ja perhe, asuinympäristö ja leikit, koulunkäynti, opiskeluvuodet, työnteko lapsuus- ja nuoruusvuosina, lapsuuden ja nuoruuden vapaa-aika ja harrastukset, liikkuminen ja yhteydenpito, perheen ja suvun juhlat sekä sukuseuran merkitys. (TYKL/spa/1190, muistio hankkeen ohjausryhmän kokouksesta 3.6.2015.) Teemarungon

mukaisessa etenemisessä oli luonnollisesti haastattelukohtaisia eroja. Eri henkilöiden kohdalla eri teemat saattoivat painottua eri tavoin, ja toisaalta haastateltavilla oli mahdollisuus tuoda esiin myös heille itselleen tärkeitä aiheita annettujen teemojen ulkopuolelta. Omaa tutkimuskysymystäni ajatellen koti ja asuinympäristö olivat selkeimmät paikkaa käsittelevät aihealueet, mutta eri paikat kulkivat taustalla läpi koko teemarungon. Lisäksi haastattelun aluksi kukin kertoi nykyisen asuinpaikkansa. Myös syntymäpaikka mainittiin, joissain tapauksissa myös vanhempien syntymäpaikka.

Haastattelut järjestettiin sekä yksilö-, pari- että ryhmähaastatteluina. Ryhmissä tehdyissä haastatteluissa henkilöille yritettiin etsiä jokin yhdistävä tekijä, esimerkiksi sukulaisuussuhde tai sama ikäluokka. Jossain tapauksissa haastateltavat eivät tunteneet toisiaan, ja ainoana yhdistävänä tekijänä oli kuuluminen sukuseuraan. Ryhmähaastattelujen etuna oli yhdessämuistelu, yhteisöllisen tiedon tuottaminen, kun yhden henkilön muistot herättivät muistoja toisissa ryhmän jäsenissä. Muistelu oli näin ollen yhteistä neuvottelua, johon myös haastattelija osallistui. Ryhmätilanteiden negatiivisena puolena oli ryhmädynamiikan tuomat vaikutukset varsinkin isommissa ryhmissä. Joku ryhmän jäsenistä saattoi jäädä hiljaiseksi muiden ollessa enemmän äänessä, ja toisaalta haastattelijalla oli välillä vaikeaa ohjata haastattelua teemarungon mukaisesti, kun muistot veivät puheliasta ryhmää eteenpäin. Tämä näkyi erityisesti aloittelevien opiskelijoiden ryhmissä. Yksilö- ja parihaastatteluilla saatiin puolestaan yksityiskohtaisempaa ja syvempää tietoa, kun tilanne oli henkilökohtaisempi.

Muisteluaineiston keruussa oli mukana muutama laajempi sukulaisryhmä ja useampaa sukupolvea edustanut perhe. Haastateltavien ikäjakauma vaihteli 9–87 vuoden välillä. Suurin osa heistä on syntynyt 1930–40-luvuilla (ks. kaavio 1). Tämä painottaa tutkimustuloksissani voimakkaasti menneen ajan ja muistelun näkökulmaa. Ikäjakauma vastaa samalla sukuseuran jäsenten ikäjakaumaa, jonka painopiste on yli 50-vuotiaissa (sähköpostiviesti 27.6.2018). Naisia osallistuneista oli 41 ja miehiä 33 (ks. kaavio 2). Sukupuolen merkitykseen en kuitenkaan keskity tässä tutkimuksessa, vaikka elämäntilan paikkoja olisi toki voinut myös tarkastella siitä näkökulmasta, miten ne sukupuolittuneita ne ovat, jos ovat.



Kaavio 1.



Kaavio 2.

Tässä pro gradu -työssäni olen nimennyt esimerkkeinä käytetyt haastateltavat sukupuolen M/N ja syntymävuoden mukaan, ja lisännyt tarvittaessa aakkosjärjestyksen mukaiset kirjaimet samana vuonna syntyneille miehille ja naisille, kuvitteellisena esimerkkinä N1981a. Syntymävuodella on oleellinen merkitys, kun tarkastelen eri sukupolvien edustajien arjen elämää ja sen muutoksia. Sukupuolen merkitys tässä tutkimuksessa on toissijainen, ja merkintä M/N toimiikin lähinnä mekaanisena erottajana. Tutkimuseettisesti tilanne on mielenkiintoinen, sillä itse sukukirjassa henkilöt esiintyvät omilla nimillään. Mielestäni anonymisointi on kuitenkin tarpeellista, kun henkilöiden elämää analysoidaan tieteellisen tutkimuksen puitteissa. Oman merkitsemistapani katson riittävän tutkimuskohteiden anonymisoinniseksi. Tutkimukseen tuodut muistot ja kokemukset olivat tavallaan hyvinä ja positiivisina, hyväksytyinä kerrottuja, eikä selvästi rankkoja lapsuudenmuistoja ollut kuin yhdellä projektiin osallistuneella, ja hänkin antoi suostumuksensa muistojensa julkaisemiseen sukukirjassa. Tämä tutkimus ei käsittele teemoja, jotka voisivat tuoda esiin mielestäni eettisesti arkaluontoisimpia asioita hänen elämästään. Sotalapsuuden kokemuksia käsiteltiin muutaman haastateltavan kohdalla, mutta tulkitseen ne muistoiksi, jotka eivät ahdistaneet samalla tavoin kuin edellä mainitun henkilön muutoin rankat lapsuusmuistot.

Haastattelut sukuseuran jäsenet antoivat suostumuksensa tietojensa arkistointiin ja niiden käyttöön tutkimustarkoituksessa. Laaja tutkimusmateriaali on tallennettu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon aksessiotunnuksilla TYKL/aud/1117–1157, haastattelut; TYKL/dg/6383–7808, digitaaliset kuvat; TYKL/spa/1190, mm. kyselyvastaukset ja hankkeen ohjausryhmän kokousmuistiot.

Kuten aiemmin jo totesin, en itse kuulu Lempiäisten sukuseuraan, joten suhteeni haastateltaviin oli siinä mielessä ulkopuolinen. Olen kuitenkin kotoisin Etelä-Karjalasta, josta Lempiäisten suku on lähtöisin ja jossa suvun jäseniä edelleen asuu. Tämä on voinut vaikuttaa esimerkiksi haastattelutilanteissa Lappeenrannassa – yhteinen paikkaan liittyvä tuntemus haastateltavien kanssa, että olen yksi ”heistä”. Myös aineistoa analysoidessani jouduin pohtimaan suhdettani Lempiäisten kertomiin paikkoihin. Juuri itäisen Suomen paikat olivat itselleni tutumpia ja siten läheisempiä, enkä saanut sen antaa vaikuttaa tutkimustuloksiin. Kansatieteilijä Helena Ruotsala kuvaa tutkijan asemaa suhteessa kenttään kaksijakoiseksi: sisäpuolisella tutkijalla on automaattisesti kulttuurista kompetenssia ja valmis viitekehys, jonka avulla hän voi kohdentaa esimerkiksi kysymyksiä haastattelun aikana. Lisäksi hänellä on Ruotsalan mukaan mahdollisuus päästä käsiksi tietoon, jota ei paljastettaisi ulkopuoliselle. Toisaalta hänen voi olla vaikea esittää itsestäänselviä, ns. tyhmiä kysymyksiä, vaikka ne olisivat oleellisia tutkimuksen kannalta. Kenttää tuntemattomalle tutkijalle tämä sallitaan, ja toisaalta ulkopuoliselle tutkijalle voidaan kertoa asioita, jotka sisäpiiriläiselle jätetään kertomatta. (Ruotsala 2005, 68.)

Mainittavaa on vielä, että tutkimuksen kohteena ja projektin toisena osapuolena oli Lempiäisten sukuseura, mikä rajaa tutkitut Lempiäis-sukuiset vain niihin, jotka kuuluivat sukuseuraan, ja tarkennettuna niihin sukuseuran jäseniin, jotka ottivat osaa projektiin. Tämä tutkimus ei siis ole kattava tutkimus ihmisistä, jotka kuuluvat Lempiäisten sukuun. Lisäksi tutkimustulosten analysointi perustuu omaan tulkintaani ja kulttuuriseen käsitykseeni – toisen tutkijan analysoimana esille olisi voinut tulla toisenlaisia seikkoja.

Lempiäisten sukuseuran haastattelut litteroitiin äänitiedostoista tekstimuotoon, joita käytin varsinaisena tutkimusaineistona. Litteroitujen tiedostojen etuna oli luonnollisesti niiden helppo luettavuus. Tähän liittyy kuitenkin mielenkiintoinen huomio – toisen

tutkijan tekemä litteraatio oli erilainen käsiteltävä kuin omasta haastattelusta tekemäni litteraatio. Haastattelutilanne, jossa olin ollut itse läsnä, antoi tavallaan enemmän ja syvempää tietoa. Omaa litteroitua tekstiä lukiessa mieleen muistui haastattelutilanteen ei-verbaalinen viestintä kuten äänenpainot, naurahdukset, ilmeet, tauot sekä hiljaisuus, jotka litteraatiossa voivat jäädä huomiotta. Toisten tekemistä litteraatioista tämä aspekti puuttui, vaikka joihinkin oli merkitty esimerkiksi keskustelijoiden naurahdukset. Ei-verbaalinen kommunikaatio, ilmeet ja käyttäytyminen, ovatkin seikkoja, johon tutkijan olisi myös kiinnitettävä huomiota haastatteluita analysoidessaan. (Esim. Saarikoski 2008, 31, 38–41; Ruotsala 2005, 65–66; Ukkonen 2000, 58–60).

Sekä kyselyvastauksia että litteroituja haastatteluja olen tutkinut lähiluvun avulla. Lähiluku on tutkimusote, jonka ensimmäisenä esitteli sosiologi Tommi Hoikkala väitöskirjassaan vuonna 1993. Hän kuvaa lähiluvun sopivan purettujen haastatteluaineistojen ja mediatekstien analysoimiseen, ja keskeistä on tällöin sisältö, aiheet ja teemat, ei niinkään tekstin lingvistiikka (Hoikkala 1993, 37). Edelleen, lähiluku voidaan ymmärtää ”vaeltavana käsitteeksi”, joka laajasti ajateltuna tarkoittaa kaikkea huolellista ja ymmärtävää tulkintaa, kun analysoidaan tekstejä (Pöysä 2010: 331).

Tutkimukseni on voimakkaasti aineistolähtöinen, sillä sen teemat nousevat Lempiäisten sukuseuran jäsenten muisteluaineistosta. Tutkimusaineiston analyysiin olen käyttänyt kulttuurianalyysin menetelmiä. Kulttuurianalyysin esittelivät vuonna 1982 ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren teoksessaan *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv* (Ehn & Löfgren 1982). Teoksen alaotsikon mukaisesti he kuvasivat omaa käsitystään kulttuurianalyysistä yhdeksi etnologiseksi näkökulmaksi, todeten, että ei ole vain yhtä tapaa tehdä kulttuurianalyysiä, etnologista tutkimusta tai kulttuurintutkimusta ylipäänsä. Kulttuurianalyysille oli heidän mukaansa keskeistä kuitenkin jo tuolloin arkielämän rutiininomaisten ilmiöiden näkyviksi tekeminen ja niiden merkityksellistäminen tutkijan oman tulkinnan kautta. Lisäksi Ehn ja Löfgren painottivat sitä, kuinka kulttuurianalyysissä oleellista on tarkastella tutkimuskohdetta ulkopuolelta, uusin, kyseenalaistavin näkökulmin, vaikka tutkisi itselle tutun yhteiskunnan ja kulttuurin ilmiöitä. (Ehn & Löfgren 1982, 11–12.)

Kuten Ehn ja Löfgren myöhemmässä, vuonna 2001 julkaistussa teoksessaan *Kulturanalys* kirjoittavat, kulttuurianalyysi levisi ja kehittyi sittemmin laajalti kulttuuri-

ja yhteiskuntatieteiden parissa. Myös he itse olivat jatkaneet menetelmän kehittämistä. (Ehn & Löfgren 2001, 7–8.) *Kulturanalyser*-teoksessa he tuovat esiin laajennetun listan keskeisistä teemoista, joiden ilmentymien kautta tutkimusaineistoa voi tarkastella. Monet teemoista muodostuvat toisilleen vastakohtaisista pareista: esimerkiksi kaaos/järjestys, luonto/kulttuuri tai yksilöllinen/yhteisöllinen. Myös yksittäiset aihealueet kuten tila, aika, työ tai sukupuoli voivat olla aineistosta etsittäviä teemoja. Tilan ja paikan kulttuurianalyysi käsittelee Ehnin ja Löfgrenin mukaan sitä, kuinka tiloja ja paikkoja käytetään, kuinka ne koetaan, kuinka ne rajautuvat ja kuinka paikkojen välillä liikutaan. Tilaa voi tarkastella muun muassa aspekteilla lähellä/kaukana, ulkona/sisällä tai keskus/periferia. (Ehn & Löfgren 2001, 28–29,96)

Kulttuurianalyysin metodeja soveltaen olen etsinyt laajasta tutkimusaineistostani arjen elämään liittyviä tilaan ja paikkaan sitoutuvia muistoja ja kokemuksia, jotka oman kulttuurisen käsitykseni ja tulkintani kautta olen luokitellut temaattisiksi kokonaisuuksiksi. Käsittelem aineistosta nousevia, paikkoihin liittyviä teemoja luvusta 4. eteenpäin. Nämä teemat ovat osittain myös päällekkäisiä: jaottelu olisi voinut olla aivan hyvin myös toisenlainen. Olen nostanut tutkimusaineistosta esiin paikkoihin liittyviä suurempia yleisiä, yhteisiä, toistuvia piirteitä ja toisaalta yksilöllisiä poikkeuksia. Olen pyrkinyt esittämään lapsuuden ja nuoruuden elämistilan paikat niiden yleisyyden ja etäisyyden kannalta. Lähtökohdaksi – läheisimmäksi ja tärkeimmäksi – elämistilassa olen luokitellut lapsuuden kodin. Elämistilan keskustasta paikat etenevät loitontuen ja laajentuen kohti arkisen, monipaikkaisen tilallisen ulottuvuuden ääriä.

3. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -KÄSITTEET

3.1. Paikka, tila ja monipaikkaisuus

Ihmisten liikkuvuus eri paikkojen välillä ja näiden paikkojen samanaikaisuus voidaan helposti ajatella vain globaalien nykyajan ilmiöksi, mutta onko niin? Lähtökohta pro gradu -tutkimukselleni on, että elämän monipaikkaisuutta on esiintynyt jo aikaisemminkin. Tutkimuksessani tarkastelen muistitiedon avulla tuotetun aineiston perusteella, mitkä paikat Lempiäisten sukuseuran jäsenet ovat kokeneet itselleen merkityksellisiksi lapsuutensa ja nuoruutensa aikana 1900-luvun eri vuosikymmeninä ja miten he ovat tässä eri paikkojen muodostamassa tilassa liikkuneet. Samalla pohdin myös sitä, mihin asioihin ja miksi juuri nämä paikat heidän elämässään oleellisesti liittyvät. Mikä on saanut lapset ja nuoret elämään eri paikoissa ja liikkumaan paikasta toiseen? Monipaikkaisuus merkitsee myös liikkumista. Miten ihmiset ovat eri paikkojen välillä liikkuneet?

Kansatieteen keskeisimpinä ulottuvuuksina on pidetty tilaa ja paikkaa, aikaa ja sosiaalista sidonnaisuutta. Kuten kansatieteilijät Pia Olsson ja Helena Ruotsala toteavat, kansatieteellinen tutkimus on aina sitoutunut paikkaan. Suomalaisessa tutkimustraditiossa paikka tarkoitti pitkään maaseutua, jossa suurin osa väestöä asui. Yhteiskunnan murroksen, maaltamuuton ja kaupungistumisen myötä myös suomalainen kansatiede alkoi 1970-luvulla urbanisoitua, ja kaupungista tuli kansatieteellisen tutkimuksen kohde maaseudun rinnalle. (Olsson & Ruotsala 2017, 7–9.)

Tilaa ja tilan käsitettä on tutkittu 1990-luvulta alkaen kulttuurintutkimuksen piirissä yhä enenevässä määrin (Enges, Heimo, Mahlamäki & Virtanen 2015, 133). Tilaa ja paikkaa käsittelevä kulttuurintutkimus on saanut vaikutteita myös muilta tieteenaloilta. Maantieteilijä Doreen Massey on pohtinut laajasti tilan, ajan ja paikan yhteyttä toisiinsa. Paikka on tässä rinnakkainasettelussa tilaa suppeampi, paikallinen, ja tila on suurempi alue paikan ympärillä, nykymaailmassamme rinnastettavissa globaaliin. Massey'n itsensä mukaan ”tila on useiden liikeratojen muodostama sommitelma (tai ”samanaikaisuus”)”. Paikat ovat ymmärrettävissä monimutkaisiksi tilojen kohtauspaikoiksi. Tila ja aika kietoutuvat yhteen. Tila on olemassa yhdenkaltaisena sommitelmana vain hetken ajan, ja tämä hetkellinen otos luo paikan. Paikka ei näin ollen koskaan pysy samanlaisena, vaan se muuttuu jatkuvasti tilan ja ajan muutoksen mukana. (Massey 2008, 189–191, 210217).

Humanistisen maantieteen tutkija Yi-Fi Tuan on myös esittänyt mielenkiintoisia näkemyksiä paikan, tilan ja ajan suhteesta toisiinsa. Hänen mukaansa paikalla on ajan kulkua hidastava vaikutus: ”Olen esittänyt, että paikka hidastaa ajan kulkua, pysäyttää sen ja voi jopa – tarjoamalla takaisinpaluun mahdollisuuden – kääntää sen suuntaa. Paikassa, toisin kuin ajassa, tunnemme olomme kotoisiksi [--].”(Tuan 2006, 26.) Yi-Fu Tuanin mukaan ihminen tarvitsee paikkojen pysyvyyttä, kun aika kulkee ja tuo muutoksia mukanaan. (Tuan 2006, 26) Myös Tuan toteaa, että ajankulku kuitenkin myös muuttaa paikkoja. Paikkaan palaaminen sellaisena, kuin se oli lapsuudessa, on useimmiten täysin mahdotonta. Kiinnostava on myös Tuanin näkemys, jonka mukaan luonto muodostelmineen on perinteisesti tarkoittanut ihmiselle pysyvyyttä, sillä sitä on ollut vaikeampi muokata kuin ihmisen omia rakennelmia. Luonnon maiseman näkeminen vuosien jälkeen samanlaisena kuin ennen saa Tuanin mukaan ihmisen tuntemaan jatkuvuutta ja turvaa samalla kun ihminen itse vanhenee ja sen myötä kokee vanhenemisen mukanaan tuomia ei-toivottuja muutoksia. Tuan nostaa samalla esiin mielenkiintoisen näkökulman maaseudusta: maaseutumaisema taloineen ja viljelyksineen saattaa merkitä ihmisille luonnon tavoin pysyvyyttä ja alkuperäisyyttä, vaikka onkin ihmisen muokkaamaa ympäristöä. (Tuan 2006, 15, 20–21).

Ranskalainen filosofi Henri Lefebvre on pohtinut tilaa sosiaalisena käsitteenä jo vuonna 1974 ensimmäisen kerran julkaisemassaan teoksessa *Production de l'espace* (Lefebvre, 1991). Lefebvre jakaa tilallisuuden kolmeen alakategoriaan, joiden muodostamisessa hän käytti perusteina muun muassa ihmisten rutiineja eli arkielämää sekä yhteisön muodostamaa rakennettua ja jatkuvasti uudelleen rakentuvaa ympäristöä. Lefebvren kolme tilan aspektia ovat havaittu, käsitteellistetty ja eletty tila (Lefebvre 1991, 38–41; Lappi 2007, 31–32). Eletty tila, englanniksi lived space, on käännetty suomeksi myös elämistilaksi. Lefebvren kolmesta tilallisuuden aspektista keskityn vain elämistilan tarkasteluun. Tämä alun perin humanistisen maantieteen tutkimuksesta kulttuurintutkimukseen siirtynyt käsite perustuu ihmisen kokemuksellisuuteen omassa fyysisessä ympäristössään. Kuten kaupunkitutkimusta tehnyt etnologi Tiina-Riina Lappi toteaa: “[--] tilallisuus muotoutuu ihmisten ja ympäristön kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa” (Lappi 2007: 199–200). Tutkimuksessani käytän juuri elämistilan käsitettä määrittämässä Lempiäisten sukuseuran jäsenten muistelemaa lapsuuden ja nuoruuden arkisen elämän tilallista ulottuvuutta. Elämistilaan kuuluvat ne paikat, joissa

sukuseuran jäsenet arkeaan elivät, heidän muuttuvat elin- ja asuinympäristönsä sekä liikkumiseen liittyvät tekijät ja näihin liittyvät sosiokulttuuriset ulottuvuudet. Elämistila sisältää siis erilaisia paikkoja ja niiden moniulotteisia vuorovaikutuksellisia suhteita.

Monipaikkaisuus, englanniksi *multilocality/multi-locality*, tai erityisesti asumista painottava *multible dwelling*, on käsite ja tutkimussuuntaus, jonka avulla voidaan tarkastella paikkojen samanaikaisuutta, ihmisten liikkumista niiden välillä ja näiden kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta. Monipaikkaisuutta ovat tutkineet esimerkiksi saksan kielialueella etnologi Johanna Rolshoven ja Suomessa kansatieteilijä Helena Ruotsala. Ruotsala tiivistää monipaikkaisuuden ydinkäsitteen seuraavasti: ”Monipaikkaisuus voidaan käsittää ihmisen arkisia elinympäristöjä leimaavaksi, monien merkityksellisten paikkojen ja niiden välillä tapahtuvan liikkumisen kokonaisuudeksi, joka on toistuvaa siirtymistä paikasta toiseen.” (Ruotsala 2011, 203.) Lisäksi monipaikkaisuus voi olla vapaaehtoista tai pakotettua. Se voi olla asumiseen, työhön, vapaa-aikaan tai sosiaalisiin suhteisiin liittyvää. (Haukkala 2011, 56.) Helena Ruotsala kuvaa monipaikkaisuutta myös paikkojen välisiin suhteisiin liittyväksi ajankohtaiseksi ja globaaliksi ilmiöksi, jota voidaan soveltaa, kun tutkitaan esimerkiksi matkailua, loma-asumista ja muita mobiileja kulttuureja. Monipaikkaisuus onkin viime vuosina vaikuttanut kansatieteen käsitykseen paikasta. Yhteen paikkaan – oli se sitten maaseutua tai kaupunkia – tai kulttuurialueeseen kohdistunut tutkimus on laajentunut tarkastelemaan esimerkiksi liikkuvuutta, monipaikkaisuutta, ylijärjestyksiä ja kakkosasuntoilmiötä. Ihmisillä voi yhden kotiseudun sijaan olla useita kotiseutuja tai paikkoja, jotka ovat heille merkityksellisiä ja joiden välillä he liikkuvat. (Ruotsala 2011, 203–204.)

Viime vuosina monipaikkaisuus on noussut ajankohtaiseksi teemaksi myös laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran vuonna 2011 julkaisemassa selvityksessä *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus* todettiin muun muassa, että monipaikkaisuuden myötä työn tekeminen ja fyysinen työpaikka eriytyvät tulevaisuudessa toisistaan, kun virtuaaliset ympäristöt antavat siihen yhä enemmän mahdollisuuksia. (Haukkala 2011, 56.) Suomen Akatemialla oli vuosina 2011–2015 monitieteisesti tulevaisuuden asumista tutkinut ohjelma, jonka hankkeista yksi oli Itä-Suomen yliopiston toteuttama Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä (ASU-ohjelma; Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan

ympäristöissä). Tässäkin tutkimuksessa painottui tulevaisuuden näkökulma. Monipaikkaisen asumisen toivotaan esimerkiksi tuovan maaseudulle uudenlaista kehitystä, kun maaseutukyliin muuttaa siellä vapaa-aikaisesti asuvia ihmisiä. Edelleen jatkuvan kaupungistumisen aikana tämä voidaan nähdä yhtenä keinona pitää maaseutu elinvoimaisena.

Liikkuvasta elämäntavasta on toki esimerkkejä jo ennen nykyistä työmatkapendelöintiä eri paikkakuntien välillä ja ylirajaisesta liikkumisesta ennen globaalia vapaa-ajanmatkailua tai pakolaisuutta. Esimerkkinä ylirajaisesta monipaikkaisuudesta Ruotsala on tarkastellut muun muassa Tornio-Haaparannan aluetta, jossa asukkaiden arki on jakautunut jo pitkään Suomen ja Ruotsin valtioita erottavan joen molemmin puolin (Ruotsala, 2011). Hän on myös tutkinut lappilaista porotaloutta, jossa poronhoitajien elinkeinon perinteisesti on kuulunut liikkuminen eläinten vuotuisen laiduntamiskierron mukaan (esim. Ruotsala, 2012). Johanna Rolshoven puolestaan nostaa esiin Euroopan historiasta ilman pysyvää asuinpaikkaa olleet nomadit, joiden elämään erinäisistä syistä kuului liikkuminen paikasta toiseen: esimerkiksi työtehtävästä toiseen kuljeskelleet työntekijät, käsityöläiset, taitelijat, munkit, opiskelijat, kerjäläiset, orpolapset ja rikolliset. Hän toteaa kuitenkin, että näitä ryhmiä olisi liian yksinkertaista verrata suoraan nykyisiin liikkuviin ihmisryhmiin. (Rolshoven 2012, 17–18.)

Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa on tehty kaksi monipaikkaisuutta osittain käsittelevää pro gradu -tutkielmaa 2010-luvulla. Ulpu-Maria Ikonen tutkimus vuodelta 2015 ”*Täällä on mun koti, täällä on mun paikka*” – *Tutkimus halislaisten maahanmuuttajanaisten kotikokemuksista* (Ikonen, 2015) tarkasteli maahanmuuttajataustaisten naisten käsityksiä kodista. Tämän tutkimuksen tuloksiin kuului havainto, että entiset kodit ja entiset kotimaat olivat vielä vahvasti läsnä naisten arjessa, vaikka uusi koti oli Suomessa. Nora Tarmion pro gradu vuodelta 2013 *Suomessa mä olen Suomen bosnialainen ja Bosniassa mä olen Bosnian suomalainen* – *Bosnialaistaustaisten nuorten aikuisten monimuotoinen etninen ja paikallinen identiteetti uudessa asuinympäristössä*. käsitteli sekin monipaikkaisuutta transnationaalisesti, mutta tässä tutkimuksen kohteena oli erityisesti maahanmuuttajien monipaikkainen identiteetti. (Tarmio, 2013.) Tilaa ja tilan olemusta on tutkinut myös Merja Issa pro gradussaan *Wadi Nisnas Haifassa rinnakkaiselon tilana – Kristityn vähemmistön kokemuksista Israelissa* (Issa, 2018).

Oma tutkimukseni ei ole edellä mainittujen pro gradujen tavoin yllirajainen, eikä keskity tutkimaan etnisyyttä eikä identiteettiä, vaikka Lempiäisten sukuseuran jäsenillä oli tärkeitä paikankokemuksia myös ulkomailla ja eri kulttuuriympäristöissä. Suomessa tehdyistä monipaikkaisuuden tutkimuksista ja selvityksistä pro graduni eroaa taas siinä, ettei se tarkastele tätä hetkeä tai katso tulevaisuuteen, vaan käsittelee muistitietoon perustuen lähinnä 1900-luvun loppupuolta.

Lempiäisten sukuseuran jäsenten muisteluaineisto oli monipaikkaisuuden kannalta haastava, jo siitä syystä, että aineisto oli laaja, kaikkiaan 74 ihmisen muistoja ja kokemuksia kattava. Heidän muistelemansa lapsuuden ja nuoruuden paikat ovat luomus lukuisista tilan, ajan ja paikkojen yhteenliittymistä. Projektiin osallistuneet sukuseuran jäsenet edustivat heterogeenista ryhmää niin ikänsä kuin paikkasidonnoisuksiensa perusteella. Osallistuneiden joukossa oli henkilöitä, joiden lapsuuden ja nuoruuden elämistila oli selkeästi ollut monipaikkainen, ja toisaalta mukana oli sellaisia, joiden elämistila oli ollut hyvinkin suppea ja rajautunut kaikilla tasoilla kodinympäristöön. Tutkimuksen kohteena oli yksittäisten henkilöiden lisäksi Lempiäisten suku ja tarkennettuna heidän sukuseuransa, joka jo olemukseltaan on monipaikkainen, mitä ei tutkimusasetelmassa voinut ohittaa. Olenkin pyrkinyt yhdistämään nämä kaksi aspektia: tutkimuksessani olen tuonut esille yksittäisten sukuseuran jäsenten muistot ja kokemukset osana koko sukuseuran antamaa kehystä.

3.2. Muisti ja muistitieto

Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen yhteisessä projektissa kerätty tutkimusaineisto on pääosiltaan sekä suullista että kirjallista lapsuus- ja nuoruusvuosien muistelua. Haastattelut ja kyselyvastaukset ovat muistelukerronnalla muodostettua muistitietoa. Kansainvälisessä tutkimuksessa puhutaan käsitteestä *oral history*, mikä varsinaisesti tarkoittaa suullista, haastatteluin tuotettua muistitietoa, mutta jonka suomalainen tutkimussuuntaus ymmärtää kuitenkin tätä laajemmaksi. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa tärkeässä asemassa ovat myös kirjoitetut muistitietolähteet, joita saadaan esimerkiksi kilpakeruiden kautta. (esim. Fingerroos & Haanpää 2006: 26–27.) Suomessa muistitietotutkimus nousi tunnustettuun asemaan aluksi historiantutkimuksen alalla 1980-luvun kuluessa. Eryityisesti alkuvaiheessaan

muistitietotutkimus yhdistettiin monimuotoiseen ”history from below” -suuntaukseen, jonka keskeisenä erona perinteiseen historian tutkimukseen oli, että se tarkasteli historiaa alhaalta käsin, eikä laskeutunut yhteiskunnan valtarakenteista alas kohti yksilöjä. Tämä tarkoitti uudenlaista, mikrotason näkökulmaa, toisin sanoen äänen antamista ihmisille ja ihmisryhmille, jotka aikaisemmin oli historiallisen tiedon tuottamisessa sivuutettu. Samalla se merkitsi ihmisten arkielämän ja rutiinien tuomista osaksi hyväksyttävää historian tuottamista. (Fingerroos 2010, 62; Ukkonen 2006, 175–179.)

Monitieteisellä kentällä toimivalla muistitietotutkimuksella on nykyisessä kulttuurintutkimuksessa vakiintunut asema. Etnologi Outi Fingerroos huomauttaa, että suomalaiset kulttuurintutkijat ovat toimineet muistitiedon parissa jo 1800-luvun kansanrunouden keruista alkaen, toisin sanoen kauan ennen muistitiedon tuleamista suuremmaksi ilmiöksi. Muistitietoon perustuvaa tutkimusta ovat tehneet viime vuosina varsinkin etnologit ja folkloristit, ja muistitietoa voidaan käyttää sekä tutkimuksen lähteenä että kohteena. (Fingerroos 2010, 61–65.) Muistitietotutkimus käsittää useita kansatieteelle ja etnografiselle tutkimukselle tyypillisiä elementtejä – kansatieteelle tunnusomaista on kansanomaisen kulttuurin tutkiminen, muisti ja muistaminen, ja laajemmin katsottuna etnografisen tutkimuksen metodologiaan kuuluvat muistitiedon tuottamisellekin tutkimuskohteen valinta, kenttätyöt, haastattelut ja kyselyt, suullisen tiedon litteroiminen sanalliseen muotoon sekä tiedon analysointi ja raportointi (Fingerroos 2010, 65; Geertz 1973, 6). Muistitietoon perustuva tutkimus katsoo menneisyyttä yksilön kokemusten ja muistojen kautta, mikä Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen yhteisessä projektissa oli yksi tutkimuksen lähtökohdista. Tässä opinnäytetyössäni käytän muistelukerronnalla muodostettua tietoa ensisijaisesti tutkimuksen lähteenä, mutta myös kohteena.

Muisti ja muistelu muodostavat yhteyden menneisyyden ja nykyisyyden välille. Muistin olemus on kuitenkin monimutkainen, ja sen antama tieto on subjektiivista. Kuten italialainen muistitietotutkija Alessandro Portelli on todennut, ”suulliset lähteet eivät kerro meille vain, mitä ihmiset tekivät, vaan sen, mitä he halusivat tehdä, mitä he uskoivat tekevänsä ja mitä he jälkikäteen katsovat tehneensä” (Portelli 2006, 55). Muistelu on menneisyyden palauttamista mieleen, mutta samalla se on menneisyyden tulkintaa, uudelleen käsittelyä ja jopa muuttamista, toisin sanoen se on muisteluhetkessä luotu konstruktio (Ukkonen 2000, 11). Muistelutilanne vaikuttaa siihen, mitä ihminen kertoo,

sillä kerrotuksi valikoituvat juuri sillä hetkellä, haastattelutilanteessa tärkeäksi koetut tapahtumat. Saman ihmisen esittämä suullinen kertomus jostain tapahtumasta voi näin ollen vaihdella eri haastattelukertojen välillä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö muistelija pyrkisi totuuteen. (Portelli 2006, 55). Muistitiedolle keskeistä onkin menneisyyden merkityksellistäminen, sen sijaan että se kertoisi objektiivisen totuuden. (Ukkonen; 2006, 194.) Juuri tästä syystä muistitietoa on kritisoitu, ja osittain yhä vielä muistitieto nähdään epäluotettavana ja toisarvoisena lähteenä (Fingerroos 2010, 69). Jos ja kun tieteellinen tutkimus määrittellään siten, että sen tulokset ovat aina toistettavissa, muistitieto ei tietenkään täytä tätä vaatimusta, mutta saman voidaan toki katsoa pätevän ihmistieteissä tehtävään laadulliseen tutkimukseen ylipäänsä.

Muistelun olemukseen liittyy myös nostalgia. Nostalgia on valikoivaa muistamista, jossa on mukana kaihoa ja kaipausta. Nostalgian avulla ihminen, joko tietoisesti tai tiedostamatta, unohtaa tavanomaiset ja epämiellyttävät asiat ja tekee muistostaan miellyttävän sekä harmonisen. (Korkiakangas 2005, 140.) Kuten Ulla-Maija Peltonen toteaa, ”muistamisessa olennaista on kyky ja halu unohtaa ja muistaa, valita ja hylätä kokemusten tulvasta kertomisen arvoiset asiat” (Peltonen 2000). Koko elämämme on eräänlainen kertomus, ja ollaksemme tasapainossa elämämme kanssa, kertomuksen on oltava merkityksellinen ja hyväksyttävä. Yksilö perustaa paljon elämässään omien käsityksiensä ja muistojensa pohjalle, ja niistä tulee hänelle psykologisesti tosia.

Paikkoihin liittyvän muistelun nostalgiaa on kirjoittanut esimerkiksi kansatieteilijä Pirjo Korkiakangas. Korkiakangas on todennut, että paluu lapsuuden ja nuoruuden aikaisiin paikkoihin muistelun avulla saattaa herättää muistelijassa erilaisia tunteita, hajuja ja visuaalisia mielikuvia, jotka nykyajan perspektiivistä nähtynä saavat positiivisen sävyn (Korkiakangas 2004, 158). Paikkojen muistelu on moniulotteista: siihen sisältyy Korkiakankaan mukaan sekä muistelijan henkilökohtaiset elämänvaiheet kokemuksineen ja muistoinen, muisteltavan paikan historia että juuri nostalgisen muistelun moninaiset merkitykset. Kun muisteltavaa paikkaa kohtaa jokin uhka, nostalgiset tunteet ja muistot nousevat pintaan herkemmin kuin stabiilissa tilanteessa. (Korkiakangas 2004, 168.)

Muisti vanhan ja uuden jatkuvaa vuoropuhelua, ja samalla heterogeenista ja monikerroksista (Peltonen 2000). Muisti on sekä yksilöllistä, henkilökohtaista ja jokaisen omiin konkreettisiin kokemuksiin perustuvaa, että kollektiivista, yhteistä kulttuurista ja sosiaalista käsitystä asioiden kulusta historiassa. Nämä liittyvät erottamattomasti

toisiinsa: yksilön muistikuvien perusteella rakennetaan kulttuurista muistia, mutta kulttuurinen muisti vaikuttaa samalla siihen, mitä yksilö muistaa. (Korkiakangas 2005, 129.) Perhe ja suku on nähty yksikköinä, jotka toimivat välittäjinä yksilön muistin ja kollektiivisen muistin välillä. Perheen ja suvun muistia on kuvattu dynaamiseksi, kontekstin mukaan vaihtelevaksi konstruktioksi, joka voi muuttua merkittävästi ajankohdan, kerrontatilanteen ja vastaanottajan mukaan. (Erll 2011, 313–315.)

Kulttuuriseen, kollektiiviseen muistiin liittyy käsite muistin paikoista. Ranskalainen historioitsija Pierre Nora on pohtinut muistamista mm. tilojen ja paikkojen kautta. Noran kolmiosainen, muistihistoriaa käsitellyt teos *Les Lieux de Mémoire* (1984–1992), suomennettuna *Muistin paikat*, toi esiin käsitteen muistin paikoista. Noran käsityksen mukaan jokin historialliseen muistiin liittyvä paikka, esimerkiksi patsas tai rakennus, kantaa muistoja, jotka siihen liittyvät. Muistin paikkojen rinnalla Nora puhuu edelleen paikkoja laajemmista muistin miljöistä. Näitä ovat voineet olla esimerkiksi perinteiset maaseutukylät, jotka yhteiskunnan kehitys on vienyt mennessään. (Peltonen 1999: 95–100.) Kansatieteilijä Bo Lönnqvist toteaa, että Nora on käyttänyt tilan käsitettä hyvin laajasti. Kollektiivisia muistin paikkoja ovat esimerkiksi sellaiset kansalliset ilmiöt kuten juhlapäivät, uskonnolliset ja etniset rajat maan sisällä, tai kansaa yhdistävät kieli ja nimistö. (Lönnqvist 2007: 88.)

Folkloristi ja muistitietotutkija Anne Heimon on pohtinut mm. liikkumisen ja muuttoliikkeiden suhdetta muistiin ja muistitietoon. Hän avaa mielenkiintoisen näkökulman vertailemalla pohjoismaista ja balttilaista muistitietotutkimusta, ja kollektiivisen muistin ja kontekstin vaikutuksista siihen, mitä ja miten yksilö kertoo kokemuksistaan. Läheisissä naapurivaltioissa, Suomessa, Ruotsissa, Virossa ja Latviassa muistelun traditio on ollut erilaista, sillä toisen maailmasodan tapahtumat heijastuivat maihin eri tavoin. Itä-meren alueella tapahtui suuria muuttoaaltoja, kun Baltiasta paettiin neuvostovaltaa, esimerkiksi juuri Ruotsiin, ja Suomesta muutettiin Ruotsiin työn perässä hieman myöhemmin. Luovutetun Karjalan evakot olivat jo sodan aikana myös suuri muuttajaryhmä, samoin Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin sotalapsina lähetetyt 70 000 suomalaislasta. Muutto, pakolaisena tai vapaaehtoisesti, on vaikuttanut ihmisten kertomuksiin heidän kokemuksistaan, kuten myös paikalleen jääminen. Esimerkiksi Neuvostoliiton totalitäärisessä systeemissä yksilön sananvapaus ja sen myötä muistelu oli rajoitettua, kun taas maasta paenneet pystyivät muodostamaan omat kertomuksensa

vapaammin. Muuton kertomuksesta tuli kuitenkin samalla kollektiivinen. Näkökulmia syntyi siis erilaisia, ja kollektiivinen muistitieto on ollut vuorovaikutuksessa yksilöllisen kanssa. Heimo toteaa myös, että usein muutosta kertovista muistoista tulee osa perheen ja suvun tarinaa. (Heimo 2016, 38 – 43.)

Sukututkimuksesta oppaan laatineen Taina Ukkosen mukaan muistitietoaineistoihin kuuluvat myös lyhyet kertomukset, joilla sukututkimuksessa on oma merkityksensä. Näitä voisi kuvata osasina juuri suvun tarinoista. Tarinat liittyvät muistelijan yhteisöön, sen identiteettiin ja historiaan. Aiheina tällaisissa kertomuksissa voivat olla mm. lapsuudenkokemukset, elämän käännekohtat ja historialliset ajanjaksot kuten sodat. Ukkonen kirjoittaa: ”Pinnalta katsoen tarinat kertovat tositapahtumista, mutta tosiasias-
sa ne kertovat ennen kaikkea tapahtuman kokeneista ihmisistä ja heille tärkeistä asioista”. (Ukkonen 2015: 35)

3.3. Sukututkimus ja sukupolvien kokemukset

”Suku on biologisten tai sopimuksellisten linkitysten kautta syntyvä sosiaalisten suhteiden verkosto, jota sukulaisuus liittää yhteen” (Häkkinen 2017, 22). Oman sukunsa menneisyyden tutkimus, sukututkimus, on Suomessa nykyään varsin yleinen harrastus. Sukunsa historiaa ja sukulaissuhteita voivat tutkia niin yksityishenkilöt kuin suvun jäsenten perustamat, Lempiäisten sukuseuran kaltaiset järjestäytyneet yhteisöt. Lempiäisten sukuseura kuuluu Sukuseurojen Keskusliittoon, jolla (maaliskuun 2019 tilanteen mukaan) on 110 jäsenseuraa, joilla puolestaan on henkilöjäseniä yhteensä noin 30 000 (Sukuseurojen keskusliitto). Sukututkimuksen kattojärjestönä Suomessa toimii Suomen sukututkimusseura, joka:

järjestää seminaareja ja koulutustilaisuuksia, harjoittaa julkaisutoimintaa, tuottaa tietokantapalveluja, ylläpitää suku- ja henkilöhistorian erikoiskirjastoa sekä tekee yhteistyötä alan muiden toimijoiden kanssa. (Suomen sukututkimusseura.)

Työväen- ja kansalaisopistot järjestävät myös erilaisia kursseja ja harrastuspiirejä, joissa sukututkimusta voi harjoittaa. Tietoa sukunsa jäsenistä saa esimerkiksi seurakuntien kirkonkirjoista, joihin on luetteloitu muun muassa seurakunnan jäsenet, kastetut, avioliittoon vihityt sekä kuolleet henkilöt. Osa vanhoista kirkonkirjoista sijaitsee maakunta-arkistoissa tai kansallisarkistossa, mutta osaa pääsee lukemaan internetin välityksellä. Sukututkimustulosten tyypillinen esitystapa on sukukirja, jossa suku on

järjestetty ydinperheistä koostuviksi sukuhaaroiksi (Suomen sukututkimusseura). Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen projektin tarkoituksena oli tuottaa ”erilainen sukukirja”, joka sukuhaarojen sijaan perustui muistoille ja kokemuksille. Suullinen perimätieto, suvussa kerrottavat muistot ja tarinat antavatkin henkilökohtaisempaa tietoa suvun jäsenistä, ja myös paikallishistoriaa voi käyttää apuna sukututkimuksessa.

Akateemista muistitietoon perustuvaa sukututkimusta on toistaiseksi tehty vähän. Sukujen historiaa on toki tutkittu, mutta niissä suvun menneisyyttä on lähestytty pääasiassa historiallisten lähteiden avulla (esim. Carpelan-suvun historia, Mickwitz & Ahlfors 2007). Suomalaista, sukuseuraan kohdistuvaa akateemista muistitietotutkimusta edustaa Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen yhteisen projektin lisäksi esimerkiksi folkloristi Taina Ukkosen tutkimus Tilkasten-Värrin suvusta (Ukkonen 2012). Saksassa perheiden ja sukujen muistitietoa on tutkinut muun muassa sosiaalipsykologi Harald Welzer, joka on tarkastellut toisen maailmansodan, holokaustin ja Saksan natsimenneisyyden teemoja perheen eri sukupolvien muistelukerronnassa. (Welzer 2007.) Baltian maissa muistitietotutkimuksella on selvitetty neuvostomiehityksen vaikutuksia niin yksilöiden kuin perheidenkin elämään (esim. Garda-Rozenberga & Zirnīte 2011). Teemana toinen maailmansota ja sen aiheuttama siirtolaisuus tulivat esiin myös Lempiäisten sukuseuran lapsuus- ja nuoruusmuistoissa. Toista maailmansotaa voi pitää esimerkkinä ilmiöstä, joka on vaikuttanut laajasti tietynä aikakautena eläneiden ihmisten elämään ja yhdistää sukupolvikokemuksena heidän muistojaan.

Sukupolvi on käsite, jota ilman sosiologi Karl Mannheimin mukaan olisi vaikea ymmärtää yhteiskunnan sosiaalista ja älyllistä liikehdintää (Mannheim 1998, 163). Mannheim julkaisi sukupolvia käsittelevän artikkelinsa ”The Sociological Problem of Generations” jo vuonna 1923. Mannheim tarkastelee sukupolven määritelmää teoreettisesti monelta taholta. Sukupolven muodostavia yksilöitä yhdistää sekä sama sosiaalinen että ajallinen ulottuvuus – he paikantuvat samoin sekä yhteiskunnalliselta taustaltaan että ikänsä puolesta (Mannheim 1998, 167). Samaa sukupolvea yhdistävät kollektiiviset kokemukset yhteiskunnallisista prosesseista, mutta kaikki samaan aikaan syntyneet eivät välttämättä jaa niitä. Toisaalta eri-ikäiset ihmiset voivat olla osallisina samoissa yhteiskunnassa tapahtuvissa ilmiöissä. (Mannheim 1998, 176). Tämä käsitys sukupolvesta on yhteiskunnallinen tai sosiaalinen, suuntana määriteltynä horisontaalinen.

Syntymähetki ja sen jälkeinen historian ajanjakso yhteiskunnallisine tapahtumineen määrittävät kunkin horisontaalisen sukupolven elämää. Sukupolvella on myös vertikaalinen luonne. Tällöin sukupolvea tarkastellaan biologisena yksikkönä suvun jatkumossa, sukupolvien vertikaalisessa ketjussa. Suullinen perinne, suvun muistot ja kokemukset kuten myös arvot, käsitykset ja käytännöt välittyvät juuri sukupolvien kautta uusille sukupolville. Ne voivat tarkoituksella myös jäädä välittymättä, mikäli se on sukupolven edustajan valinta. (Häkkinen 2017, 21–22, 54.)

Suomalaisista tutkijoista laajaa sukupolvia koskevaa tutkimusta teki ensimmäisten joukossa 1980-luvulla yhteiskuntatieteilijä J. P. Roos. Hänen teoksensa *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista* julkaistiin vuonna 1987. Tutkimus perustui pääasiassa 1970-luvun lopussa kilpakeruulla saatuun aineistoon, joka sisälsi 136 eri-ikäisen suomalaisen omaelämäkerrat. (Roos 1987, 35–36). Elämäkertakirjoituksia analysoimalla Roos ryhmitteli aineisonsa sukupolvet niitä yhdistävien, määrättyjen elämänvaiheiden kokemusten eli yhteisesti koettujen tekijöiden perusteella. Hänen horisontaalisen jaottelunsa mukaan 1900–1910-luvuilla, osin vielä sen jälkeenkin syntyneet ihmiset kuuluivat sotien ja pulan sukupolveen. Tätä sukupolvea seurasi sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi, joka oli syntynyt 1920-luvun puolivälin ja 1930-luvun lopun välisenä aikana – tästä ikäluokasta alkaa Lempiäisten sukuseuran aineisto. Kolmanneksi Roos nimesi suuren murroksen sukupolven, joka oli syntynyt sodan aikana tai sen jälkeen 1940-luvulla, ja neljättä, oman aineistonsa nuorinta, 1950-luvulla syntynyttä sukupolvea, hän kutsui ”lähiöiden sukupolveksi”. Peräkkäisten sukupolvien kokemuksilla oli osin päällekkäisyyksiä, mutta jokaisella myös omia, uusia piirteitä. Neljän eri sukupolven kautta Roosin tutkimus toi hyvin esiin suomalaisessa yhteiskunnassa siihen mennessä tapahtuneen sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden muutoksen, kuten hän muutoksen itse määritteli. Köyhyys ja turvattomuus olivat vaihtuneet asteittain parantuneeseen hyvinvointiin. (Roos 1987, 51–56.)

Roosin tutkimuksen ajoista yhteiskunnallinen muutos on edelleen jatkanut kulkuaan. Lempiäisten sukuseuran jäsenten muisteluaineiston näkökulmasta kaikki neljä Roosin erottelemaa sukupolvea edustavat lopulta melko yhtäläisiä kokemuksia, kun niitä vertaa, karkeasti jaoteltuna, 1960–1970-luvuilla ja sen jälkeen syntyneisiin ikäluokkiin. Nämä syntyivät ”vaurastuneeseen Suomeen ja moderniin maailmaan” (Salasuo & Ojajärvi

2017, 147). 1970-luvulla ja sen jälkeen syntyneitä on kutsuttu myös urbaaniksi sukupolveksi. Kaikki aikaisemmat sukupolvet olivat eläneet ainakin osittain maaseudulla, mutta 1970-luvulta lähtien elämä oli keskittynyt jo pitkälti pelkästään kaupunkeihin. Urbaani, moderni elintapa oli jo hallitsevassa asemassa. Kuten tutkija Antti Häkkinen on todennut: ”tämän muutoksen mukana muuttui koko elämäkokonaisuus: työ, elämäntapa, harrastukset ja perhe”, (Häkkinen 2017, 27, 55). Lempiaisten sukuseuran jäsenten muisteluaineistossa selkeämpi jakolinja meneekin monessa suhteessa juuri 1960–1970-luvuilla syntyneissä. Karkeasti määriteltynä: sitä ennen syntyneet edustavat vanhempia sukupolvia, sen jälkeen nuorempia sukupolvia. Vanhempien sukupolvien sisällä erottuvat omaksi ryhmäkseen toisen maailmansodan kokeneet ja sen aikana tai heti sen jälkeen syntyneet. Nuoremmista sukupolvista voi puolestaan nostaa esiin 2000-luvulla syntyneet lapset, joiden haastattelut antavat viitteitä globaalista, teknologian ohjaamasta elämäntavasta. Toisaalta täytyy muistaa, että nuorempien sukupolvien kohdalla aineisto ei ollut yhtä kattava kuin vanhemmilla sukupolvilla. Tämän lisäksi sukupolvet näkyvät Lempiaisten sukuseuran muisteluaineistossa vertikaalisesti, biologisena yksikkönä sukupolvien ketjussa, kuten sivulla 22 on määritetty. Samasta perheestä, suvun jatkumosta, haastateltavina saattoivat olla kolmenkin sukupolven edustajat – isovanhemmat, näiden lapset sekä lapsenlapset.

4. LAPSUUDEN MONET YMPÄRISTÖT

4.1. Kodin elämistila

Koti oli tärkein paikka, mikä Lempiäisten sukuseuran muisteluaineistossa nousi esiin. Toki jo haastattelurungon ja Webropol-ohjelmalla toteutetun kyselyn kysymyksenasettelussa lapsuudenkoti oli teemoista ensimmäisiä (ks. liite). Lempiäisten sukuseuran muisteluaineistossa koti oli lapsen jokapäiväisen elämistilan keskus, jonka lähiympäristöön rakentuivat arjen muut toiminnot – leikit, koulu ja mahdolliset työtehtävät – riippumatta siitä, asuivatko muistelijat lapsuudessaan maaseutu- vai kaupunkiympäristössä. Konkreettinen kotitalo mahdollisine muine rakennuksineen oli muistelun kohteena enemmän vanhemmilla sukupolvilla, vaikkakin se oli suhteellisen vähäistä myös heillä. Muistelun sävyyn vaikutti jossain määrin nostalgia. Lapsuudenkotiä ei välttämättä ollut enää fyysisesti olemassa tai sinne ei enää päässyt käymään. Jossain tapauksissa aika oli muuttanut paikan funktiota omasta kodista pelkästään vanhempien kodiksi ja näin ollen omien lasten mummolaksi, tai taloa käytti joku sisaruksista. Aineiston nuorimmat sukuseuran jäsenet eivät kertoneet kodeistaan samalla tavoin – jo lähtökohtaisesti asetelma oli erilainen. Heillä ei ollut tarve muistella, sillä he elivät yhä lapsuudenkodeissaan. Yhdessä tapauksessa lapsia haastatellut tutkija oli haastatteluhetkellä vieraana lasten kotona, jolloin lapset eivät varmaan nähneet tarpeelliseksi selittää kotiaan tarkemmin, koska haastattelija oli itse siellä (TYKL/aud/1122).

Paikkojen olemuksia tutkinut maantieteilijä Yi-Tu Tuan on todennut, että koti on perustavanlaatuisen paikka ihmisen elämässä. Koti huolehtii ihmisen biologisista perustarpeista, mutta se tarjoaa myös lähimmän ja intensiivisimmän sosiaalisen ympäristön. Kotia on perinteisesti pidetty turvana, jossa yksilö voi olla vapaasti ilman ulkomaailman paineita. Kaikista elämänaikaisista kodeista juuri lapsuudenkodin merkitys on suurin, sillä siellä ihminen viettää tärkeimmät kehityksen vuotensa, Tuan jatkaa. Hän perustelee väitteensä sillä, että lapsuudessa ihmisen aistit ovat terävimmillään ja mielikuvitus vilkkaimmillaan. Tuan toteaa myös, että kodilla on useita olemassaolon tasoja. Koti voi merkitä omaa huonetta, koko taloa, kotitalon lähiympäristöä ja edelleen yhä laajemmin kotikaupunkia ja lopulta jopa maapalloa, riippuen kodin kokevasta henkilöstä. Tuan lähtee olettamuksesta, että lapsen käsitys kodista on suppein, kun taas

aikuisella koti hahmottuu laajemmaksi. Abstraktiotason kasvaessa myös kiintymyksen aste vähenee. (Tuan 2006, 16–17.) Tässä alaluvussa olen käsittänyt kodin fyysistä taloa laajemmaksi. Kotiin liittyvät muistot laajentuvat käsittämään kodin ympärillä olleen elämistilan, jossa sukuseuran jäsenet lapsena elivät arkeaan ja jonka sisällä liikkui.

Lempiäisten sukuseuran jäsenten tuottamassa tutkimusaineistossa kotiin liittyvä elämistila muodostui pääpiirteissään sen perusteella, miten koti sijoittui maaseutu–kaupunki -akselilla ja mitä sukupolvea sukuseuran jäsen edusti. Yksilökohtaisesti vaihtelua ilmeni paljon: toiset muistelivat kulkeneensa arjen toimissa laajalla säteellä kotinsa ympäristössä (esim. N1979), toiset puolestaan kertoivat, ettei lapsuudessa juuri liikuttu läheistä kylää kauemmas (esim. N1948). Varsinkin vanhemmilla sukupolvilla maaseutu oli lapsuuden- ja nuoruudenaikaista kotia voimakkaasti määrittävä tekijä, joka antoi puitteet arjen toiminnoille. Lempiäisten sukuseuran muisteluaineistossa lapsuudenkoti sijaitsi useimmiten maaseudulla tai pienien paikkakuntien taajamaympäristössä. Kaupunkiympäristössä kasvaneita henkilöitä Lempiäisten sukuseuran aineistossa oli selvä vähemmistö. Tämä selittyy osaksi tutkimukseen osallistuneiden ikäjakaumalla. Kaupungistuminen alkoi kiihtyä Suomessa vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla, ja 1960-luvulle asti enemmistö suomalaista asui maaseudulla (esim. Olsson & Ruotsala 2017, 9). Tähän tutkimukseen osallistuneista selvästi suurin osa oli elänyt lapsuuttaan 1940–1950-luvuilla ja juuri maaseudulla.

Aivan Helsingin ydinkeskustassa, ihmisen hyvin tiiviisti rakentemassa ympäristössä oli asunut lapsuudessaan vain yksi projektiin osallistuneista sukuseuran jäsenistä (M1948), vaikka kaupungeissa, myös muita Helsingissä asuneita haastateltujen joukossa olikin. Kaupungeissa asuneita sukuseuran jäseniä yhdisti omatoiminen julkisilla kulkuneuvoilla liikkuminen, mikä oli lapsen näkökulmasta suuri asia. ”Se oli vähän semmonen salainen oma, oma juttu sitten kun pääsi ite kulkemaan” (N1979.) Näistä lapsuuden liikennekokemuksista he katsoivat olleen hyötyä myöhemmin elämässään (M1948, N1979). Myös 2000-luvulla syntyneet sisarukset käyttivät arjessaan joukkoliikennettä, kun liikkui esimerkiksi harrastuksiinsa, jotka sijaitsivat kauempana kuin kävely- tai pyörämatkan päässä (N2001, M2003, M2005b).

Toisaalta maaseudun ja kaupungin raja oli häilyvä. Jos kriteerinä pidetään läheisyyttä luontoon, maaseutu–kaupunki -akselilla toisiaan lähelle sijoittuivat maaseututaajamat,

pienemmät kaupungit sekä pientaloalueet esimerkiksi Helsingin keskustan ulkopuolella. Vanhimpien projektiin osallistuneiden sukuseuran jäsenten ollessa lapsia samankaltaisuutta erilaisten asuinalueiden välillä lisäsi pyrkimys omavaraisuusteen ruuantuotannossa, mikä koettiin tärkeäksi 1900-luvun alkupuolen maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Kasvimaita ja marjapensaita pidettiin piholla ydinmaaseudun ulkopuolellakin. Pula-vuosien kesinä piholla kasvatettiin lisäksi eläimiä, jotka teurastettiin syksyllä ravinnoksi. Vuonna 1932 syntynyt mies kertoi, kuinka heidän kaupunkikotinsa pihalla Raumalla kasvatettiin kaneja, jotka syksyllä syötiin, ja tehdasalueen rivitalojen pihamaalla pidettiin vastaavasti kesäisin elättinä sikaa, joka lahdatiin syksyllä perheen ruuaksi. (M1932b; N1938a).

Vanhempien sukupolvien lapsuudenkoti oli tässä tutkimusaineistossa useimmiten maaseudulla sijainnut pienviljelystila tai oma talo maaseutumaisissa taajamissa pienillä paikkakunnilla. 1900-luvun puolivälin perheille oli tyypillistä, että ne koostuivat ydinperhettä laajemmin monesta sukupolvesta ja lapsia oli keskimääräisesti runsaammin kuin nykyperheissä. Muisteltu arjen elämä rakentui maaseudun lapsilla kodin, koulun, työnteon ja vapaa-ajan toimintojen kuten leikin ympärille. Harrastuksia ei maaseudulla eläneillä lapsilla ollut, ne yleistyivät vasta 1960-luvulla syntyneiden sukuseuran jäsenten ollessa lapsia ja nuoria. Nuorempien sukuseuran jäsenten lapsuuden maaseutu oli jo kokenut muutoksen: kodit sijaitsivat joko kirkonkylien taajamissa (N1982, M1994) tai kaupunkiin kuuluvassa maaseutumaisessa kaupunginosassa (N2003, M2005a, M2008), eikä viljelystä enää harjoitettu. Maaseutu ei enää ollut samalla tavalla elämää määrittävä tekijä kuin heidän isovanhempiensa sukupolvella.

Luonnolla oli suuri merkitys muistoissa, joita lapsen kokemasta maaseudun arjesta kerrottiin: kotia ympäröivät pellot ja metsät, ja usein lähistöllä oli lampi tai järvi, joka tarjosi mahdollisuuden uimiseen, veneilyyn ja kalastukseen. Luonnon muodostelmilla, Yi-Fu Tuanin mainitsemilla pysyvillä ja ajattomilla paikan elementeillä oli toisin sanoen osansa muistelukerronnassa (Tuan 2006,15). Vanhemmilla sukupolvilla luonnonläheisyyteen kuului myös fyysinen työ. Lapset ja nuoret tekivät maataloustöitä perheen ja kylän aikuisten mukana, mutta pelloilla, samoin kuin metsissä, lapset myös juoksivat ja leikkivät, talvisin hiihtivät. Metsästä kerättiin luonnollisesti myös marjoja ja sienä sekä omaan käyttöön, kouluun että myyntiin, ja käpyjä, jotka myytiin metsäyhtiöille siemeniksi. (Esim. M1932b; M1933, N1943; N1944; N1947b; N1949.)

Lapset otettiin ”työnsyrjään mukaan”, mutta työtä tehtiin kuitenkin lasten ehdoilla, kuten yksi muistelijoina totesi (ks. Aukia, 2010). Sama haastateltava huomautti myös, että esimerkiksi lehmien paimentaminen laitumelle oli pitkästä kävelymatkasta huolimatta hauskaa, sillä ne osat matkasta, jotka kuljettiin ilman karjaa, olivat lapselle omaa, vapaata aikaa. (N1943.)

Maanviljely ei aina riittänyt perheiden elannoksi, ja sukuseuran jäsenet kertoivat erilaisista sivutuloista, joita maaseudulla oli. Lapset saattoivat olla mukana näissä toimissa, jos eivät tekijöinä niin ainakin aktiivisina seuraajina. Tämä laajensi lasten elämistilaa kodin ympärillä. Eräällä sukuseuran jäsenen lapsuudenperheellä oli 1950–60-luvuilla maatilallaan leipomo, jonka tuotteita isä kävi myymässä hevoskyydillä kaupungin torilla. Yksi perheen pojista muisteli torimatkoja, jotka lapselle olivat enemmänkin mukavaa ajanvietettä: ”Mie kyllä lähinnä olin repsikkana ja syöttelin lihapiirakalla puluja.” (M1950.) Näillä kaupunkiin, toreille ja markkinoille tehdyillä matkoilla oli kuitenkin kasvatuksellista merkitystä perinteisessä agraariyhteiskunnassa, kuten 1800-luvun viimeisten ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien talonpoikaista kotikasvatusta tutkinut Markku Aukia on todennut. Kaupunkimatkat antoivat varsinkin perheen pojille, tuleville isännille mallin esimerkiksi vieraiden kanssa asioimisesta, kaupankäynnistä sekä välttämättömien henkilösuhteiden solmimisesta. Matkoilla lapset myös pystyivät havainnoimaan kaupunkielämää, mikä avarsi heidän kokemusmaailmaansa. Aukia toteaa lisäksi, että lasten pääsy mukaan asiointimatkoille riippui usein myös matkan pituudesta, käytettävistä kulkuneuvoista sekä perheen varallisuudesta. (Aukia 2010, 121–122.)

Muistoja isän kyydissä tehdyistä torimatkoista 1940- ja -50-lukujen maaseudulla oli myös toisella sukuseuran jäsenellä. Tämän haastateltavan muistelukerronnassa tulivat samalla hyvin esiin 1950-luvun maaseudulla tapahtuneet muutokset, mitkä jatkuivat edelleen seuraavina vuosikymmeninä. Miehen perhe asutti suurehkoa sukutilaa, joka sijaitsi saarella. Yksi toimeentulon lähteistä maanviljelyksen ja metsätalouden lisäksi oli saarelaiset kuljettaminen perheen moottoriveneellä mantereen kirkolle ja toreille, jossa nämä kävivät kesäaikaan myymässä perunoita ja muita juureksia. Perheen isällä oli tähän tarkoitukseen lähes kymmenmetrinen, kajuutallinen keskimoottorivene.



Vesiliikenteessä käytetty keskimoottorivene, kuvassa koivunoksin koristeltuna. TYKL/dg/6553.

Vesiväylät – sula-aikaan veneellä tai jäiden kantaessa reellä – olivat miehen lapsuudessa vielä tärkeimmät kulkureitit saaresta mantereelle. Samoin hevoset olivat oleellinen osa maaseudun arkea sekä liikkumisessa paikasta toiseen kuin maatalous- ja metsätöissäkin, ja perheen isä ansaitsi sivutuloja myös hevosten kengittäjänä. (M1943.)

Maatalous kuitenkin koneistui, ja maantiet alkoivat liittää paikkoja paremmin toisiinsa. Kyseisen haastateltavan perheeseen ostettiin auto vuonna 1956, ja 1950-luvun lopulla maatilalta lähti viimeinen hevonen. Moottorivene myytiin myös pois. ”Se alko sitte loppumaa se torilla käyminen. Ja samoten vesiliikennekii, ku tuli tie sinne, et alko pääsemää autolla ja alko autoja tulemaa sinne kylälle” (M1943). Mies itse muutti kansakoulun käytyään ammattikoulun ja työn perässä läheiseen kaupunkiin. Kotitilan päärakennus peltoineen myytiin myöhemmin suvun ulkopuoliseen omistukseen. Lapsuuden kodin jääminen osaksi aikuisuuden monipaikkaisuutta toteutui miehen kohdalla kuitenkin niin, että kotitilasta oli lohkaistu hänelle rantatontti, jossa jo hänen lapsuudessaan oli ollut saunamökki. Haastattelun mukaan mökillä vietetään edelleen pitkiä aikoja, kesällä käytännössä asutaan, ja luonnonläheinen paikka on tärkeä myös lapsenlapsille. Paikantuntua haluttiin näin säilyttää ja siirtää uusille sukupolville. (M1943.)

1900-luvun alkupuolella, sodan aikana ja pula-ajan vuosina sodan jälkeen olot Suomessa saattoivat olla hyvinkin vaatimattomat, mikä heijastui monien muistoihin kodista. Vuonna 1932 syntynyt mies kuvaili lapsuuden aikaista elämäänsä Kaakkois-Suomen

maaseudulla yksiselitteisesti: ”oikeen köyhää”. (M1932a) Kaikki perheen viisi lasta olivat syntyneet kodin hirsisaunassa. Kotina oli pieni mökki, jonka peltotilkkuu perhe viljeli. ”Mut jotenki pärjättiin, ei siinä mitään. Jotenki oli aina päästävä etteenpäin, ja aina päästiinkin.” (M1932a.) Samantyyppiset kodin ahtaudesta kertoneet muistot toistuivat aineistossa, esimerkiksi: ”Oli 32 neliöä, meitä asu siinä viis muksua ja kaks vanhempaa. Sitte oli vielä serkkuja, kun ne kävi Imatralla koulussa, niin ne oli talviaikana majotuksessa.” (M1944b). Vaatimattomista asumisolosta huolimatta arki sujui. Seuraavassa lainauksessa on mukana myös kodin konkreettista kuvausta, mikä aineistossa oli yllättävän vähäistä:

Meil oli kaks huonetta yläkerrassa. Tytöt oli toisessa ja pojat toisessa. Äidil ja isäl oli kammari alakerrassa, sit oli tupa ja keittiö ja ulkosauna. Myöhemmin tehtiin sisäsauna ja sisävessat.[--] Järjestys piettiin vaatteissakin kun oli paljon lapsii niin ei voinut pitää hujan hajan mittään. (N1945c).

Nykyinäkökulmasta nähtynä ahtaus ja vaatimattomat olot ovat helposti epänormaalia, mutta tuolloin olosuhteet olivat pitkälti samat kaikille. Vaikka lapsuudenmuistoihin voi tulkita mukaan nostalgiaa, menneisyyden positiivisesti sävyttynyttä muistelua, mielestäni ne kertovat myös köyhien olojen hyväksymisestä osaksi omaa elämäntarinaa, ja lapsuudenympäristön, paikan merkityksellisyyttä koko elämää ajatellen.

Koska kotiolot usein olivat suurille, monilapsille perheille ahtaat, lasten leikit ja omaehtoiset urheiluharrastukset sijoituivat pitkälti ulos. Muistot runsaista ulkoleikeistä ja suhteellisen vapaasta liikkumisesta arjen elämistilassa olivat tyypillistä aina 1990-luvulla syntyneisiin sukuseuran jäseniin asti. Lähiluonto nousi esiin pääasiallisena paikkana lapsuuden leikkejä muistellessa, myös kaupunkiympäristössä. Muistoissa toistuivat takapihojen ja lähialueiden metsät, mäet, kalliot ja uimarannat. Vesi oli tärkeä elementti lapsille. Eräs haastateltava aloitti kotikaupunkinsa kuvailun seuraavasti: ”Siin on vesistöt molemmilla puolilla. Se on tuonu siihen semmosen omaleimaisen ilmeen ja myöskin vaikuttanu aika paljon siihen, mitä lapsena tehtiin.” (M1965.) Lapset kävivät keskenään uimarannalla ja tekivät itsenäisesti pienellä puuveneellä retkiä lähisaarille. (M1965.) Kaksi 1930-luvulla syntynyttä sisarusta kasvoi Suomenlahden saaristossa. Saari näyttäytyi heidän muistoissaan pitkälti kesän, meren ja leikkien kautta:

Kaikki muistot siellä liittyy kesään, talvesta ei nii muista. Joku pieni muisto on, että vesikelkalla laskettii ja potkurilla jäällä potkuteltii, mutta enimmäkseen ne on semmosia vedessä leikkimisiä, semmosia muistoja, veljen kanssa vedessä pulikointia. Ne saarelaiset ei olleet itse vedessä, eivät tykänneet vedessä leikkiä. (N1934.)

Nii, se oli iso lahti ja matala vesi polveen asti, uskallettiin mennä. Siel oli määrätyt isot kivet, ja niistä kivistä ei saanu ohi mennä pitemmälle. Sit syveni äkkiä. (M1933.)

Urbaanimpi ympäristökin tarjosi paikkoja leikeille ja seikkailuille, kuten alla olevasta lainauksesta käy ilmi. Lainausta kokoa hyvin samalla yhteen monet pihaleikit, joista eri henkilöiden haastatteluissa kerrottiin – asuinpaikasta riippumatta.

[--] naapurikorttelis oli rauniotalo, jota me kutsuttiin Luolaks. Ja sinne ei saanu missään nimes mennä, niin sinnehän me aina mentiin. Ja siel oli vanha kivinavetta, jos oli korkeet muurit, ja se oli ihan mädäntyny, mut ne kiviseinät oli kaikki pystys ja ne oli todella korkeet, semmoset kuus seittemä metrii korkeet, metrin levyset semmoset, ni me juostiin siellä kaikki päivät pääksytyste, jälkikätee miettitty näi et ihme ettei kukaa päässy hengestä. Me kiivettii semmost isoo vaahteraa pitki, pitkin sinne raunion seinälle ja leikittii hippaa siellä ja, ja kaikenlaista tällästä et, että tota noinni... Ja sit me pelattii paljon pesäpalloa, jalkapalloa, neljäämaalii, hippaa, poliisii ja rosvoa, kuka pelkää mustaa miestä, joka ei oo nykyä mikää sallittu termi, mut sillo se oli sitä ja tota noinni, meil oli paljon juoksukilpailui, korttelin ympäri juostii paljo kilpaa. Sit meil oli kivisotaa jatkuvasti naapuripihojen kanssa, se oli ihan armotonta, et siel oikeesti välil lähdetii sit sairaalaa... (M1963a.)

Kuten eräs 1940-luvulla syntynyt muistelija itse analysoi, lapsista tuli vapaan liikkumisen ja leikkimisen myötä kestävämpiä, kun vanhemmat eivät olleet koko ajan suojelemassa. Hänen mielestään lapset olivat kekseliäitä ja käyttivät mielikuvitustaan, ja harjoitus opetti luonnollista varovaisuutta. (N1945b.) Poissuljettuja ulkoleikit ja kavereiden kanssa lähiympäristössä liikkuminen eivät toki olleet nuoremmillaankaan sukupolvilla, mutta haastatteluissa tuli mielenkiintoisesti esiin ero nykyhetkeen aikuisen näkökulmasta katsottuna:

Siis ihan mystistä on se, että miten, miten kauas, mä mietin, että päästäisinks mä ikinä itse nyt niinku alle kouluikästä jonnekin tallille yksin kavereitten kanssa. En todellakaan! Et maailma on muuttunu. (N1979).

Myös koulumatkat olivat osa arjen liikkumista lapsen elämistilassa kodin ympäristössä. Erikoisimmillaan kouluun kulkeminen tapahtui junalla, kun aivan itärajan pinnassa asunut sukuseuran jäsen kävi oppikoulua kaupungissa Lappeenrannassa.

Mie kävin sieltä raja-asemalta neljä vuotta junalla, pimeellä läksin ja pimeellä tulini, ja sitten viimeisen luokan ja lukion kävin kaupungista, vuokralla asuin. Se juna meni Vainikkalan asemalta Pulsaan, Pulsassa kääntyi ympäri ja sitte se meni Lappeenrantaan juna-asemalle. Sitä varten se kesti niin hirmusen pitkään, kuudelta lähti jo. Sit miul oli kävelymatkaa sinne asemalle, miun piti nousta hirveen aikaseen. (N1945a.)

Hänen muistoissaan koulumatkaan yhdistyi mielenkiintoisesti valtakunnan ja jopa kansainvälinen politiikka: eräänä aamuna asemalla sanottiin, että koulua ei ole, koska presidentti Kekkosella on vapaapäivä. Asemalla näki myös Neuvostoliitosta Suomeen vierailulle tulleita poliitikkoja ja esimerkiksi kosmonautti Juri Gagarinin. (N1945a.)

Vanhempien sukuseuran jäsenten muistoissa koulumatkat olivat usein pitkiä, luonnon olosuhteiden muovaamia ja kulkeminen täysin itsenäistä. Muistellut koulumatkat tarjosivat aikaa mielikuvitukselle, erilaisille sattumuksille ja yhdessäololle kavereiden kanssa. Muistellut koulumatkat korostivat myös lasten omatoimisuutta ja pärjäämistä kovissakin olosuhteissa. (Koskihaara, Mäki & Schwartz 2018, 64.)

Toiminnan lisäksi ihmissuhteet vaikuttivat käsitykseen kodista. Elämä maaseutukylissä 1900-luvun puolivälissä oli yhteisöllistä. Sen lisäksi, että perheet olivat isoja ja saattoivat koostua monesta sukupolvesta, sosiaaliset suhteet naapureiden ja muiden kyläläisten kanssa olivat tärkeitä muutenkin kuin vain lasten keskinäisissä leikeissä. Muistojen suurperhettä ja siihen vertautuvaa asuinympäristön yhteisöllisyyttä maaseudulla pidettiin rikkautena, jota oli mahdoton siirtää omille lapsille (N1961b). Välimatka haja-asutuskylän talojen välillä oli mahdollisesti muutama sata metriä, mutta naapurit tunnettiin ja heidän luonaan vierailtiin aktiivisesti. Erään muistelijan mukaan kyläläiset tiesivät tarkkaan, kenen luokse voi mennä mihinkin aikaan, ja kenen luokse voi mennä paremmin kuin toisten. (N1943). Toinen muistelijan kuvaili kotikyläänsä: ”Se kyläyhteisö oli tiivis. Tarvittaessa naapuri tuli auttamaan ja myö autettiin naapurii mis pystyttiin. Et kyläyhteisönä turvallinen.” (N1961b). Kasvatusvastuu oli näin luonnostaan omaa perhettä laajempi, kun lapset kyläilivät naapurustossa. Kaksi maaseutu ympäristössä, muttei maatilalla, kasvanutta sisarusta muisteli, kuinka lapset olivat odotettuja vieraita taloissa, joissa ei ollut omia lapsia tai lapsenlapsia. Kylällä asui esimerkiksi leskeksi jääneitä yksinäisiä naisia ja nuorempia naimattomia naisia, joiden luona he kävivät usein. Vaikka perheellä ei ollut omaa maatilaa, lapset kävivät kyläyhteisön talkootöissä ja hoitivat mielellään maatilojen kotieläimiä. (N1947b, N1949) Yhden sukuseuran jäsenen muisteluissa kylien yhteisöllisyyttä myös hieman kritisoi: kylän yhteisiin tapahtumiin kuten hänen mainitsemiinsa kokkojuhliin oli lähes sosiaalinen paine osallistua, sillä kaikki menivät sinne. (N1934.)

Yhteisöllisen asuinpaikan muodostivat erityisesti lapsuudenkodit tehdaspaikkakuntien ja armeijan työntekijöiden asuinalueella. Kaksi Lempiäisen sukuseuran jäsentä oli elänyt osan lapsuudestaan 1940-luvun tehdaspaikkakunnilla Kymenlaaksossa. (N1938a; N1940.) Kansatieteilijä Maria Vanha-Similä on tutkinut vuonna 2017 julkaistussa väitöskirjassaan Forssan tehtaan ympärille syntynyttä yhteisöä, ja hänen haastattelemansa henkilöt kertoivat samankaltaisia muistoja tehtaan – yhtiön – määrittämästä asuinympäristöstä kuin Lempiäisten sukuseuran jäsenet tässä tutkimuksessa. Tehdas määritti lapsuusaikaa jo siitä syystä, että perheet asuivat tehtaan omistamissa asunnoissa. (Vanha-Similä, 2017). Vuonna 1938 syntynyt nainen muisteli tehtaan asuinalueetta viihtyisäksi ja heidän asuntoaan tuon ajan mittapuun mukaan tilavaksi: nelihenkisellä perheellä oli käytössään keittokomero ja kolme huonetta kahden kerroksen rivitalossa. Ympäristössä asui paljon lapsiperheitä, joten kavereita, toimintaa ja tekemistä oli aina. Tyypillistä tehdasalueen elämälle oli, että tehdas järjesti työntekijöidensä lapsille paljon toimintaa (ks. esim. Vanha-Similä, 2017). Oli erilaisia kerhoja ja retkiä, sekä mahdollisuuksia harrastaa yhdessä urheilua. ”Se oli sitä Sunilan toimintaa, että taas mentii autolla, auton lavalla, ja meijät vietiin jonnekin.” Tehtaan puolesta oli myös bussikuljetus kouluun, lasten täytyi vain etukäteen kertoa, mihin aikaan koulu päättyi, että heitä osattiin olla hakemassa. (N1938a.)

1960-luvulla syntyneet sukuseuraan kuuluneet sisarukset asuivat puolestaan isänsä työn vuoksi pitkään puolustusvoimien varuskunta-alueella Kuopion lähellä. Perhe asui armeijan asuntolassa. Alueella asui paljon lapsia, jotka leikkiessään saivat melko vapaasti liikkua varuskunnan alueella. Myös muilta osin arjen elämä oli sosiaalista. Kuten Sunilan tehdas edellisessä esimerkissä, myös puolustusvoimat järjesti työntekijöidensä lapsille toimintaa, mm. vuosittaiset pikkujoulut, ja tarjosi koulukyydit kaupunkiin. Erityisen tärkeä paikka lapsille oli lähistöllä sijainnut armeijan omistama kesäpaikka, jossa perheet viettivät aikaa yhdessä. ”Siellä käytiin lähes joka ilta uimassa, saunassa ja uimassa. Siel muksut melskas ja aikuiset katto vierestä. Ja sieltä sai ostaa limpparia ja makkaraa.” (N1961a.) Kasvuympäristönä armeijamiljöö jätti molempiin jälkensä, sisarukset pohtivat. Toinen heistä nimesi sen jämäptydeksi, joka armeijaankin liittyy: ”Jos joku tehtävä annetaan niin se pitää myös suorittaa. Ja se tehdään siihen määräaikaan mennessä ja sitä ei ylitetä. Se tuli sieltä ehkä huomaamatta, isänki juttujen kautta.” (N1965.) Toinen sisaruksistaan puolestaan totesi, että lapsuuden sosiaalinen kasvuympäristö on antanut valmiuksia työskennellä aikuisena erilaisten ihmisten kanssa.

Ku me ollaan kasvettu semmosis tosi isoissa porukoissa, niin se heijastuu ainaki mun työhön. Mä oon sellases työssä, et siellä verkostoidutaan. Se on semmonen ominainen tapa tehdä töitä, mä en voi kuvitellakaan et mä tekisin töitä vaan yksin. Et se on niiku seurannu meitä ihan koko ajan. Pienestä pitäen ollaan oltu aina isossa porukassa mukana. (N1961a.)

4.2. Erilaista arkea mummolassa

Kodin ja sen lähiympäristön ulkopuolella sijaitsivat mummolat. Isovanhempien luona olemisessa tuli näkyvästi esiin sukupolvien vertikaalinen luonne – eri-ikäisten biologisten sukupolvien kohtaaminen ja vuorovaikutus (Häkkinen 2017, 23). Mummolassa käyminen oli toisaalta sekä yleistä ja siten varsin arkista toimintaa, mutta samalla se poikkesi kodin arkielämästä. Mummolat muisteltiin pääosin paikoiksi, joissa oli hauska olla ja jonne lähdettiin mielellään. Vanhemmilla sukupolvilla isovanhemmat saattoivat myös asua samassa taloudessa tai pihapiirissä lastensa ja lastenlastensa kanssa (esim. N1929, M1932b, M1948 ja N1957). Enimmäkseen mummolat olivat kuitenkin paikkoja, jossa vietettiin lyhyempiä aikoja lomilla tai käytiin kylässä viikonloppuisin. Kaksi sukuseuran jäsentä oli myös asunut isovanhempiensa taloudessa pysyvästi ilman omia vanhempiaan. Toinen heistä kuvaili isovanhempiensa ja sukulaistensa suurperheessä viettämiään vuosia lapsuutensa onnellisimmiksi:

[--] se oli niiku semmonen mukavampi taikka semmonen lämpimämpi koti oli se, se suurperhe. [--] aina ku tulin kotiin, ni aina oli joku kotona, oli pullaa leivottu tai leipää, [--] ruoka valmiina ja, ja uunit lämmitettynä ja kaikkee. (N1943.)

Vuonna 1966 syntynyt, samoin isovanhempansa luona asunut mies puolestaan kertoi mummolastaan päinvastaisia, rankkoja muistoja. Hän oli tutkimusaineistossa muutenkin ainoa, joka toi selkeästi esiin negatiivisia kokemuksia lapsuudestaan: hylätyksi tulemisen tunteita, kaltoinkohtelua ja läheisen alkoholismin. Miehen lapsuus oli ollut rikkinäinen: isä ei halunnut pitää lapsiinsa yhteyttä ja äiti lähtenyt merille töihin. Mies ja hänen veljensä asuivat äidinäidin ja tämän uuden miehen luona. Mummola oli koti, joka ei tuonut lapselle hänen tarvitsemaansa perusturvaa: mummo esimerkiksi käski poikia syömään koulussa, sillä kotona ei ollut ruokaa tarjolla koulusta tultua: ”Jos ette siellä syö, ni täältä on enää turha pyyellä mitää että. Se oli vähä pakko vetääki niiku siellä, koska ties että menee niiku iltaan saakka, enne ku jotai saa.” (M1966.) Haastateltavalle tärkeitä paikkoja olivatkin varhaislapsuuden päiväkotia ja kouluiässä kaupungin järjestämä kesäsiirtola. Siellä hän pystyi olemaan samalla viivalla muiden lasten kanssa ja sai

kaipaamaansa hyväksyntää. Mielenkiintoista on, että kesäsiirtola tarjosi hänelle tekemistä, mikä monella muulla sukuseuran jäsenellä kuului mummolaan tai mökille: muun muassa uimista, soutelua, ongintaa ja hyvää ruokaa. (M1966.)

Näiden haastateltavien lisäksi eräs sukuseuran jäsen oli asunut vuoden ajan mummolassaan, kun hänen perheensä kotitaloa oli remontoitu, minkä lisäksi hän oli viettänyt mummolassaan paljon aikaa muulloinkin. ”Siellä tuli oltua paljon, erittäin paljon siellä [--], et se oli vähän niinku semmonen toinen koti. Tämä oli sellainen paikka, johon halus mennä.” (M1963b.) Sekä koti että mummola sijaitsivat saman kaupungin alueella, eikä isoäidin luon asuttu aika vaikuttanut esimerkiksi koulunkäyntiin muuta kuin matkan osalta. Paikkoina ne olivat kuitenkin erilliset lyhyestä välimatkastaan huolimatta. ”Aika itsenäiseksi opin ja olin oikeastaan aika tyytyväinen, että sai olla omissa oloissaan, että sai olla pois kotoa” (M1963b). Mies kutsui mummolaansa ”Amerikaksi” – toiveisiin, unelmiin ja vapauteen viitaten. Talo oli myös suuri, kolmekerroksinen, ja poikkesi tuolloin sen vuoksi monista muista paikkakunnan taloista. Isoäiti oli sukua kokoava hahmo, jonka luokse kokoontui sukulaisia esimerkiksi juhlapyhien viettoon. Lapselle välittyi tällä tavoin suvun yhteisöllisyys, mitä toisen vanhemmat puolella ei ollut. Lapsenlapsen ja isoäidin läheistä suhdetta kuvaa lisäksi se, että kun tietokoneita alkoi 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa ilmestyä markkinoille, mummo antoi pojalle rahat sellaisen ostoon. Tällä oli todennäköisesti vaikutusta miehen myöhempään uraan tietojenkäsittelyn alalla. (M1963b.)

Positiiviset muistot mummolassa rakentuivat usein juuri yhdessä olemisen ja yhdessä tekemisen kautta. Mummola kokosi sukua yhteen myös muiden kuin edellisen haastateltavan muistoissa: ”Ja se oli must ihan käsittämätöntä, et jos kävi nii, et joku ei ollu siel. Et siel oli aina joku. Aina. Ja aina kahvi porisi ja istuttii.” (M1963a.) Sen lisäksi, että mummolassa oli mieluisaa seuraa, siellä oli myös tekemistä: ”No tällänen yks nappula siellä meni aina mukana. Ja kun siel oli kaikkee hommaa, kun se oli umpimettää, niin sinne tehtiin peltoa, kannon nostoa ja kiven keräämistä.” (M1944b.) Kyseinen sukuseuran jäsen asui pääasiallisesti pienessä kerrostaloasunnossa perheensä kanssa.

Eräs haastateltavista kiteytti mummolan merkityksen hyvin kutsuessaan mummolassa vietettyä aikaa arjen vastakohtaksi (N1979). Hän pohti itse, että mummola tarjosi lepo hetken arjesta samalla myös lasten vanhemmille, kun isovanhemmilla oli vastuu

lapsista. Perheen lapset viettivät naisen mukaan kaikki loma-aikansa joko isän tai äidin puoleisissa mummoloissa. Naisella oli lapsuudessaan kolmet isovanhemmat, kun isän isovanhemmat olivat myös edelleen elossa. Äidin vanhemmat asuivat kauempana ja vierailut sinne rajoittuivat käytännön syistä pidemmille lomille. Kaksi isän suvun puoleista mummolaa olivat lähempänä naisen kotia sekä vain kilometrin päässä toisiaan, minkä lisäksi suvun kesämökki oli samoilla seuduilla. Kahden lähekkäin sijainneen mummolansa väliä haastateltava muisteli kulkeneensa jo varhain yksin, kun asiasta oli ensin sovittu. (N1979.)

Naisen mielestä mummolassa tehtiin erilaisia asioita kuin kotona, mikä teki siellä olosta juhlaa. Arkisia asioita siinä mielessä, kuin lapsi ne tunsivat, ei mummon kanssa tehty. ”En muista vaikka nähneeni mummoa imurin varressa, ei. Varmasti siellä on imuroitu, mutta ei meidän aikana.” (N1979.) Toisaalta jotkin arjen asiat olivat mummolassa merkityksellisiä ohjelmanumeroita, erimerkiksi astioiden käsin tiskaaminen, sillä mummolassa ei ollut vielä astianpesukonetta toisin kuin perheen kotona. Mummolassa myös leivottiin yhdessä lasten kanssa. Joskus he kävivät isovanhempien kanssa kaupassa tai kirjastossa, ja lähistöllä oli pieni lampi, missä he syöttivät sorsia ja ankoja. Fyysisenä paikkana mummolan piha oli haastateltavan mielestä erityisen suuri: ”Siellä sai mennä ja peuhata ja olla ja ottaa aurinkoo, ja siellä sai just omaa rauhaa. Jos halus pikkusisaruksilta mennä piiloon, ni pysty menemään piiloon.” (N1979). Lasten leikkejä varten pihalle pystytettiin oranssi kupolitelta, ”sopukupoli”. Isovanhempien ja lapsenlasten lämmin suhde näkyi myös siinä, että joskus mummo, ukki ja kolme lasta nukkuivat öitä pihan teltassa. Mummolassa oli myös omat lelunsa. Osa näistä leluista oli vastikään tullut haastateltavan omalle lapselle, kun mummon taloa oli tyhjennetty tämän muuttaessa vanhainkotiin. Lapsuuden tärkeä paikka oli tällä tavoin konkreettisesti läsnä naisen nykyhetkessä. (N1979.)

4.3 Mökkielämää

Mummola vertautui Lempiäisten sukuseuran muistelukerronnassa mielenkiintoisesti kesämökkeihin. Myös kesämökeille oli tyypillistä sukupolvien vertikaalinen, ylisukupolvinen luonne. Ne olivat useamman sukupolven jakamaa tilaa, ja niillä vietettiin aikaa usein juuri isovanhempien kanssa. Samalla kesämökit kokosivat sukua yhteen ydinperhettä laajemmin, tätejä, setiä ja serkkuja, mikä sukupolvien ulottuvuudessa saa

horisontaalisen suunnan (Häkkinen 2017, 23). Mökkimuistoista välittyi myös nostalgiaa ja kaipausta menneisiin lapsuuden vuosiin.

Mun parhaat muistot on mökillä. Et siel oli koko perhe, oltiin yhdes ja saunottiin ja kalasteltiin ja nähtiin serkkuja ja tätejä. Oli semmonen niinku aina loma. Siel oltiin aina tosiaan koko kesä. Et ku kevätjuhlavaatteet heitettiin pois päältä, niin pistettiin sortsit jalkaan ja sit lähdettiin mökille, ja tultiin suurinpiirtein edellisenä päivänä takas ku koulu alko seuraavan päivän. Yleensä oltiin näin. (N1967.)

Kesämökit alkoivat tulla esiin 1940- ja 1950-luvulla syntyneiden muistelukerronnassa sellaisilla sukuseuran jäsenillä, jotka eivät asuneet maaseutumaisissa oloissa. Poikkeuksena oli eräs jo vuonna 1939 syntynyt mies, joka mainitsi perheellä olleen kesämökin Laatokan rannalla, kun he itse asuivat maatilalla toisaalla Karjalankannaksella (M1939a). 1960-luvulla syntyneiden muisteluissa kesämökit yleistyivät. Varhaisimmille kesämökkimuistoille oli tyypillistä, että mökillä oltiin pitkiä aikoja. Perheiden vanhemmat saattoivat käydä mökiltä käsin töissä, jos matka oli sopiva - esimerkiksi kuusi kilometriä veneellä (M1944a). Nykyisen kaltainen monipaikkaisuus kodin ja mökin välillä oli jo siis tuolloin nähtävissä. Lapset jäivät joko toisen vanhemman tai isovanhempien kanssa mökille. (esim. M1944a, N1958.)

Sillonhan kuuskytluvulla se oli vähän erilaista mökkihommaa, että kun oltiin mökillä, ni oltiin kans. Että se ei oo semmosta kun nykyään piipahdetaan siellä, saunotaan ja tullaan pois. Kyllä se oli siis ihan viikkoja ja viikonloput nyt sit ihan tiiviisti, että perjantaista sunnuntaihin ihan järjestään. Romppeet autoon ja menoks. Se oli semmonen. (M1954.)

Edellisen haastateltavan tytär puolestaan muisteli, kuinka hänen lapsuudessaan 1980-luvulla vierailut samalla mökillä rajoittuivat muutaman päivän jaksoihin kerrallaan. Lapset olivat mökillä pääasiassa isovanhempiensa seurassa, ja palasivat aina välillä mökiltä mummolaan tai omaan kotiin. Varsinkin huonon sään sattuessa he lähtivät mökiltä pois. Osittain tämän vuoksi haastateltava pohti, ettei mökkiin liittynyt negatiivisia muistoja, sillä tylsyyden hetkiä ei yksinkertaisesti ehtinyt tulla (N1979). Näin ollen kesämökki erosi arjesta – se oli jotain erityistä. Kyseisen haastateltavan tapauksessa mökki ei ollut talvilämmen, eikä siellä yövytty talvisin. Mökki liittyi kuitenkin myös talveen, sillä perheen lapset tekivät sinne jäitä myöten hiihtoretkiä isovanhempiensa kanssa hiihtolomalla. Näihin retkiin liittyi erityinen tunnelma, kun mökin saunaa lämmitettiin sen verran, että siellä pystyi syömään eväät. (N1979.)

Toinen hyvä esimerkki mökistä useamman sukupolven jakamana yhteisenä tilana on erään perheen 1970-luvulla Kolille rakentama mökki. Kahden sukupolven kertomukset mökistä toivat tässäkin tapauksessa esiin sekä muutoksen ajankäytöstä mutta peilasivat mielenkiintoisesti myös toisella tavalla mökkiolojen muuttumista. 1970- ja 1980-lukujen mökkimuistoista kertoivat mökin rakentaneen perheen lapset, toinen heistä näin:

Meil oli mökki siellä lähellä Kolia, jossa me oltiin oikeasti moniakkin viikkoja. Se oli tosiaanki semmosta yksinkertasta. Se on siis ihan mettässä, aivan täysin korvessa se paikka. Sillon, ku me oltiin pieniä, sinne ei edes menny tietä. (N1970.)

Nykyään muistelijan omat lapset kävivät mökillä pääasiassa isovanhempien kanssa. Perille oli sittemmin tehty autolla-ajettava tie, mutta sähköjä sinne edelleenkin ei oltu vedetty. Lasten mökillä viettämä aika oli kertakohtaisesti lyhempi kuin vanhemmillaan, mutta toisaalta lapset totesivat olleensa mökillä kesäloma-ajan lisäksi myös syyslomalla marjoja keräämässä (N2001, M2003, M2005b). ”Juhannuksena ollaan aina siellä”, painotti yksi lapsista (M2003).

Kuten edellisten perheiden tapauksessa, kesämökit saattoivat pysyä vuosikymmenistä toiseen, toisin kuin ehkä vakituiset asuinpaikat, mikä loi tilaan ajallista jatkuvuutta. Osa haastatteluissa mökkimuistojaan kertoneista henkilöistä kävi edelleen samalla mökillä jo aikuistuttuaankin. Mökki saattoi kantaa menneiden sukupolvien muistoja, mikä koettiin tärkeäksi:

Tää on ollu niin kauan kun minäkin, varmaan 50–60 vuotta. Tää on merkityksellinen, koska se on meidän ihan ikioma. Tää on aina ollut pysyvä paikka. Me lapset ollaan muutettu pois kotoa, mutta tää paikka on se mikä on ollut. [--] Isällähän oli aina semmonen haave, et ku hän jää eläkkeelle, nii hän rakentaa sinne talviasuttavan talon. [--] Ja me perikunnan ihmiset sitten toteutettiin hänen haaveensa. [--] Et se on semmonen paikka misä isää mietitään. (N1967.)

Muistelluille kesämökeille oli sukuseuran jäsenten mukaan myös tyypillistä, että ne olivat verrattain pieniä ja yksinkertaisia: ”Ja tota, se oli semmonen pieni, se oli ihan kirjaimellisesti mökki, ei se ollu mikään niinku huvila. Tota, ja siin oli hirveen hyvä ranta ja, ja ulkonahan siel oltiin.” (N1958). Vuosien myötä mökkejä oli uudistettu usein isommiksi ja modernimmiksi. (myös esim. M1954, N1967, N1979) Ahtautta tai vaatimattomia oloja ei kuitenkaan koettu ongelmaksi, vaan ne kääntyivät enemmänkin myönteissävytteisiksi, mökkielämään kuuluvaksi piirteeksi. Lisätiloja nukkumiseen

saatiin teltasta. (N1967, N1979.) Ahtaus ei haitannut myöskään sen vuoksi, että mökeillä oltiin paljon ulkona.

Mökeillä tehtiin Lempiäisten sukuseuran muisteluaineiston mukaan hyvin samankaltaisia asioita riippumatta perheestä ja vuosikymmenestä. Päivän toiminnot tapahtuivat pääasiassa ulkona, ja luonnossa oleilu oli tärkeää. ”Mökin ja saunan väliä, ja veneellä kalaan ja sitte takaisin”, tiivistä eräs sukuseuran jäsen (N1979). Kalastus, lähinnä onkiminen, mainittiin selvästi yleisimmäksi tekemiseksi mökillä. Muita luontoon liittyviä toimia olivat marjastus ja sienestys (esim. M1944a, M1954, N1967, N1970, N1979, M2003, M2005b). Leikit ja pelit olivat myös osa mökkeilyä. ”Than perinteisiä kesäpelejä. Sulkapallo, kroketti, mölkky, tikanheitto.” (N1967). Sisäleikkeihin mökillä kuuluivat esimerkiksi lautapeliä pelaaminen (N1979). Erään haastateltavan mielestä mökkielämälle oli lisäksi tyypillistä, että mökin kaveripiiri oli eri kuin kotona, vaikka välimatkaa ei ollut paljon. ”Mökkinaapurit on niiku oma porukansa ja sitten taas kotona on toiset porukat” (M1954).

Vaikka mökkimuistot olivat tutkimusaineistossa pääosin positiivisia, toisenlaisiakin mökkimuistoja kerrottiin. Erään sukuseuran jäsenen muistoissa mökki oli paikka, joka sijaitsi syrjässä kaikesta muusta lapsen ja nuoren elämästä, vaikka matka kotoa sinne ei ollutkaan kovin pitkä. Muiden sukuseuran jäsenten muistelemista kesämökeistä poiketen tämä mökki oli ollut uusi, hieno sekä 1970-luvun mittapuun mukaan moderni ja hyvin varusteltu. Mökissä oli mm. kaasuhella ja kaasulla toiminut jääkaappi, myöhemmin mökille tuotiin jopa matkatelevisio. Suurin ongelma mökillä oli kuitenkin kavereiden puute ja se, että sukulaiset olivat kaukana. Mökki toimi vain kyseisen perheen kesänviettopaikkana – kahta useamman sukupolven tai laajemman suvun jakama tila ei tässä tapauksessa toteutunut. Vasta haastateltavan ollessa lukioikäinen mökki sai uusia merkityksiä. ”Sillo bailattii ja mentii ja oltii mökillä ja ajettii autolla ja oltii kavereitten kaa, et se tuli hirveen tärkeeks sillo. Sillo mentii kyllä, tosi paljon.” (M1963a.) Tähän tarvittiin keino liikkua paikkojen välillä eli auto ja sen ajamiseen vaadittu ajokortti.

Muistelija totesi kuitenkin, että vasta jälkikäteen hän on ymmärtänyt tuolloin yksinäisiltä tuntuneiden mökkikesien arvon. Lapsi joutui tilanteeseen, jossa hän keksi yksin kaiken tekemisensä, mikä puolestaan kehitti taitoja tulla toimeen itsenäisesti. Haastateltava muun muassa urheili mökin läheisellä pellolla, pyöräili, kalasti ja ui sekä mökkijärvässä että kauempana. (M1963a.)

Joihinkin mökkimuistoihin liittyi eräs mielenkiintoinen tila- ja aikatasoja laajentanut piirre. Kaksi sukuseuran jäsentä kertoi asuneensa mökeillään, kun he olivat nuoruusvuosinaan kesätoissa. Toinen haastateltava toimi kesätoissa maanmittarina, ja kun työt osuivat mökkiseudulle, hän kävi töissä perheen mökiltä käsin: ”Ja sinnehän ei sitten vanhempia paljon päästetty. Se oli kans aika juhluvaa, kun poikaporukassa asuttiin omaa huushollia.” (M1954). Toinen haastateltava oli kesätoissa perheensä kesämökin lähellä sijainneessa motellissa (N1958). Mökkiin eivät enää näin olleen liittyneet pelkästään lapsuuden kesälomat vaan mökki sai myös uudenlaisia merkityksiä.

4.3. Opiskelukodit ja työperäinen muutto nuoruudessa

Lapsuuden ja varhaisnuoruuden koulut, kansakoulu, oppikoulu ja peruskoulu, sijaitsivat useimmiten kodin lähiympäristössä. Niihin kulkeminen oli päivittäistä, joko jalkaisin tai jollain kulkuneuvolla. Opiskelemaan siirtyminen merkitsi usein muuttoa pois kotoa ja lapsuuden kotipaikkakunnalta, jolloin elämäntila laajeni. Jossain tapauksessa myös siirtyminen koulusta työelämään tarkoitti uutta kotipaikkaa, mutta yleistä oli, että kun kansakoulusta lähdettiin suoraan töihin, ainakin aluksi asuttiin edelleen vanhempien luona (esim. N1944, N1947b). Nuoruusvuodet olivat monilla eräänlainen monipaikkainen välivaihe lapsuudenkodissa asumisen ja oman pysyvän kodin perustamisen välillä. Haastattelukohtaisista eroista johtuen Lempiäisten sukuseuran muisteluaineisto ei kuitenkaan kattanut myöhäisiä nuoruusvuosia tai varhaisaikuisuutta yhtä laajasti kuin lapsuusvuosia, joten opiskelupaikkakunnista tai nuoruuden työpaikoista kerrottuja muistoja oli selvästi vähemmän.

Ehkä yllättäen jo aineiston vanhin sukuseuran jäsen oli muuttanut toiselle paikkakunnalle ammattiopintoihin ja myöhemmin vielä kauemmas uuteen työpaikkaan 1940–1950-luvun vaihteessa. Nainen meni kansakoulun päätettyään harjoittelijaksi erääseen vanhainkotiin Lappeenrantaan, lähelle lapsuudenkotiaan, mutta työpaikasta kannustettiin opiskelemaan alan pätevyys. Hän lähti opiskelemaan toiseen kaupunkiin, mutta teki samalla työkajoja kotiseudullaan. Valmistuttuaan nainen muutti aivan toiselle puolelle Suomea. ” [--] ajattelin, että nyt, nyt pittää kattova tätä maailmaa vähä kauempaa ja hain Uuteekaupunkii” (N1929). Hän asui länsirannikolla muutaman vuoden, mutta jo harjoitteluaikana alkanut seurustelu Lappeenrannassa asuneen miehen kanssa piti yllä

yhteyksiä entiseen kotiseutuun. Lopulta nainen päätti muuttaa perhesyistä takaisin. (N1929.)

Opiskelupaikkakunta valikoitui pääasiassa opiskelualan ja sen mukaan, minne sitä pääsi opiskelemaan. Opiskelupaikkakuntia saattoi olla useita peräkkäin, ja niihin vaikutti mahdollisesti myös tyttö- tai poikaystävä (esim. N1961a). Tulevalla opiskelupaikkakunnalla saattoi etukäteen olla joku yhteys haastateltavan elämään. Eräs haastateltava päätyi Turun seudulta Rauman kauppaopistoon siellä asuneen sisaren innoittamana (N1949). Joskus ensimmäinen asuinpaikka uudella opiskelupaikkakunnalla taas löytyi siellä asuvien sukulaisten tai tuttavien kotoa ennen pääsyä opiskelija-asuntoon tai omaan vuokra-asuntoon (N1943, M1944a). Nuoremista projektiin osallistuneista vuonna 1994 syntynyt mies opiskeli äitinsä entisessä kotikaupungissa, joka oli tuttu isovanhempien kautta, mutta haastattelusta ei selviä, oliko opiskelupaikkakunta valikoitunut siitä syystä vai opiskelumahdollisuuden vuoksi (M1994).

Eräällä sukuseuran jäsenellä oli lapsesta asti ollut selvää, että hän muuttaa opiskelemaan äitinsä entiseen kotikaupunkiin Turkuun, jossa hän oli viihtynyt lapsena sukulaisten luona: ”En mä hakenu minnekää muualle opiskelemaa. Ei en mä. Ei ollu sattuman varaa” (M1963a). Ainevalinta ei kuitenkaan lopulta kiinnostanut miestä, ja ensimmäisenä opiskeluvuonna hän vietti paljon aikaa lapsuuden kotikaupunkiin Poriin jääneen tyttöystävän luona. Armeijan jälkeen hän toimi sijaisopettajana eräällä paikkakunnalla, mikä sai vaihtamaan opinnot opettajankoulutukseen, edelleen Turussa. Näiden kaupunkien lisäksi paikkojen verkosto opiskeluvuosina oli hyvin monipaikkainen. Vanhemmat muuttivat Vantaalle, josta käsin perheen isä oli pitkiä aikoja töissä Yhdysvalloissa. Tuolloisen tavan mukaan opiskelijoita ei otettu kirjoille opiskelukaupunkiin, vaan haastateltavankin virallinen asuinpaikka määräytyi vanhempien kotiosoitteen mukaan Vantaalle. Kun mies oli valmistunut opettajaksi, hän vieraili usein isänsä luona Yhdysvalloissa kuukauden mittaisilla matkoilla, jolloin hän kertomansa mukaan pääsi tutustumaan hyvin amerikkalaiseen kulttuuriin. Turusta tuli sittemmin miehelle ja hänen omalle perheelleen pysyvä asuinpaikka. (M1963a, Ruotsala 2017, 27.)

Eräs haastateltava opiskeli pääosan tutkinnostaan lapsuuden kotikaupungissaan Helsingissä, mistä hän totesi, ettei se ollut samalla tavalla opiskelijaelämää kuin kahden

vuoden irtiotto vieraassa kaupungissa Raumalla, jossa hän erikoistui alalleen. Kotikaupungissa elämä oli tavallaan valmiina, eikä opiskelu tuonut siihen uutta, kun taas vieraassa kaupungissa elämä oli ”opiskelumeininkiä” uusine sosiaalisine ulottuvuuksineen. Alun perin hän oli ollut vastahakoinen lähtemään pois Helsingistä, mutta opiskelukaveri oli saanut hänet houkuteltua. Myöhemmin nainen oli kiitollinen tästä jo työllistymisensäkin kannalta. Nainen kuvailee elämää Raumalla, pienessä kaupungissa, helpoksi ja edulliseksi verrattuna pääkaupunkiseutuun. Rauman opiskeluvuosiä kuvasi kiire, kun osa arjen elämästä kuitenkin edelleen oli Helsingissä:

Kalenterit niiltä ajoilta on semmosia ihan päättömiä, päättömiä että päivässä on ollu aika monta asiaa suoritettavana. Päivällä ensin töihin ja iltapäiväksi vähän yliopistolle, ja illalla bussilla Raumalle, jossa seuraavana aamuna tentti, ja semmosia. (N1979; Ruotsala 2017, 28.)

Samankaltaisia muistoja kiireistä opiskeluvuosista ja jatkuvasta liikkumisesta monipaikkaisuuden verkostossa oli myös toisella sukuseuran jäsenellä (N1970). Hänen tapauksessaan opiskelu, työ ja harrastukset muodostivat ehkä vielä monimutkaisemman paikkojen verkoston syy- ja seuraussuhteineen. Lähtökohtana oli kuitenkin lapsuudessa aloitettu musiikkiharrastus, joten käsittelen tätä nuoruuden monipaikkaisuutta vasta edempänä harrastusten yhteydessä alaluvussa 7.3. Harrastusten maailmat.

Yhdellä sukuseuran jäsenistä oli monivuotinen kokemus ylijärjaisesta monipaikkaisuudesta, kun hän 1970-luvun lopulla ylioppilaskirjoitusten jälkeen muutti väliavuodeksi Ruotsiin työskentelemään – osana Suomesta Ruotsiin suuntautunutta muuttoaaltoa. Elämänmuutos oli radikaali, sillä sitä ennen hän ei ollut käynyt lainkaan ulkomailla. Tukholmasta löytyi väli vuoden jälkeen opiskelupaikka, Suomen ja Ruotsin väliä kulkeneelta laivalta suomalainen poikaystävä, ja elämä asettui luonnollisesti Tukholmaan. Nainen kuvaili opiskelua ja elämää Tukholmassa mukavaksi. Ympäristö oli monikansallista: suomalaisia siirtolaisia oli paljon kuten muualtakin tulleita maahanmuuttajia. Varsinkin asuminen opiskelija-asunnossa oli naisen mukaan sosiaalista aikaa. Yliopistosta valmistumisen jälkeen sekä haastateltavalle että hänen miehelleen löytyi työpaikka Tukholmasta. Kun perheen lapset olivat aloittamassa koulua, monipaikkainen elämä Ruotsin ja Suomen välillä vaihtui Suomeen, vanhempien lapsuuden kieleen ja kulttuuriin. (N1958.)

5. TOINEN MAAILMANSOTA ELÄMISTILOJEN MÄÄRITTÄJÄNÄ

5.1. Karjala ja evakkolapsuuden asuinpaikat

”Ihan hyvä lapsuus, tietysti sit siihen tuli se sota ja evakot” (N1936), kiteytti eräs vuonna 1936 syntynyt haastateltava omat lapsuuden muistonsa. Koska projektiin osallistuneista sukuseuran jäsenistä suurin osa oli syntynyt juuri 1930- ja 1940-luvuilla, näkyivät toisen maailmansodan vaikutukset selvästi muistelijoiden lapsuuden elämistiloissa. Ne muodostivat voimakkaan sukupolvikokemuksen. Karjalasta evakuoituminen sekä sotalapsuus olivat hyvin merkityksellisiä paikkoihin liittyvä muistoja kertojilleen.

Toinen maailmansota ja sen tuomat muutokset valtion rajoihin ovat pitkälti muovanneet suomalaista näkökulmaa Karjalasta. Kun talvisodan keväällä 1940 päättyi, Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle suurimman osan Suomen Karjalasta, jonka asukkaat siirrettiin ja asutettiin kanta-Suomeen. Syntyi käsite ”luovutettu Karjala”. Luovutetun alueen asukkaat palasivat osittain koteihinsa, kun Karjala vallattiin takaisin syksyn 1941 aikana. Uudelleen ja lopullisesti Karjalankannas, Laatokan Karjala ja Raja-Karjala luovutettiin Neuvostoliitolle 3.10.1944 jatkosodan jälkeen solmitun rauhansopimuksen mukaisesti. (Esim. Raninen-Siiskonen 1999, 12-15.) Suomen pinta-alasta luovutettu alue käsitti noin 10 %, ja kotiseutunsa luovutetun Karjalan alueella menetti yli 400 000 ihmistä (Karjala – karjalaisuus. Karjalan Liitto 1940–2015, 9). Periaatteena siirtokarjalaisten asuttamisessa kanta-Suomen puolella oli, että uudet asuinpaikat vastasivat olosuhteiltaan mahdollisimman paljon kotiseudun oloja: kaupunkilaiset sijoitettiin kaupunkeihin, maalaisväestö maaseudulle ja merenrantakuntien väestö pyrittiin asuttamaan rannikolle. (esim. Palomäki 2015, 13; Karjala – karjalaisuus. Karjalan Liitto 1940–2015, 8.) Kun Karjala näin sirpaloitui ympäri Suomea, entisestä kotikaupungista, kotikylästä tai konkreettisesta kotitalosta muodostui jokaisen henkilökohtainen Karjala, jota kaivattiin. Kuten etnologi Outi Fingerroos on todennut, fyysinen paikka alkoi luoksepääsemättömyytensä vuoksi muuttua muistin paikaksi, joka on ”ensisijaisesti muistelutyössä tuotettu konstruktio” (Fingerroos 2010a, 22).

Yksi Lempiäisten suvun sukuhaaroista on lähtöisin luovutetun Karjalan alueelta, ja muutkin sukuhaarat sijoittuvat kaakkoiseen Suomeen. Aineistossa oli viisi henkilöä (N1933, N1935a, N1939, N1936, M1939a), jotka olivat syntyneet luovutetun Karjalan

alueella. Kolme heistä oli päätyntä asumaan perheineen kauemmas itäraajasta, kun taas kahden perheet olivat jääneet itäiseen Suomeen. Evakkolasten muistelukirjoituksia väitöskirjassaan tutkinut folkloristi Ulla Savolainen on todennut, kuinka evakkomatka voidaan käsittää karjalaisuuden kokemuksissa liminaaliseksi tilaksi, eräänlaiseksi välitulaksi, kun on siirrytty Karjalasta Suomeen ja kodista kodittomuuteen. Evakkomatka voidaan näin tulkita eräänlaiseksi siirtymäriitiksi. (Savolainen 2015, 263). Evakkomatka on toisin sanoen ollut prosessi, joka on synnyttänyt karjalaisuuteen oikeutettuja karjalaisia. Tämä siirtokarjalaisuuteen perustuva käsitys heijastui myös tähän tutkimusaineistoon. Välimatka entiseen kotiin ja evakkotaipaleen monivaiheisuus vahvistivat evakkouden kokemusta. Karjalaisuus tuli ilmi juuri siirtokarjalaisuuden kokeneiden ja heidän jälkeläistensä muistelmassa. Eräs haastateltava painotti: ” [-] mun vanhemmat on sit taas Johanneksesta, et me ollaan täysverisii karjalaisii” (N1947a). Lappeenrannassa haastatellut sukuseuran jäsenet, jotka edelleen asuivat Etelä-Karjalaksi käsitettävällä alueella, eivät puhuneet karjalaisuudesta.

Evakkotaustaisten lapsuudenmuistot paikoista jakautuvat tämän tutkimuksen aineistossa omiin, häilyviin muistoihin entisestä Karjalan kodista sekä selkeästi kerrottuihin, kollektiivisen luonteen omaaviin muistoihin, ja toisaalta evakkomatkan eri vaiheisiin ja elämään uudessa pysyvässä kodissa, jossa muistot Karjalasta olivat edelleen läsnä. Selkeimmin evakkouteen liittyvät muistot tulivat esiin nelivuotiaana Karjalasta lähteneen naisen haastattelussa. Varsinaiset omat muistot Karjalasta olivat yksittäisiä välähdyksiä: kotirannassa kasvanut ruoko, jota äiti keräsi veneestä käsin, ja lehmä, joka puski pikkusiskoa. Saarella sijainnutta kotitaloa ja sen ympäristöä nainen muisteli kauniiksi, mainiten erityisesti veden ja rannan. Valokuvia perheellä ei talostaan ollut jäljellä, sillä kaikki oli jätetty kotiin heidän lähtiessään talvisodan alussa evakkoon. Nainen muisteli, että heidän oli määrä tulla takaisin, ja avainkin oli jätetty piiloon odottamaan ensimmäistä, joka palaa kotiin. He eivät kuitenkaan palanneet enää jatkosadan aikana, todennäköisesti koska perhe oli suuri ja muuttaminen nähtiin liian vaivalloiseksi, arveli nainen yhdessä haastatteluun osallistuneiden sisarentyttärien kanssa. (N1935a, N1947b, N1949.)

Lähtöhetken muisteleminen sai haastateltavan liikuttumaan. Aikaa annettiin kaksi tuntia, eikä kuljettaa voinut kuin sen, minkä pystyi kantamaan. Perheen evakkomatka johti junalla Varsinais-Suomeen. Haastateltavan ensimmäiset muistot perillepääsystä Perniöön

liittyivät tuoksuihin. Erilaisilla aistikokemuksilla onkin tutkittu olevan suuri merkitys muistojen muodostumisessa. Muistijäljen muodostajina hajut ja tuoksut ovat yhtä oleellisia, elleivät jopa voimakkaampia kuin kuulo- ja näköaistimukset. Hajuja ja tuoksuja on vaikea kuvailla sanallisesti ilman niiden ilmenemistä, mutta tuoksun tai hajun uudelleen kokeminen voi palauttaa mieleen muiston joko hyvin tarkasti tai vain välähdyksenomaisesti. (Ruotsala 2007, 12–13). Perniöön saapuneella haastateltavalla oli edelleen elävästi mielessä siirtolaisille tarjotun teen ja hiivaleivän tuoksu: ”Se oli jotain niin taivaallista” (N1935a). Perniöstä matka jatkui seudun maataloihin. Perheen pojat sijoitettiin muista erilleen, koska he olivat haluttua työvoimaa, kun muu perhe sai asuttavakseen läpikuljettavan huoneen erään toisen maatilan päärakennuksesta. Nainen muisteli, kuinka heillä ei huoneessa ollut lainkaan omaa rauhaa tai yksityisyyttä. (N1935a.) Paikka ei ollut koti, joka olisi tuonut lapselle turvan tunteen.

Perheen vaiheet kertovat ahkeruuden ja tekemisen kautta selviytymisestä. Olot olivat edelleen vaatimattomat, kun monilapsinen perhe siirtyi heinäkärriyllä uuteen, omaan kotiin. Evakkomatka jatkui kuitenkin tavallaan yhä. Ränsistynyt vuokramökki oli toiminut alun perin kanalana. ”Sitte ku me nähtiin se talo, se oli harmaa... Äidillä pääsi itku tietysti, ku hän näki sen kaiken” (N1935a), muisteli nainen pettymystä. Isä ja veljet korjasivat tilat kuitenkin asuttavaan kuntoon, ja kuten nainen painotti, koti oli siisti, kaunis ja vähät tavarat aina järjestyksessä – sängylläkin oli aina valkoinen päiväpeitto, vaikka talo edelleen oli talvisin kylmä ja tilat ahtaat. Ennen kaikkea perhe sai olla omillaan eikä toisten nurkissa. Lapsuuttaan hän muisteli mökissä onnelliseksi. Ympäristö tarjosi lapsille leikkipaikkoja, ja ruokaa saatiin lähiluonnosta.

Meil oli kauhee ihana siellä, lapset sai hiihtää, ja kesällä juostii ja voimisteltii siellä. Ja paljon käytii marjassa, kaikki talven marjat kerättiin ja sienet, että se oli semmonen iso tiinu tai saavi, sinne tuli kaikki talven puolukat kerättyä. [---] Ja se puro, se oli aivan ihana! (N1935a.)

Kyseisen sukuseuran jäsenen haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna yhdessä kahden hänen sisarentyttärensä ja toisen sisarentyttären miehen kanssa. Sisarentyttäret olivat kyllä kuulleet talosta, jossa heidän äitinsä oli nuoruudessaan asunut, mutteivat olleet tietoisia talon alkeellisista oloista. Toinen sisaruksista etsi myöhemmin äitinsä vanhasta albumista valokuvan talosta ja lähetti sen tutkimusprojektin käyttöön. Saatesähköpostissaan hän kirjoitti, kuinka kuva oli nyt tarkoitus kopioida kaikille heidän perheensä nuoremmille jäsenille muistoksi siitä, millaisissa oloissa suku oli aloittanut

elämänsä Karjalasta lähdön jälkeen. (N1949; Sähköpostiviesti 3.4.2017.) Talosta otettu vanha valokuva kulminoituu näin ollen muistin paikaksi, jossa kantaa sekä evakkouden että siitä selviämisen muistoja.



Valokuva huonokuntoisesta talosta, johon monilapsinen evakkoperhe asettui. TYKL/dg/7746.

Lopullinen paikalleen asettuminen evakkoperheellä tapahtui, kun perheen isä alkoi rakentaa omaa taloa Turkuun. Talon valmistumista odottaessa suurperhe asui asunnossa, jossa oli yksi huone ja keittiö. Tätä vaihetta nainen muisteli nauraen, ”Ja sitten ku sieltä lähti töihin neljä miestä, isä ja kolme veljeä, oli se yks ainoa vessa ja kaikil oli kiire” (N1935a). Oma talo merkitsi evakkoelämän loppua, mutta muistot Karjalasta jäivät, ja siitä tuli suvun muistojen paikka. Tästä kertoivat saman perheen seuraava sukupolven edustajat. ”Pappa aina sano meidän äidille, et meidän äiti oli ruhtinasperijätär. Ja muistat sie sen ison tuvan, pirtin?” (N1947b), muisteli 1950-luvulla syntynyt haastateltava omaa lapsuuttaan. Mummolaan, ja sitä kautta karjalaisuuteen liittyi positiivisiksi koettuja ominaisuuksia, kuten siisteys – pöydällä oli aina valkoinen pöytäliina, vieraanvaraisuus – keittoa jatkettiin vaikka vedellä, jotta jokiselle tulijalle riittäisi ruokaa, ja taloudellisuus – rahaa löytyi tarvittaessa naapureille lainattavaksi. Äitinsä ja tämän perheen kautta Karjalan muistoissa lapsuudessaan mukana elänyt nainen kertoi lisäksi, kuinka hänelle myöhemmin tuli hänen omien sanojensa mukaan ihmeellinen olo, kun hän ensimmäisen kerran pääsi käymään Viipurissa, suvun ja perheen kertomusten Karjalassa: ”Äiti oli ollut täällä lapsena!” (N1947b).

Toinen sukuseuran jäsen, joka oli syntynyt luovutetun Karjalan puolella, kertoi hyvin tarkasti sekä syntymäkodistaan Karjalankannaksella että perheen evakkomatkan

aikaisista asuinoloista. Nämä vertautuivat tavallaan toistensa vastakohtina: Karjalassa sijainnut suvun rakentama kotitalo oli ollut pysyvä ja hyvä, kun taas evakkomatkan asumukset vaihtelevia ja oloiltaan ankeita ja kurjia. Näissä vaiheissa voi havaita edellistä muistelijaa enemmän perheessä kerrottujen muistojen vaikutusta, sillä esimerkiksi ensimmäistä evakkomatkaa hän ei muistanut henkilökohtaisesti, minkä hän itsekin totesi. Jatkosodan aikana perhe palasi takaisin Karjalankannakselle, ja toisesta, syksyllä 1944 alkaneesta evakkomatkasta hänellä oli jo itselläänkin muistoja. Miehen perhe oli sittemmin tehnyt kotiseutumatkan entiselle kotitalolleen, joka edelleen oli pystyssä. Todennäköisesti vierailu vanhalle kotipihalle oli vahvistanut kerrottuja ja omia koettuja muistoja. (M1939a.)

Perheen evakkovaiheet olivat moninaiset, samoin kuin edellä olleen naisen muistoissa. Pohjanmaalle aluksi päätyneet monilapsinen perhe oli haluttua työvoimaa. Miehen mukaan syy lähteä pois Pohjanmaalta oli kuitenkin heidän perheensä kohdalla luonnonolojen erilaisuus verrattuna lähtötilanteeseen, sillä perheen isä kaipasi Laatokan ympäristöä, eikä viihtynyt Pohjanmaan lakeuksilla. (M1939a; Ruotsala 2017, 26.) Tässäkin muistelussa asuinpaikoille oli ominaista selviytyminen erilaisen tekemisen ja ahkeruuden kautta, mutta toisaalta mukana oli myös ylpeyttä, vaikka kaikki omaisuus oli mennyt. Mitä tahansa ei hyväksytty asunnoksi edes kodittomina: vanhemmat eivät esimerkiksi suostuneet muuttamaan edelliseltä omistajalta lunastetulle pientilalle, josta tämä oli vienyt kaiken irtaimen omaisuuden ovia ja ikkunoita myöten. Kuukauden ajan perhe asui junavaunussa eräällä rautatieasemalla ja toisen kuukauden eräässä pikkumökissä, kunnes talven tullen saivat asuttavakseen kesähuvilan, jossa viettivät vuoden ”vähän tekohengittämällä” (M1939a). Monilapsisen perheen evakkoasumusten sarja jatkui edelleen toiseen mökkiin, yhden huoneen ”koppiin”, minkä jälkeen he pääsivät muuttamaan kahden huoneen ja keittiön asuntoon. Parin vuoden jälkeen perhe osti sotakorvauksena saamallaan rahoilla oman talon. Myös tämä talo oli vaatimaton, mutta muistelija kuvaa lapsuuttaan siellä onnelliseksi. Muistot uudessa kodissa liittyvät pitkälti urheiluun, mitä harrastettiin ulkona kodin lähiympäristössä. Uuteen kotiseutuun sitouduttiin lapsen näkökulmasta pitkälti juuri liikkumisen ja urheilun kautta. (M1939a.)

Selkeästi Karjalaan liittyviä lapsuusmuistoja oli lisäksi kahdella sisaruksella, joiden isovanhemmat asuivat Karjalankannaksella (M1933, N1934). Lapset viettivät pitkiä aikoja heidän luonaan ennen alueluovutuksia. Toinen sisaruksista muisteli erityisesti,

kuinka oli ollut isovanhemmillaan jatkosodan aikana. Sota oli muuttanut tuttua ympäristöä esimerkiksi siten, että mummolan naapuritalossa oli sijoitettuna venäläisiä sotavankeja, joita tyttö pelkäsi. Hänen muistoissaan karjalainen mummola oli ylipäänsä erilainen kuin heidän länsisuomalainen mummolansa, sillä Karjalassa lapset saivat olla hänen mielestään vapaammin. (N1934.) Ehkä toteamukseen sisältyi menetyksen aikaansaamaa nostalgiaa. Toisaalta siinä voi havaita heijastuksia Zacharias Topeliuksen stereotyyppisistä, kansallisromanttisista kuvauksista, joita hän Maamme-kirjassaan kirjoitti Suomen eri maakuntien asukkaista. (1., ruotsinkielinen painos vuonna 1875). Tämän käsityksen mukaan karjalaiset ihmiset ovat esimerkiksi iloisia, vilkkaita ja liikkuvaisia. (Raninen-Siiskonen 1999, 149–151.)

Toisaalta sota- ja evakkomuistot olivat tärkeitä myös Etelä-Karjalasta evakkoon joutuneelle sukuseuran jäsenelle, vaikka itse evakkomatka ei välttämättä ollutkaan yhtä pitkä ja vaiheikas kuin edellisillä muistelijoilla. Erään sukuseuran jäsenen kohdalla sekä talvisodan että jatkosodan jälkeinen raja piirtyi niin, että perheen koti jäi juuri ja juuri sen väärälle puolelle. Uusi koti vakiintui myöhemmin uuden rajan tuntumaan Suomen puolelle. Evakkomatka jatkosodan lopussa heidän oli jäänyt lapsen mieleen:

Isä oli sitten just sen verran sodasta lomalla, että lähettiin ajamaan Ensosta, ni mie istuin isän polkupyörän siinä rungolla ja sillä tultiin Vuoksen satamaan, mistä lähettiin jatkamaan sitte roomulla Ristiinaan. (N1938b.)

Kyyti sotilaspukuisen isän polkupyörällä olisi voinut herättää kysymyksiä siitä, miksi sotilas on sillä tavoin liikkeellä. Evakkomatkan lisäksi nainen muisteli erästä hetkeä, kun hän katseli mummonsa kanssa taivaalla lentäviä sotilaskoneita. Lähistöllä oli ilmavoimien tukikohta. (N1938b.)

Evakkous ei kuitenkaan koskettanut pelkästään niitä, joiden lapsuudenkoti jäi kokonaan rajan toiselle puolelle, vaan muutamat itärajan tuntumassa lapsuuttaan eläneet joutuivat hekin lähtemään kodeistaan nykyisessä Etelä-Karjalassa, sillä eihän tiedetty etukäteen, mihin rajat lopulta vedettäisiin. Eräs vuonna 1942 syntynyt nainen joutui perheineen Lappeenrannasta evakkoon Varsinais-Suomeen hän ollessaan 2-vuotias. Muu perhe palasi rauhan tultua takaisin, mutta haastateltava jäi evakkoaikaiseen isäntäperheeseen pitemmäksi aikaa, ja hänet olisi jopa haluttu adoptoida perheen lapseksi. ”Siellä mie olin sit aika pitkäänki, vasta kansakouluun tulin takasi” (N1942a). Muistot Varsinais-

Suomesta olivat lämpimiä, ja hän aikuisena hän matkusti edelleen mielellään evakkoaikaisille kotiseuduille. Elämä Varsinais-Suomessa vaikutti lapsen mielestä vauraammalta kuin kotona ja ruokakin oli erilaista, ”makeaa leipää ja pitkää piimää”. (N1942a.)

Eräälle miehelle tärkeä oli kertomus hänen syntymäpaikastaan, johon evakkous oli vaikuttanut. Mies syntyi Mikkelissä, jonne äiti oli päätenyt Lappeenrannasta evakuoituna. Tähän kertomukseen liittyi oleellisesti myös kotiinpaluu – vaikkei kyse ollutkaan miehen omista muistoista vaan selvästikin kerrotuista. Isoisällä oli kalastusmökki lähellä Lappeenranta, ja äiti sai suostuteltua erään kapteenin ottamaan heidät laivaansa ja jättämään heidät saareen mökille, vaikka siviilit eivät olisi vielä saaneet vielä palata. (M1944a.) Vuonna 1944 syntyi eräs toinen haastateltava, jonka isä kaatui sodassa ennen lapsensa syntymää. Miehen lapsuuden elämistilaa määrittikin pitkälle sotaorpoisuus ja evakkous, sillä äiti joutui leskenä jättämään miehensä kodin, ja äidin oma lapsuudenkoti jäi sodan päättyessä Neuvostoliiton puolelle. Tänä päivänä heistä voisi puhua jopa kodittomina. Äidin vanhemmille osoitettiin korvauksena uusi tila Puumalasta, mistä tuli miehelle tärkeä paikka koko lapsuuden ajan, ensin kotina ja sitten mummolana. Uutta tilaa raivattiin ja rakennettiin samaa aikaa, kun poika kasvoi. (M1944b.)

Evakkotaustalla oli merkitystä vielä eräällä 1950-luvun puolivälissä syntyneellä miehellä. Hänen vanhempansa olivat tulleet evakkoina seudulle, jolle oli asutettu suuri määrä siirtokarjalaisia. Kunnan alueelle oli raivattu jopa uusi asuinalue, joka oli nimetty Karjalankannakselle jääneen kylän mukaan. Haastateltava pohti itse, että siirtokarjalaisilla oli ollut vaikutusta paikkakunnan elämään:

[--] mejän tapauksessa aika paljon siihen vaikutti se, että niitä siirtokarjalaisia tuli aika suuri joukko, että se muutti, muutti tota aika lailla sitä kunnan rakennetta ja kunta-, kuntakeskus ja väkimäärä niiku äkkiä nousi sitte tuhansilla asukkailla, [--] (M1954.)

Uuden rajan Suomen puolella asuneet pääsivät rauhan tultua palaamaan koteihinsa, jolloin fyysinen kotiympäristö pääpiirteissään säilyi. Siirtyminen ja epävarmuus tulivat kuitenkin muistoissa esiin, sillä tutkimusaineiston perusteella sota tuntui itäisessä Suomessa asuneiden lasten arkisessa elämässä konkreettisemmin kuin läntisessä Suomessa asuneiden. Vaikka heidän kotiseutunsa eivät olleet sotatoimialuetta, kulki niiden läpi joukkoja rintamalle ja takaisin. Eräs 1939 syntynyt mies kertoi, kuinka sotilaat

olivat jääneet hänelle lapsuuden ensimmäisiksi mielikuviksi. Sotilaat olivat lapselle jotain erilaisia. Heidän läsnäolonsa rikkoi kotikylän rauhan, vaikka lapset eivät varsinaisesti tajunneetkaan tilanteen vakavuutta. Pelko ei noussut miehen muistoissa esille. Samalla kun lapset leikkivät kylällä leikkejään, he myös ihmettelivät ja ihastelivat sotilaita, sekä saivat heiltä myös ruokaa. (M1939b.) Samanlaisia muistoja kertoi Suomenlahden saarella lapsuudessaan asunut mies. Jatko-sodan aikana saari toimi sotilaiden asemapaikkana ja väliasemana heidän jatkaessa itään rintamalle. Idylliseksi muuten muisteltu saari sai synkkiä sävyjä sodan aikana. Mies kertoi muiston, kuinka saaren rantaan ajautui venäläisen sotilaan ruumis. Rantaan tuli aaltojen mukana myös merellä uponneista venäläisistä aluksista huuhtoutunutta ruokaa, säilykkeitä ja leipää, joista oli apua ruokapulasta kärsineille saarelaisille. (M1933.)

Vanhin, vuonna 1929 syntynyt muistelija kuvasi sodan kokemuksia lapsuuden elämistilassaan ehkä tarkimmin. Hän oli ollut jo kymmenvuotias sodan alkaessa. Hänen perheensä asui Kannaksella paikassa, joka talvisodan jälkeisessä rajanvedossa jäi juuri ja juuri Suomen puolelle, kun muu osa kuntaa luovutettiin Neuvostoliitolle. Uusi raja määritteli perheen elämää, sillä rajavyöhyke alkoi aivan heidän kotinsa läheisyydestä. Läheiseen metsään pystytettiin korkea piikkilanka-aita, joka jatkui paalujen päällä edelleen viereisen järven poikki. Perhe oli myös joutunut sodan aikana lähtemään pois kotoaan pakoon pommituksia, mutta päässyt naisen mukaan palaamaan nopeasti takaisin. Kauempana Kannaksella asuneet sukulaiset olivat haudanneet heidän pihalleen arkuissa tavaroitaan, jotka he hakivat uusille kotipaikkakunnilleen, kun paluuta Kannakselle ei enää ollut. (N1929.)

Vaikka vuosiluvut olivat kyseiseltä muistelijalta jo pitkälti unohtuneet, yksityiskohtaiset kuvaukset sodan aikaisista tapahtumista korostavat muistojen merkityksellisyyttä yli 75 vuotta tapahtumien jälkeen. Lapsen turvallinen kotiympäristö oli muuttunut, mikä oli jättänyt voimakkaan muistijäljen. Talvisodan aikana naisen kodin yläpuolella käytiin ilmataistelua, jonka seurauksena neuvostoliittolainen kone sai osuman ja putosi aivan lähelle. ”Ja se tuntu, et se tulee ihan, ihan päälle. Minä seisoin lattialla, se näky jo siinä, et se tuntu, et se menee navetan päälle. Mut se meni järven yli ja siihe suoho uppos.” (N1929) nainen muisteli. Koneesta pelastautui laskuvarjolla sotilas, jota jäljitettiin myöhemmin läheisestä metsästä. Ympäristössä liikkui myös muuten sotilaita. Perheen äiti kävi pyörällä peltotöissä reilun kymmenen kilometrin päässä kotoa, ja tyttö kulki

tarakalla mukana – arjen oli pyörittävä sodasta huolimatta. Kun tiellä näkyi sotilaita, he piiloutuivat pyörän kanssa metsään jonkin pensaan taakse. Nainen muisteli: ”Nyt ku ajattellee, ni miten pelottavvaa se oli.” (N1929.)

Vuonna 1932 syntynyt mies puolestaan kuvasi jatkosodan päättymistä yhdeksi mielenkiintoisimmaksi ajaksi elämässään. Isät olivat yhä armeijan palveluksessa, mikä teki perheiden pojista monessa asiassa vastuunkantajia. Kun siviilit piti nopeasti saada pois Neuvostoliitolle jäävältä naapurikunnan alueelta, oli haastateltava 12-vuotiaana poikana kuljetuksissa apuna perheensä hevosen kanssa. Mies muisteli, kuinka työ oli raskasta ”miehen työtä”, vaikka letkassa olikin monta hevuskuntaa ja apua aina saatavilla. (M1932a.)

Sota piirsi uusia reittejä ja katkoi vanhoja sota-aikana eläneiden lasten elämistilassa. Mielenkiintoinen näkökulma toisen maailmansodan tuomaan rajanvetoon ja karjalaisuuteen tuli ilmi Lappeenrannassa 1960-luvulla lapsuuttaan eläneiden sukuseuran jäsenten haastattelussa. Heidän lapsuusvuosinaan elettiin Neuvostoliiton aikaa, eikä matkailua itärajan yli juuri tapahtunut. Läheinen raja oli niin täydellinen ja sen vuoksi luonnollinen, ettei lapsi sitä tiedostanut. Toinen haastateltavista kertoi tajunneensa vasta rajojen taas auettua, miksi läheinen Viipurin maantie oli nimeltään juuri Viipurin maantie – se johti Viipuriin (N1957, N1958.)

5.2. Sotalapsuuden muistot

Lapsuuden aikaisiin paikkoihin vaikuttivat kolmella haastateltavalla myös vuodet sotalapsena (N1935a, N1938a, N1935b). Talvisodan ja jatkosodan aikana Suomen valtio toteutti pääasiassa Ruotsin ja Tanskan kanssa humanitaarisin perustein lastensiirtoja, jolloin Suomesta lähetettiin sotaa pakoon ennen kaikkea Ruotsiin ja mutta myös Tanskaan yhteensä lähes 80 000 lasta. Talvisodan aikana lapsia lähetettiin pois sodan jaloista noin 8000 ja jatkosodan aikana noin 70 000. Aivan tarkkoja lukuja ei ole saatavilla, sillä osa lapsista toimitettiin yksityisesti, ja toisaalta sodan kaaos vaikeutti tilastointia. Lapset olivat lähtöhetkellä iältään 1–14-vuotiaita, ja he matkustivat ilman vanhempiaan. Kohdemaassa heidät sijoitettiin paikallisiin perheisiin, joissain tapauksissa laitoksiin. Sotalapsiksi lähetetyistä suurin osa palasi 1940-luvun loppupuolella takaisin Suomeen, mutta suurimpaan lastensiirtojen kohdemaahan Ruotsiin jäi pysyvästi heti

sodan jälkeen noin 7100 lasta, joko adoptoituina tai kasvattilapsina. Lisäksi Suomeen palanneista lapsista yli 9000 muutti myöhemmin takaisin Ruotsiin. (Sotalapset; Kavén 2011, 22, 27, 117, 120.) Osalla sotalapsista, kuten Lempiäisten sukuseurankin tutkimusaineistossa yhden jäsenen kohdalla (N1935a), vieraassa maassa vietetyt vuodet jatkoivat pakotettujen siirtymisten sarjaa, sillä sotalapsien joukossa oli monia evakuoituilta alueilta kotoisin olevia lapsia (Kuusisto-Arponen 2007, 3).

Akatemiatutkija, poliittisen maantieteen dosentti Anna-Kaisa Kuusisto-Arposen mukaan sotalapsien kokemuksissa on havaittavissa hyvin yleisiä linjoja: ”kodista lähtemistä, kielellisiä vaikeuksia, Suomeen paluun ongelmallisuutta, puhumattomuutta ja läpi elämän mukana kulkeneita tunnemuistoja, joita on ollut vaikea järjellisesti selittää” (Kuusisto-Arponen 2007, 4). Samankaltaisia, joskaan tässä suppeassa aineistossa ei kovin voimakkaina esille tulleita kokemuksia oli myös niillä Lempiäisten sukuseuran jäsenillä, jotka olivat olleet sotalapsina. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista on myös se, mitä Kuusisto-Arponen kirjoittaa sotalasten paikattomuuden tunteesta seurauksena lapsuudenaikaisista pakotetuista siirtymistä. Kehonmuistiin ja tunnemuistoihin taltioituneiden traumaattisten tilallisten kokemusten vuoksi monien sotalasten on hänen mukaansa ollut vaikea myöhemmin elämässä kiinnittyä ja kiintyä paikkoihin – paikattomuus on toiminut heillä puolustusmekanismina ja selviytymiskeinona. (Kuusisto-Arponen 2008, 16-19.)

Tämä suhteellisen lyhyt vaihe lapsen elämässä jätti voimakkaan jäljen ja ohjasi yhdellä Lempiäisen sukuseuran jäsenellä elämän suuntaa laajemminkin. Kaksi sukuseuran jäsenistä lähetettiin Ruotsiin yhdessä sisaruksensa kanssa, joissa molemmissa tapauksissa tytöt sijoitettiin eri perheisiin, eivätkä he nähneet toisiaan kuin harvoin (N1935a, N1938a). Yksi sukuseuran jäsenistä oli ollut sotalapsena kahdesti, ensin Tanskassa ja toisen kerran Ruotsissa. Tanskan olot olivat erilaiset kuin Ruotsissa. Tanskassa lapsia ei sijoitettu perheisiin vaan laitokseen, jossa lapsia oli yhteensä 50–60. (N1935b.)

Sotalapsuuteen liittyi siirtymävaiheiden tuomia haasteita mutta myös uuteen paikkaan sopeutumisen myötä tulleita miellyttäviä kokemuksia. ”Mul oli kauheen hyvä paikka siellä. Ja viihdyin kovasti. Viihdyin.” painotti yksi sotalapsena olleista sukuseuran jäsenistä (N1935a). Alkutilannetta Ruotsissa hän kuvasi kuitenkin vaikeaksi, sillä kukaan ei aluksi halunnut ottaa sisaruksia perheeseensä (N1935a). Toinen Ruotsiin lähetetty

nainen totesi samansuuntaisesti, kuinka lähtö Suomesta ei ollut jäänyt lapsen mieleen ikävänä kokemuksena, mutta Ruotsiin saapumiseen sen sijaan liittyi negatiivisia muistoja. Lapselle tällaisia olivat olleet lääkärintarkastus ja rokotukset. Myös hän viihtyi hyvin ruotsalaisessa perheessään. (N1938a.)

Kieliongelmat nousivat esiin kaikkien kolmen muistojen yhteydessä. Yksi naisista muisteli, kuinka hän aristeli aluksi ruotsin puhumista, mikä herätti huolta myös ruotsalaisen perheen äidissä. Sitten kieli alkoi sujua nopeasti. (N1935a.) Kahden muun sotalapsena olleen kohdalla kieli nousi kysymykseksi lasten palatessa Suomeen. Toinen heistä kertoi, kuinka hän oppi ruotsin täydellisesti Ruotsissa viettämiensä vuosien aikana ja unohti suomen. Suomi palautui vähitellen ja ruotsi puolestaan unohtui, kun arki Suomessa taas alkoi, koska Itä-Suomessa ruotsia ei ollut mahdollista puhua missään. Nainen pohtii: ”Nykyään lapsille järjestetään kaikenlaista tukijuttuja, mut ei silloin ollut tällaista, et ois voinu sitä ylläpitää.” (N1935b.)

Kielellisistä vaikeuksista Suomeen paluun yhteydessä kertoi myös toinen Ruotsissa ollut sukuseuran jäsen. Kotiin palattuaan hän puhui aluksi ruotsia sotalapsuuden jakaneen sisarensa kanssa. Lisäksi hän olisi halunnut mennä kotikaupunkinsa ruotsinkieliseen kouluun, mutta vanhemmat eivät suostuneet tähän. Ruotsin kieli hiipui vähitellen, mutta nainen kertoi, että opettajan mielestä hänen suomenkielessään oli pitkään vaikutteita ruotsista. Tämän haastateltavan kohdalla paluu Suomeen oli muutenkin ollut vastahakoista. Nainen muisteli, ettei hän olisi halunnut lähteä pois Ruotsista. Ruotsalainen perhekin olisi pitänyt hänet mielellään, mutta omat vanhemmat eivät halunneet luopua hänestä. Suomeen paluunsa jälkeen haastateltava oli vielä viettänyt kesälomia ruotsalaisen perheensä aina aikuisiän kynnykselle asti, ja he pitivät yhteyttä säännöllisesti myös sen jälkeen. Lisäksi nainen mainitsi haastattelutilanteessa kotinsa seinälle ripustetun taulun, joka kuvasi hänen Ruotsin vuosiensa kaupunkia. Lapsuudenaikainen paikka oli edelleen esillä haastateltavan elämässä. (N1938a.)

Kaksi sotalapsena olleista oli pitänyt yhteyttä Ruotsin perheeseensä myöhemmissä elämänvaiheissaankin. Toinen heistä lähti 16-vuotiaana ruotsalaisen perheensä huonekaluliikkeeseen kesätöihin, mikä venyi lopulta kymmeneksi vuodeksi. Hänen kohdallaan voidaan jossain määrin puhua paikattomuudesta, jonka Kuusisto-Arponen sotalapsuuteen liittyy (Kuusisto-Arponen 2008, 18). Alkuvuosina hän kävi Suomessa vain

harvoin, lukuun ottamatta noin vuoden jaksoa, jonka hän vietti kokonaan Suomessa äidin sairastaessa. Loppuvuosina nainen vieraili Suomessa aina kesäisin. (N1935a, Ruotsala 2017, 27.) Sotalapsiaika Ruotsissa vaikutti lopulta välillisesti myös haastateltavan perheeseen aikuisena, sillä hän meni naimisiin suomenruotsalaisen miehen kanssa, jonka äiti oli alun perin Ruotsista lähtöisin. Perheen kotikieleksi tuli ruotsi, mikä oli jäänyt haastateltavalle hyvin vahvaksi Ruotsissa asuttujen vuosien jälkeen. (N1935a.) Myöhemmin myös sotalapsena olleen naisen oma poika vieraili äitinsä ruotsinaikaisessa perheessä ja paikasta tuli hänelle merkityksellinen, jota hän omassa haastattelussaan muisteli. (M1963a, Ruotsala 2017, 27.)

Sotalapsuus saattoi heijastua myös laajemmin sotalapsena olleiden lähipiiriin. Kun sotalapsena ollut täti aikuistuttuaan asui Ruotsissa, saivat sisarentyttäret tuliaisina ja postipaketteina tädiltään tavaroita, joita Suomessa ei vielä ollut saatavilla tai jotka olivat saavuttamattomissa kalliin hintansa vuoksi. Täti toi sisarensa perheeseen esimerkiksi mopedin. Ruotsi piirtyi pula-ajan Suomen lasten mieleen hienona, ihmeellisenä ja edistyksellisenä paikkana. Täti pukeutui muodikkaisiin vaatteisiin ja toi lapsillekin erilaisia vaatteita kuin Suomessa myytiin, ”jotain ällisyttävän hienoo” (N1947b), ja hänellä oli oma auto. ”Koko kylä ihmetteli, et mejän hienot Lempiäisen sukulaiset tulevat! Me oltiin ylpeitä!” (N1949).

6. LIIKKEELLÄ JA MATKOILLA

6.1. Tärkeät kulkuvälineet

Matkojen ja ylipäänsä kulkemisen muistelu oli haastattelutilanteissa innostunutta. Tutkimusaineiston perusteella lapsilla oli selvästi ollut tarve laajentaa elämistilaansa. Kotipiirissään lasten oli mahdollista kulkea eri paikkoihin joko omin avuin tai bussilla. Tämä koski kaikkia projektiin osallistuneita sukupolvia. Vain 1990- ja 2000-luvulla syntyneet, nuoremmat sukuseuran jäsenet kertoivat, että vanhemmat kuljettivat heitä harrastuksiin autolla (M1994, M2006). Vanhemmille sukuseuran jäsenille hiihtäminen oli talvisin tärkeä, joskus jopa ainoa tapa liikkua arkisen elämän välimatkoja. Vuonna 1929 syntynyt nainen muisteli esimerkiksi, kuinka hänet lähetettiin yksin hiihtämällä lähimmässä kylässä sijaitsevaan lääkäriin, jonne matkaa oli 12 kilometriä (N1929). 1939 syntynyt mies puolestaan kertoi, kuinka monilapsisessa perheessä oli käytössä vain yhdet monet, mikä rajoitti koko sisarusparven kulkemista kodin lähiympäristössä (M1939a).

Hiihtämistä ja suksia enemmän Lempiäisten sukuseuran jäsenet muistelivat polkupyörää ja pyöräilyä. Lapselle oli tärkeä hetki, kun hän kasvoi sen verran, että sai käyttöönsä pyörän. Itsenäinen liikkuminen merkitsi samalla vastuuta, ja lapsi tunsi, että häneen luotetaan (N1958). Liikkuminen sai uusia ulottuvuuksia, kuten vuonna 1954 syntynyt mies muisteli:

No tietyst se elämänpiiri pikkusen laajeni, ku oli pyörä. Kesällä pyörä, ja talvella sukset. Jos ennen kuljettiin sitä kotitietä pelkästään, niin sitte pääsi jo muutaman kilometrin päähän. Sehän oli jo aika paljon enemmän. Heti kun pääsi pyörän selkään, niin totta se matka heti taittui ihan toisella tavalla. (M1954).

Oman pyörän saaminen oli suuri asia, mistä monet kertoivat hyvin yksityiskohtaisia muistoja.

Sato kamalasti vettä ja mie olin vähän arka, olin yhdeksänvuotias ja istuin siin rappusilla ja uotin, et se isä tullee. Ja siel kaupas oli kaks pyörää. Punanen ja joku toinen. Ja minä sain sit valita, et kumman minä niistä otan. Totta kai minä punasen valitsin. Se oli semmonen Crescent-pyörä. (N1943.)

Pyörä oli arvokas jo rahallisestikin. Erään sukuseuran jäsenen ensimmäinen oma polkupyörä pystyttiin ostamaan perheen veikkausvoitoilla, jonka voittorivin tyttö oli valinnut. Tämä pyörä kulki haastateltavan mukana vuosia hänen muutettuaan pois

lapsuudenkodistaan. (N1940.) Polkupyörä ostettiin myös ensimmäisillä palkkarahoilla: ”Mun ensimmäisen vuoden [4H-kerhon viljelyksillä saadut] kerhorahat riitti just uuteen pyörään. Et sehän oli ylpee homma.” (M1955). Sama mies totesi, että hän pyöräili kavereidensa kanssa melkein joka paikassa, minne pyörällä maastossa vain pääsi. Polkupyöräily tarjosi tekemistä, mitä muuten maaseudulla oli varsin vähän. (M1955.) Polkupyörä liittyi myös töihin, joita sukuseuran jäsenet nuoruusiässä tekivät. Kaksi muistelijaa työskenteli 1950-luvulla kaupunkiympäristössä apulaisina eri firmoissa, jolloin kuljetukset hoituivat heidän omilla pyörillään. (N1935b, M1948.)

Liikkeelle ei aina lähdetty kivuttomasti, kuten kaksi aivan eri vuosikymmenillä syntynyttä muistelijaa totesivat: ”Ei ollut muuta kulkupeliä kuin miesten polkupyörä. Sillä opettelin ajamaan, ekalla kerralla muistan kaatuneeni nokkospuskaan.” (N1933); ”Polkupyörällä ajo oli tosi tuskaa mulle pikkupoikana. Siit tuli armoton huuto aina siitä hommasta.” (M1973). Eräs haastateltava muisti erityisen tärkeäksi hetken, jolloin polkupyörän sai keväällä ottaa esille varastosta:

Kylhän se on aina lapsuudessa ollu juhlallinen se kevään päivä, kun sai pyörän ottaa. Kun hiekka haisi, pölysi vielä, ja luntakin ehkä oli jossain penkoissa vielä, mut sai luvan, että nyt otetaan pyörät ja laitetaan pyörät kuntoon. Se oli kyllä kiva, aina semmonen kesän merkki. (N1979.)

Vuonna 1979 syntynyt haastateltava kertoi myös, että pyöräily oli olennainen osa hänen koulunkäyntiään, sillä opettaja vei lapset kerran viikossa luontoon ja lähiympäristöön jopa 15 kilometrin pyöräretkille. Mielenkiintoista on, että nainen asui nyt aikuisena samoilla alueilla, joissa hän jo lapsena asui ja liikkui. (N1979.) Samat paikat näyttäytyivät elämistilassa nyt aikuisen näkökulmasta katsottuna, mutta niihin vaikutti samalla lapsuuden kokemusmaailma. Tämä toi hyvin esiin ajan ja paikan kerroksellisuuksia.

Mopot mahdollistivat liikkumisen varsinkin nuoruuden elämistilassa vielä polkupyöriä tehokkaammin: ”Mopohan mul oli sit tietysti ens ja sillähän paineltiin Karun kankareelle Paimioon tai tansseihin”, muisteli eräs sukuseuran jäsen aikaa polkupyörän ja oman auton välissä (N1942b). Mopoihin liittyviä muistoja oli aineistossa kuitenkin vain vähän verrattuna polkupyöriin tai autoihin. Mopoa Ruotsista 1950-luvulla saadulla mopolla oli kahden sisaruksen muistoissa enemmän välinearvoa sen alkuperän ja harvinaisuuden vuoksi, kuin että he olisivat muistelleet sen tuomaa hyötyä liikkumisen suhteen. Tytötkin ajoivat mopolla esimerkiksi kauppareissuja, mutta varsinaisesti perheen isä käytti sitä

työmatkoihinsa. (N1947b, 1949.) Toinen mopomuisto 1950-luvulta käsittelee sekin mopoa ensisijaisesti välineellisesti; eräs sukuseuran jäsen toi mukanaan valokuvan, jossa poseeraa mopon kanssa. Kuvan saatetekstissä hän mainitsi, että ajoi mopolla tarvittaessa kauppamatkoja kirkonkylälle.



Tunturi-merkinen mopo, jonka päällä nuori nainen poseeraa. TYKL/dg/6387.

Eniten omasta mopoilustaan kertoi eräs vuonna 1966 syntynyt mies. Hänen muistoissaan mopolla liikkuminen merkitsi tietynlaista kapinaa, erityisesti, kun hän ajoi mopolla jo alle 15-vuotiaana:

No salaa ajettiin siellä kalatukun alueella... [--]. Siellä ja metsissä, ja kylhä muutaman kerran tuli poliisiiki karkuu ajettua ja jäätyä kiinnikki, mut tota, sitte se oli niin kuuluisa ja tunnettu mies se [henkilön nimi], tää mun vaarivainaa, et mie muistan kerran jääneeni poliisille kiinni, ni mie sanoin, et ku vaari on tän miulle ostanu. Et [henkilön nimi] vai. Tää et joo, no menes nyt kotia sitte ja toista kertaa älä jää sitte kiinni. (M1966.)

Autoista ja autoilusta kertovia muistoja sukuseuran aineistossa oli huomattava määrä. Ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren ovat todenneet auton olleen yksi eniten ihmisen elämään vaikuttaneista ilmiöistä viime vuosisadalla, sillä autot laittoivat ihmiset, ajatukset, unelmat ja maiseman liikkeeseen uudella tavalla. Autoilun vaikutukset ovat heidän mukaansa muuttaneet paikkoja sekä fyysisesti että ajattelun tasolla, ja samalla autoilu on myös vaikuttanut monien muiden kulttuuri-ilmiöiden syntyyn ja tutkimiseen. (Ehn & Löfgren 2001, 141–144.) Lempiäisten sukuseuran jäsenistä automuistoja

kertoivat yhtä lailla sekä miehet että naiset, ja niihin liittyi erityinen lämmin kiintymys. Perheiden ensimmäiset autot olivat lapsille statussymboleita. ”[--] se oli aika kova juttu siihen aikaan. [--] henkilöautoja oli tosi vähän sillon viiskytluvun lopulla, että kyllähän siitä moni, moni varmasti mainitsi, että isällä oli autonsa.” (M1954). Myös seuraava lainaus kuvastaa hyvin muisteltua lapsen suhtautumista perheen autoon:

Sitte mä muistan iha äärimmäisen hyvin sen ku meille tuli ensimmäinen auto, siihe aikaanhan autot ei ollu nii yleistä ku nykysin, ja se auto, se oli kommerkoppi, valkosen, va emmä tiä mikä se merkki oli [--] , aina vaa puhuttiin kommerkopista, ja me oltiin niin ylpeitä [nimi] kanssa ku me istuttiin siellä takana, ku kaikilla muilla ei ollu autoa.. Täältä me nyt tullaan! Ja sitte se oli semmonen, et eihä se lähteny käyntiin, et sitä piti veivata, siin oli semmonen etuveivi. Meil on joku, me päästiin oikein Savon sanomiin ku isä veivaa jossain Kuopion keskustassa sitä autoa käyntiin ja... [naurua] Mutta siitä huolimatta se oli hirvee ylpeyden aihe. (N1961a.)

Ylläolevasta lainauksesta välittyy lapsen kokeman ylpeyden lisäksi myös se, kuinka autolla oli perheessä käytetty lempinimi, mikä teki siitä persoonallisen. Eräs haastateltava kertoi, kuinka koko perhe oli surullinen, kun perheen ensimmäinen myytiin eteenpäin ja he yhdessä katsoivat auton lähtöä uudelle omistajalle:

[--] mä muistan sen, ku me oltiin kaikki kotona, ja isä myi sen Triumph Heraldin, se oli ostanu jo sen Volvo Amazonin, niin tota, se tuli se nuori poika, [--] sit se ajo siitä sen mejjän mäen, me itkettiin. Se oli ihan, siis se Triumph oli ihan sellanen, ja ei koskaan Volvoon, ei siihen samaa suhdetta tullu. (N1958).

Kyseisen haastateltavan perheen kohdalla auto yhdisti perhettä tunnesiteen lisäksi jo käytännön tasolla: koko perhe oli aina mahdutettu pienen auton kyytiin: ”Sinne survottii sitte isä ja äiti, ja sitte mukulat ja sit se mummoki piti sinne saada! Se oli semmonen nuorten poikien sporttiauto, mut sinne survottiin koko perhe!” (N1958).

Oma arkinen elämistila, tapa liikkua sen sisällä, laajeni uusiin ulottuvuuksiin jo autokyytiin pääsemistä, vaikkei auto olisi ollut edes perheen oma. Näin oli esimerkiksi sisaruksilla, joiden tädin perheellä oli auto 1950-luvulla. Kun täti tuli heille kylään, lapset pääsivät ajelulle: ”Sit mentii ja isä oli ylpeenä edes kattos, et noiki naapurit näkee, et me mennään täällä! Ja meil oli hauskaa! Paikkakunnan julkkiksii ku me ajettii avoautol!” (N1947b, 1949.) Autot saattoivat vaikuttaa osaltaan myös uravalintaan. Eräs sukuseuran jäsen totesi, että kun 1960-luvulla vaihtoehtona oli joko maanviljely kotitilalla tai ammatillisen koulutuksen myötä työ autonasentajana läheisessä kaupungissa, hän valitsi fyysisesti helpomman autoalan: ”Enne sitä helpommat työt otettii” (M1943).

Ajokortin ja oman auton saaminen ajoittui ajallisesti jo tämän tutkimuksen aihealueiden rajoille, aikuistumisen kynnykselle. Monet kuitenkin kertoivat muistoja autokouluajastaan ja ajokortin saamistilanteesta (Esim. N1938a, N1942b, M1948). Ajokortti oli hyvin merkityksellinen – se mahdollisti entistä vapaamman itsenäisen liikkumisen, laajensi elämistilaa ja toisaalta avasi jo olemassa olevaa elämistilaa eri näkökulmasta. ”Ne oli huoltoasemia, niitten baareja. Sillon kun siirryttiin autoilemaan, ni ne tuli semmosiks taukopaikoiks, ja niissä vietettiin aikaa sit loppujen lopuks.” (M1948.) Mies kertoi, kuinka autoilun myötä tapaamiset sovittiin kavereiden kanssa usein juuri ”Esson baariin”, jossa pojat juttelivat keskenään ”kaiken maailman asioita”, mutta paljon nimenomaan juuri autoista (M1948). Omiin nuoruuden automuistoihin liittyi usein hauskoja sattumuksia. Muutamassa tapauksessa autolla oli merkitystä parisuhteiden solmimisessa, kun nuoret miehet olivat autojensa kanssa liikkeellä (M1939a, N1940, M1943, N1944).

6.2. Matkustaminen

Liikkuminen eri paikkojen välillä nousee esiin Lempiäisten sukuseuran tutkimusaineistosta yllättävänkin voimakkaana, ja siihen kuuluu myös vapaa-ajalla tapahtunut matkailu. Matkailuhistoriallisissa aikakausissa tämän tutkimuksen vuosikymmenet sijoittuvat kasvavan matkailun loppuvuosiin (n. 1850–1939) ja suurten joukkojen matkailun aikaan (1945–). Tämä yleismaailmallinen aikakausiluokittelu on kuitenkin saanut eri maissa ja eri kulttuureissa paikallisia piirteitä. (Kostiainen 2008, 43–44.) Lempiäisten sukuseuran muisteluaineistossakin matkailun lisääntyminen näkyy viiveellä – vanhemmilla sukupolvilla matkailu oli enemmän yksittäistä kasvaen nuorempien sukupolvien laajempaan matkustamiseen. Sodanjälkeisten vuosikymmenten sukupolvilla ei ollut samanlaisia edellytyksiä matkustella kuten 2000-luvun globaalissa maailmassa elävillä nykylapsilla. Kun matkailua tarkastellaan suurempana ilmiönä, merkittävänä tekijöinä sen lisääntymisessä ovat olleet muun muassa vapaa-ajan lisääntyminen, vaurastuminen ja teknologinen muutos. Yksittäisten sukuseuran jäsenten kannalta matkustamiseen on vaikuttanut se, miten vapaa-aikaa on perheessä käytetty, ja toisaalta perheen taloudellinen tilanne on myös vaikuttanut siihen, matkailtiinko perheessä, ja jos, niin minne ja miten pitkäksi aikaa (Kostiainen 2008, 42, 48).

Vaikka varsinaista suurten joukkojen matkailua ei Suomessa heti toisen maailmansodan jälkeen ollutkaan, useat sukuseuran vanhemmat jäsenet kertoivat kokemistaan paikoista kotiympyröitään laajemmin. Mummolat, mökit, ja sukulaisvierailut olivat matkoista yleisimpiä, mutta myös muuten matkustettiin, vaikkakin nykyistä pienemmässä mittakaavassa. ”Käytiin millo Puumalasta laivalla Savonlinnassa taikka Ristiinassa maatalousnäyttelyssä, kerran kesässä semmonen.” (M1944b.) Yksi varhaisimpia muistoja oli vuonna 1932 syntyneen sukuseuran jäsenen linja-autolla 1930-luvun lopulla ja sota-aikana tehdyt jokakesäiset sukulaisvierailut. Bussimatkat vieraaseen kaupunkiin olivat jännittäviä ja ne olivat jääneet mieleen; joskus alkumatkan korkeassa ylämäessä matkustajat joutuivat työntämään linja-autoa mäkeä ylös, kun auto pysähtyi. Sotavuosina linja-autojen käyttövoimana oli puukaasu, eikä kaasua vielä ollut ehtinyt kehittyä auton takaosan pöntössä tarpeeksi. (1932b).

Sukuseuran jäsenten evakkomatkat ja liikkuminen Pohjoismaissa sotalapsina tulivat jo tarkemmin esiin alaluvussa 4.4. Näiden luonne oli kuitenkin toinen kuin vapaa-ajan matkustamisella, sillä ne eivät olleet vapaaehtoisia. Kuten luvussa 4.4. käy ilmi, sotalapsina olleet henkilöt matkustivat myöhemmin lomillaan Ruotsiin, jolloin monipaikkaisuus muuttui luonteeltaan vapaaehtoiseksi. Myös yhdellä evakkolapsella oli myöhemmin matkustelua, mikä liittyi sodanaikaisiin tapahtumiin ja entisiin kotiseutuihin Karjalankannaksella. Vuonna 1939 syntynyt mies muisteli evakkolapsille tarkoitettua Punaisen Ristin järjestämää leiriä, jolle hän kahdeksanvuotiaana pääsi. Tämä merkitsi lapselle ensimmäistä itsenäistä junamatkaa ja poissaoloa kotoa. Leirillä yövyttiin sotilasteltoissa, joihin lapset oli ryhmitelty luovutettujen alueiden asuinkuntien mukaan. Entistä kotipaikkaa tärkeämpi oli muistoissa kuitenkin, se, että hän oli ensimmäisen yön omassa teltassaan yksin, minkä jälkeen hänet siirrettiin naapurikunnan teltaan. Erityisesti hän muisti leirillä tarjotun monipuolisen ruuan, esimerkiksi hedelmät, joita ei pula-ajan Suomessa tavallisesti ollut saatavilla. (M1939a.)

Omalla autolla tehdyt matkat suuntautuivat Suomessa mummoloihin, mökeille ja laajemmin sukulaisten luo. Auto mahdollisti myös ensimmäiset turistimatkat. Kohteena olivat aluksi kotimaan kohteet, erityisesti Lappi. Nämä pohjoiseen suuntautuneet matkat olivat tutkimusaineistossa hyvin yleisiä 1950–1970-luvuilla eläneiden lapsuudessa. Lappiin tehdyt automatkat olivat monesti kertaluonteisia, mutta oli myös perheitä, jotka kävivät Lapissa toistuvasti (esim. M1944a, M1954, N1958, N1970). Lappiin

matkustaminen oli rinnastettavissa monissa tapauksissa ulkomaan matkaan, sillä Suomen Lapin kautta ajettiin edelleen Pohjois-Norjan ja Pohjois-Ruotsin puolelle. Se oli samalla ensimmäinen matka Suomen rajojen ulkopuolelle. Lappiin mentiin kesäisin, ja yöpyminen tapahtui pääasiassa teltoissa joko maastossa tai leirintäalueilla matkan varrella, harvemmin hotelleissa. Matkojen retkeilyluonteeseen kuului ruuanlaitto retkikeittimellä ja eväiden syönti, ravintolamuistoja oli vähemmän. (Esim. M1954, M1944a, N1958, N1970).

Lapin matkoista, sisältäen siis myös Ruotsin ja Norjan Lapit, sukuseuran jäsenet kertoivat innostuneesti. ”Hienoja, hienoja reissuja silloseen maailmanaikaan. Käytiin sitten ihan Hammerfestiä myöten. Omalla autolla kun mentiin, niin aikamoisia matkoja tietenkin.” (M1954) Toinen haastateltava kuvasi ensimmäistä Lapin matkaansa eksoottiseksi kokemukseksi, sillä sodan jäljet olivat tuolloin 1940–1950-lukujen vaihteessa Lapissa vielä selvästi näkyvissä. ”Saksalaisten romuja oli vähän joka nurkassa”, hän totesi (M1944a). Eräällä sukuseuran jäsenellä Lappiin liittyivät sukulaiselta etukäteen kuullut tarinat, jotka kiinnostivat lasta ja loivat mielikuvia. Lappi oli osoittautunut yhtä jännittäväksi paikaksi kuin mitä sukulainen oli kertonut – tunturit, vuonot ja jokikalastus olivat tehneet lapsen vaikutuksen. (M1963b.) Erilainen luonto ja vaikuttavat maisemat olivatkin keskeinen tekijä Lappiin liittyvissä muistoissa. Mo i Ranan jäätikkö oli lapsesta ”niin erilainen ja hyvin ihmeellinen, kun se oli niin iso”, samoin Jäämeren rannikko simpukoineen ”oli erilaista”. Sama muistelija kertoi eräässä norjalaisessa ruokakaupassa olleesta täytetystä jääkarhusta ja toisaalta perheen ostamasta kokonaisesta juustosta, jonka maun hän edelleen sai mieleensä. Muistot olivat siis sekä hyvin yksityiskohtaisia että kokonaisvaltaisia. (N1970)

Lappiin ja sitä kautta Ruotsiin ja Norjaan suuntautuneet matkat toimivat portinavaajina myös muualle Ruotsiin. Näistä matkoista eräs sukuseuran jäsen muisteli, kuinka hän ensimmäisen kerran käytti koulussa oppimaansa ruotsia (M1944a). Ruotsinristeilyt nousivat esiin alkaen 1960-luvulla syntyneiden muistoista. Yhdelle sukuseuran jäsenelle ruotsinristeily oli ollut merkityksellinen: ”sen mä muistan, me käytiin eka kertaa niiku oikeen ulkomailla” (M1965). Muuten muistot ruotsinristeilyiltä eivät kuitenkaan olleet paikkaa erityisemmin korostavia, eikä niistä kerrottu samalla tavoin kuin Lapin matkoista. ”No oltiin joku kerta ni laivalla Ruotsissa, en muista mikä loma.” (M2003.) Ehkä risteilyt ruotsinlaivoilla ovat nykyään niin yleisiä ja arkisia, etteivät ne nousseet

esiin erityisinä tapahtumina sukuseuran jäsenten kokemuksissa varsinkaan nuoremmilla haastateltavilla. Eräissä äidin ja pojan yhteishaastattelussa puhuttiin perheen isoäidin syntymäpäivistä, jotka oli järjestetty ruotsinristeilyllä. Poika itse oli ollut liian pieni muistaakseen matkaa, mutta äiti muisteli poikansa reaktioita tämän nähtyä ensi kertaa ison risteilylaivan. Yhdessä muistellessa matkasta tuli merkityksellinen molemmille. (N1961a, M1994.)

Erään haastateltavan isä oli pitänyt tärkeänä, että perheen lapset pääsivät tutustumaan Suomen naapurimaihin. Ruotsin ja Norjan lisäksi he vierailivat omalla autolla myös Leningradissa Neuvostoliitossa, jonne matkustaminen ei tuolloin ollut itsestään selvää. (N1961a). Myös toinen 1960-luvulla syntynyt sukuseuran jäsen oli päässyt käymään 1970-luvulla Leningradissa. Näihin muistoihin liittyivät perusteelliset rajatarkastukset, rajoitettu kulkeminen paikassa ja vaikutuksen tehnyt arkkitehtuuri, vaikka kaupunkikuvaa sävyttikin tietty ankeus. (N1961a, M1965). Muuten itärajan suuntautunutta matkailua ei aineiston mukaan ollut juuri tapahtunut. Sukuseura oli järjestänyt 2000-luvulla yhteisiä matkoja luovutetuille alueille, ja yksi 1990-luvulla syntynyt haastateltava kertoi olleensa perheensä mukana matkalla (M1994).

Turistimatkat naapurimaita kauemmas Eurooppaan tai muihin maanosiin olivat sukuseuran aineistossa harvinaisia sotien jälkeisinä vuosikymmeninä ja vielä 1970-luvulle asti. Suomalaisen matkailun historiaa tutkinut Auvo Kostiainen toteaa, että vasta muutos työelämässä, vuosilomalait ja palkallisen loman yleistyminen 1950–1960-luvulla alkoivat lisätä suurempien joukkojen turismia (Kostiainen 2008, 45). Tutkimusaineistosta löytyi kuitenkin yhteyksiä yllättävän aikaisin. Vuonna 1932 syntynyt sukuseuran jäsen teki ensimmäisen ulkomaanmatkansa jo vuonna 1955 Italiaan, mutta huomautti itsekkin, että matka oli tuohon aikaan harvinainen poikkeus, eikä esimerkiksi heidän ryhmässään ollut muita suomalaisia. Hän matkusti ensin laivalla Tukholmaan ja sieltä junalla Euroopan halki Italiaan, jossa ryhmä kiersi eri paikoissa. (M1932b.) Lentokoneella tehdyt lapsuuden ja nuoruuden aikeiset lomamatkat yleistyivät tutkimusaineistossa 1970-luvulta alkaen. Ensimmäiset matkat suuntautuivat Espanjan rantalomakohteisiin (N1958, M1965). Nämä olivat kertaluontoisia matkoja, jotka luonnollisesti laajensivat lapsen käsitystä ympäröivästä maailmasta. Yksilökohtaisesti tarkasteltuna ne sukuseuran jäsenet, jotka kertoivat 1970-luvun lapsuuden ulkomaanmatkoistaan, jatkoivat matkustelua myös nuoruudessaan. Jonkinlainen ymmärrys ja mielenkiinto kotimaata

laajempaan tilallisuuteen oli siis syntynyt jo lapsena ja jatkui myöhemminkin. Toinen 1970-luvulla Espanjassa lapsena käyneistä sukuseuran jäsenistä kertoi, kuinka hän opiskeluaikoinaan säästi rahaa ulkomaanmatkoihin vaatimattomalla elämäntyyllillä, esimerkiksi ostamalla edullista ruokaa (N1958).

Toisaalta kaikilla ei ollut edellytyksiä matkailuun lapsuudessaan, vaikka ulkomaat kiehtoivatkin. Erään sukuseuran jäsenen vanhemmilla oli perhettä paikalleen sitonut maatila, minkä vuoksi he eivät voineet matkustaa kotipiiriä kauemmas. Ulkomaille kyseinen haastateltava pääsi ensimmäisen kerran vasta kun muutti ylioppilaskirjoitusten jälkeen töihin ja opiskelemaan Ruotsiin. Samalla hän pystyi toteuttamaan yhdessä ystävänsä kanssa laajemman itsenäisen Interrail-matkan Eurooppaan. Matkalla heitä ajoi eteenpäin paikkojen näkemisen ja kokemisen näkökulma: ”Niin siis järkyttävä ohjelma, et mentiin aina yöt junassa sen takia, et ehti mahdollisimman moneen maahan.” (N1957.) Kodin ja Suomen ulkopuolisesta maailmasta lapsuusvuosina sisäänrakennetut mielikuvat ja haaveiden tuoma paikan tuntu vertautuivat näin todellisuuteen. (N1957.)

1970-, 1980- ja 1990-luvuilla syntyneitä haastateltavia sukuseuran aineistossa oli vain vähän (9/74). Pitkälle vieviä johtopäätöksiä heidän kokemuksistaan ulkomailla oli siis vaikea vetää. Lisäksi osa näistä haastatteluista oli poikkeavia siltä osin, että ne eivät välttämättä kattaneet sisällöltään teemarungon kaikkia alueita, eikä matkustelu tullut kaikissa haastatteluissa esille. Suuntaa-antavaa kuitenkin oli, että ne henkilöt, jotka olivat lapsuudessaan ja nuoruudessaan matkustelleet, olivat liikkuneet yhä laajemmalla säteellä aikaisempiin sukupolviin verrattuna. Näistä nuorimman, 1990-luvulla syntyneen miehen lapsuuden aikainen matkailu oli laajinta niin kotimaassa kuin ulkomailla. Suomessa haastateltavan talvilomiin oli kuulunut matkat Lappiin hiihtämään. Tämä toi esiin mielenkiintoisen muutoksen sukuseuran jäsenten Lappiin suuntautuneessa matkailussa, sillä kesällä tehdyt automatkat olivat vaihtuneet talviseen hiihtokeskusmatkailuun. Ulkomailla haastateltava oli käynyt ensimmäisen kerran 4-vuotiaana. Ensimmäinen ulkomaanmatka oli suuntautunut – kuten monella vanhemmalla sukuseuran jäsenellä – Ruotsiin. Euroopassa haastateltava oli matkustellut laajasti sekä perheensä kanssa kiertäen että nuoruusvuosina tyttöystävänsä kanssa kaupunkilomilla. Ulkomaanmatkailuun vaikutti tosin myös se, että haastateltavan sisarpuoli asui Tanskassa, missä oli käyty sukuloimassa. Lisäksi mies oli osallistunut lapsena perheensä

kanssa sukuseuran järjestämiin matkoihin Suomen lähialueille. Hänen haastattelussaan tuli ensimmäisen kerran esiin myös Tallinna ja vironristeilyt (M1994.)

2000-luvulla syntyneitä sukuseuran jäseniä tutkimusaineistossa oli kahdeksan, jotka olivat kolmen perheen lapsia. Kahden perheen lasten haastatteluissa matkustelusta ei puhuttu, mutta kolmannen perheen kolme sisarusta kertoi matkustelleensa paljon. ”Kesäloma on se aina joku perinteinen matka jonnekin.” (M2003.) Lapset puhuivat matkoista ja matkakohteistaan hyvin arkiseen sävyyn, luonnollisena osana elämäänsä.

Haastattelija: Joo, joo. Muistat sä missä muualla sä oot käyny ulkomailla ku siellä Saksassa?

M2003: No, USA:ssa, Kanadassa, Ruotsissa, Virossa, Sveitsissä, Itävallassa, Ranskassa, Andorrassa, Espanjassa...

Haastattelija: Okei, joo.

M2003: Siinä niitä oli.

N2001: Tanskassa.

Haastattelija: Okei.

M2003: Joo, Tanska oli vielä, ja Puolassa.

(N2001, M2003.)

Perheen ja sukulaisten kanssa tehtyjen matkojen lisäksi vanhimmalla lapsella oli ollut koulun järjestämiä oppilasvaihtoja sekä suunnitelma lähteä leirikouluun ulkomaille. Kaksi perheen lapsista totesi, että matkailussa oli parasta se, että näkee jotain uutta ja erilaista. (N2001, M2003, M2005b.)

Muista haastateltavista selkeästi poikkeava, mielenkiintoinen, monipaikkainen ja sukupolvet ylittävä kokemus oli eräällä perheellä ystävyys saksalaisen tytön ja myöhemmin tämän oman perheen kanssa. Ystävyys oli alkanut jo vuonna 1961 koulujen kautta järjestetystä oppilasvaihdosta, jolloin saksalainen tyttö oli sattumien kautta tullut kaakkoissuomalaiselle maaseudulle kuukaudeksi kesänviettoon. Saksalaisena tytön ensimmäiseen suomenvierailuun kuului uusia paikkoja myös suomalaisen ystävänsä näkökulmasta, kun perhe halusi näyttää ulkomaalaiselle vieraalleen nähtävyyksiä. He esimerkiksi vuokrasivat tätä tarkoitusta varten auton, mikä tuolloin oli suuri asia. Lisäksi haastateltava muisteli, kuinka tytön palatessa kotiin ensimmäiseltä vierailultaan he molemmat menivät ensin lentokoneella Helsinkiin, kun haastateltava saattoi ystävänsä. Molemmat olivat ensimmäistä kertaa lentokoneessa, mikä oli sekin tärkeä tapaus nuorelle, joka ei siihen mennessä juurikaan ollut matkustanut kotoa kauemmas. (N1943.)

Oppikoulu/lukioikäiset tytöt olivat ystäväystyneet, pitäneet vuosikymmenien ajan yhteyttä ja matkustelleet toistensa luona. Kun he perustivat omat perheensä, ystävyys laajeni niiden välille. Saksasta tuli merkityksellinen paikka koko perheelle. Haastateltavan oma tytär kertoi haastattelussaan mm. käyneensä yksin 10-vuotiaana lentokoneella Saksassa ystäväperheen luona (N1970). Hänen tyttärensä puolestaan kertoi lähettelevänsä viestejä WhatsApp-sovelluksella saksalaisen ystävänsä kanssa, joka oli hänen isoäitinsä saksalaisen ystävän lapsenlapsi (N2001). Ystävyys jatkui jo kolmannessa sukupolvessa ja muodosti näin ollen tilan, jossa paikat ja ajan eri kerrokset kietoutuivat mielenkiintoisesti yhteen.

7. MONIPAIKKAISET LEIKIT, LELUT JA HARRASTUKSET

7.1. Intiaanit, evakkojuna ja valtioleikki

Fyysinen matkustaminen ja yllirajainen liikkuminen yli eivät olleet kaikille Lempiäisten sukuseuran jäsenten mahdollisia heidän lapsuudessaan. Huonot kulkuyhteydet saattoivat rajoittaa lasten laajempaa liikkumista varsinkin maaseudulla, joten vapaa-ajan toiminta tapahtui pakostakin sillä säteellä, minkä lapset pystyivät itse kulkemaan. Vapaa-aikaan kuuluivat ennen kaikkia leikit piholla ja lähiympäristöissä, sekä omaehtoinen urheilu, mikä nykyään on pitkälti juuri ohjattua harrastustoimintaa määrättyissä urheilupaikoissa. Kerhotarjonta sijoittui sekin lasten lähiympäristöön, esimerkiksi koululle. (Esim. N1957.)

Fyysinen, olemassa oleva maailma on moniulotteinen – sen ulottuvuuksia ovat muun muassa materiaalisuus, kulttuurisuus, sosiaalisuus ja historiallisuus. Nämä sama samat ulottuvuudet määrittävät myös lasten leikkien mielikuvitusmaailmoja (Lindqvist 1998, 518). Vaikka Lempiäisten sukuseuran jäsenten kertomat leikkipaikat olivat fyysisesti lähellä, lasten leikkien mielikuvitusmaailma saattoi sijaita kaukanakin. Esimerkiksi 1940-luvulla pojat leikkivät intiaanileikkejä kotimetsässään (M1939a). 1950-luvun jälkeisinä vuosina itärajan pinnassa lasten leikeissä tuntui puolestaan vielä sota vihollisineen. Lapset juoksisivat piholla pienet puiset pyssyt kädessään ja leikkivät puks-sotaa, minkä eräs Lappeella kasvanut sukuseuran jäsen pohtii olevan selvää vaikutusta Suomen ja Neuvostoliiton välisestä sodasta (N1943). Rintamalinjat olivat sijainneet lähistöllä, ja viereinen Karjalankannas oli menetetty uudessa rajanvedossa. Sama nainen kertoo, että he leikkivät sisällä tuvassa evakkojuna. He taittelivat vaatemytyistä ihmishahmoja, jotka he sitten laittoivat peräjälkeen tuvan penkille istumaan. Penkki oli juna. ”Ne oli sit evakkoo menos nää vaatemytyt.” (N1943.)

Mielikuvitus korostui lasten leikeissä kaikin puolin – se mikä puuttui, korvattiin itse keksimällä. Tämä saattoi koskea leikkikaluja, kuten edellä, tai fiktiivisissä roolileikeissä. Hyvä esimerkki tästä on erään sukuseuran jäsenen kavereineen keksimä valtioleikki, joka sijoittui pääosin mielikuvitusmaailmaan. Tämä leikki kuvastaa hyvin dynaamista tapaa, jolla lapset leikkiessään yhdistävät ulkoisen todellisuuden omiin tunteisiinsa ja ajatuksiinsa. Juuri fiktiivisen leikkimaailman, sen tapahtumien ja roolien avulla lapsi

oppi hahmottamaan ja ymmärtämään fyysistä maailmaa ja sen tapahtumia. Leikki on tulkintaa, jossa ympäröivä todellisuus saa uusia merkityksiä. (Lindqvist 1998, 513–517.) Valtioleikin kavereidensa kanssa keksinyt mies asui lapsuutensa 1970-luvun maaseudulla Lappeenrannassa, minkä hän kuvaa melko syrjäiseksi paikaksi. Samanikäisiä kavereita ei esimerkiksi juurikaan asunut lähitienoilla. ”Sillee se oli vähän oma maailma siellä” (M1963b). Oman maailmansa, lapset kehittivät myös leikkeihin, ja merkittävä osa toistuvasti leikittyä leikkiä olivat paikat. Suurimuotoisessa leikissä jokainen perusti oman valtionsa, jotka peilautuivat todellisesta maailmasta. Kaupunkeja ja niiden pikkukoasukkaita rakenneltiin eri paikkoihin sisälle ja ulos. Valtioleikkiä leikittiin pikkuveljen ja naapurin tytön kanssa, sekä serkkujen kanssa, kun he tulivat kylään tai kaikki serkukset menivät mummolaan. (M1963b.)

Se oli semmosta niinku konkreettista, mut osittain sellasta mielikuvitusmaailmaa, ja serkuilla oli jokaisella omat valtiot. Kartat oli sitte määritelty missä ne rajat kulkee. Veljellä oli vähemmän maata, ku miulla oli sitte enemmän maata. 56 hehtaaria yhteensä ja sitte oli kartat piirretty siitä mikä kuuluu kenellekin. (M1963b.)

Mies pohtii, että jälkikäteen ajateltuna leikki oli hyvinkin aikuismaista. Leikissä oli jokaisella omat valtiot ja niillä omat liput, kuninkaat, parlamentit ja ministerit. Valtioiden välillä käytiin rahanvaihtoa keksittyjen valuuttakurssien mukaan. Oli myös valtioiden välisiä keskusteluja, eikä sodilta ja vallankaappauksiltakaan välttytty. (M1963b.)

Mielikuvitusleikissä yhdistyivät konkreettisen maailman tapahtumat sekä lasten mielikuvituksen tuotteet. Musiikki- ja urheilumaailmasta nostettiin esimerkiksi nimiä ja sekoitettiin sulavasti yhteen. ”Siel meni sit nää musiikkimaailmat ja urheilumaailmat ja nimet sit näihin mielikuvitusmaailmihin mukaan.” (M1963b.) Urheilu, mitä lapset harrastivat muutenkin, siirtyi sekin tähän mielikuvitusleikkiin. Maat kilpailivat keskenään, ja aivan kuten oikeatkin olympialaiset, kilpailuja järjestettiin tarkoituksella fyysisesti eri paikoissa, joko kotona ja mummolassa. Mielikuvitusleikin kilpailuissa tekeminen oli oikeaa, elävässä elämässä tapahtuva. Valtion omistaja edusti kilpailussa itse maataan, ja joutui urheilemaan joka lajin läpi: kuulantyönnön, kiekon- ja keihäänheitot, pituushyppy ja kolmiloikat, sekä kaiken päälle vielä juoksulajeja. Kun haastateltava sai eräänä jouluna lahjaksi pöydällä pelattavan jääkiekkopelin, se integroitiin mukaan valtioleikkiin. ”Siitäki tuli sitte taas kisat eri maitten kesken ja kovat pelaamiset, et kuka on paras”. (M1963b.)

Sama mies mainitsee lisäksi Vitsa-nimisen pelin, jota he pelasivat lapsena ja nuorena hänen kotitilansa navetan vintillä. Peli oli tyyliltään sählyn kaltainen, ja siinä käytettiin jääkiekkomailoja ja pehmeää kumipalloa. Pelillä on yllättävä yhteys ulkomaailmaan, ja se oli ratkaisevassa asemassa koko pelaamisen kannalta: lasten käyttämät pehmeät kumipallot oli valmistettu Tšekkoslovakiassa. Nämä pallot olivat pelissä parhaat, sillä ne eivät satuttaneet niin pahasti, kun ne osuivat. (M1963b.) Ulkoinen maailma paikkoineen oli näin ollen säännöllisesti läsnä lasten jokapäiväisissä leikeissä, niin mielikuvituksen läpi suodattuneena tulkintana kuin materiaalisena esineenä.

7.2. Uutuuslelut ulkomailta

Muillakin sukuseuran jäsenillä oli leluja, jotka tietoisesti yhdistyivät eri paikkoihin. Tuliaiset ja ulkomailta lähetetyt lahjat ovat olleet juuri tällaisia tavaroita. Yhden haastateltavan setä asui Ruotsissa, ja hän lähetti veljensä pojille lahjoja esimerkiksi jouluna. ”Ruotsin pukki toi paljonkin leluja aina välillä, että se oli aina hieno paketti, mikä sieltä tuli.” (M1948.) Pojista otettiin kotona valokuvia, joissa he olivat Tukholman sedältä saatujen lelujen, ”aarteiden”, kanssa, ja kuvat lähetettiin sedälle kiitokseksi. Ulkomailta saatujen lelujen arvoa on lisännyt se, että sodanjälkeisessä Suomessa oli pitkään pääasiassa itse tehtyjä leluja. Ostoleluja saatiin vain harvoin. Tämän toteaa myös Ruotsista lahjoja saanut mies: ”Siellähän ei ollu sellasta sota-ajan pulaa, että sieltä heti sai ja ne tykkäs lähettää.” (M1948.)

Ruotsi liittyy myös toisen 1940-luvulla syntyneen sukuseuran jäsenen saamiin leluihin. Hän kävi vanhempiensa kanssa Ruotsissa matkoilla 1950-luvulla ja sai sieltä leluja, joita Suomessa ei vielä ollut saatavilla. Tuolloin ostettu peltinen Mercedes-Benz-auto on yhä tallella. (M1944a). Eräs haastateltava nimeää tuliaiset ”kohokohdiksi”, ja hänelle erityisen tärkeät olivat Muranon lasihelmet, jotka hän lapsena sai tuliaisena äitinsä ystävältä, kun tämä kävi Italiassa. Myös nämä helmet ovat edelleen tallella. Sama haastateltava muistelee myös leikkikavereillaan olleita pelejä, jotka 1950-luvun Suomessa olivat vielä harvinaisia. Naapuritalossa asuneiden lasten isä oli matkustellut paljon Amerikassa ja tuonut sieltä mukanaan pelejä, joita haastateltavakin pääsi pelaamaan. (N1945b.)

Myös nuoremmat haastateltavat muistelevat samalla tavoin hienoja leluja, jotka heidän kaverinsa olivat saaneet ulkomailta.

Mä muistan ku mun yks ystävä, hänen isä oli ruotsin laival töissä, niin hänellä oli sitte laajemmalti kaikkee tämmösii uutuus leluja ja hienompia barbeja, niin emmä muista että niitäkää ois sit kadehdittu, et me oltiin vaa äärimmäisen onnellisia ku päästiin hänen luokse leikkimään, et ihanaa nyt saa näitä ihanii barbeja! (N1972.)

Leluja ei siis suinkaan kadehdittu, mutta niillä haluttiin ehdottomasti leikkiä, aina kun vain oltiin kaverilla kylässä. Erään haastateltavan kaveri oli puoliksi saksalainen, ja sai isänsä kotimaasta leluja, jotka kiinnostivat naapuruston poikia kovin.

[--] ja hänel olis sit aivan mitä vaan. Ku oli Saksast, niiku manner-Euroopast, sil oli semmosii mist me ei ees tiedetty oli olemassa, ni se oli aina ku olis päässy jonneki Disney-Worldii, ku mentii sinne häne luo. (M1963a.)

Edellisissä esimerkeissä ulkomaat näyttäytyvät lelujen kautta erityisen hienoina ja ihailtavina paikkoina. Samalla se peilaa elintasoerojen lisäksi Suomen syrjäistä asemaa. Vaikka puute epäilemättä olikin jo hellittänyt 1970- ja 1980-luvuille tullessa, uutuudet tulivat Suomeen viiveellä. Tähän rinnalle on mielenkiintoista nostaa toisenlainen esimerkki tuliaisleluista. Erään haastateltavan mummollla asui 1980-luvulla sukulaisia Neuvostoliitossa, ja aina kun mummo kävi sukulaistensa luona tai nämä vierailivat Suomessa, nainen sai tuliaisina leikkikaluja. Nämä lelut olivat myös toisella tavalla paikkaan sidottuja, sillä niillä leikittiin vain mummolassa.

Et oli, siel oli, mut ei mitään siis hirveen hienoja leluja. [--] Saatto olla joku uutuusjuttu, peli tai jotain, mut nehän on ollu hyvin, nyt ku niitä katselee, ne on ollu hyvin omintakeisia leluja. (N1979.)

Vertailukohdaksi menneiden vuosikymmenien leluille voi nostaa vielä sukuseuran haastatteluissa mukana olleet 2000-luvun lapset leluineen. Heidän lelujaan ovat muun muassa Littlest Pet Shop ja Schleich –muovieläimet. (N2003, N2004.) Globaalit lelumarkkinat ovat yltäneet Suomeen aivan eri tavalla kuin menneinä vuosikymmeninä. Hienoja leluja on runsaasti saatavilla, ja mitä kotimaan kaupoista ei löydy, voi tilata Internetin verkkokaupoista mistä päin maailmaa tahansa.

7.3. Harrastusten laajat maailmat

Vaikka harrastukset olivat 1900-luvun puolivälissä pitkälti omaehtoisia, yksi järjestetty ja samalla monta paikkaa yhdistävä liikuntatapahtuma tulee esiin jo 1940-luvulla. Helsingissä järjestetyt Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton Suurkisat kokosivat yhteen tuhansia urheilun harrastajia 1940- ja -50-luvuilla. Tapahtuma oli tuon ajan mittakaavassa suuri, ja sinne mukaan pääseminen koettiin tärkeäksi (M1932b, M1933, N1934, N1938a). Eräs sukuseuran jäsenistä mainitsi, että pääsy ensimmäisille Suurjuhlille vuonna 1947 merkitsi hänelle samalla ensimmäistä junamatkaa (M1932b).

Partio on Lempiäisten sukuseuran haastatteluaineistossa hyvä esimerkki harrastuksista, jotka eivät ole sidottuja yhteen tiettyyn paikkaan. Sen lisäksi että yksi ja sama harrastus sijoittuu fyysisesti eri paikkoihin, se voi muodostaa oman ainutlaatuisen maailmansa, kuten edellä seuraavassa sitaatissa todetaan:

Harrastukset voi olla aika tärkeä asia elämässä, että, että koulu ei ole pelkästään se määrittävä tekijä niinku lapsuudessa. Että mulla se ollu ehkä sit just sen partion kautta avautunu niinku toinen, toinen maailma, tai toiset kaveripiirit ihan kokonaan. Että sitten, sitten sen rinnalla tavallaan ne koulujen vaihdokset tai opiskelupaikkojen vaihdokset ni ei niinku oo mitään, et on ollu aina sitten se pysyvä, pysyvä kaveriporukka sieltä partion kautta, tai aina joku projekti siellä, siellä kesken. (N1979.)

Partio on vienyt harrastajansa retkille lähiluontoon tai pidemmille leireille jopa ulkomaille, mutta se on tarjonnut myös ystävyysuhteita, jotka ovat voineet jatkua läpi elämän, samoin kuin partiolaisuuskin. Partiolaisuuden kerrotaan olevan elämäntapa (N1958). Vuonna syntynyt 1979 nainen toteaa, että harrastuksista kysyttäessä hän ei tule edes ajatelleeksi partiota, sillä se ei ole harrastus, vaan juuri elämäntapa – ”elämäni tärkein asia”. (N1979.)

Vuonna 1948 Helsingissä syntynyt sukuseuran jäsen liittyi partioon ollessaan yksitoistavuotias.

Ja kohokohtahan siinä oli se, että aina ku mentiin yöretkelle. Ja ne yöretket suuntautu usein tuonne Sääksjärvelle, tuonne, mikäs tää nyt on tää alue, Nurmijärveä se jotakin on. Tai Mäntsälään. Mäntsäläs on isot korvet siellä. (M1948.)

Retkille he kulkivat yleisillä kulkuneuvoilla. Lyhyempien retkien lisäksi mies oli partion mukana kaksi kertaa Lapissa vaeltamassa. Ensimmäisellä, viikon kestäneellä

vaelluksellaan he kulkivat Saariselältä Suomen itärajalta ja takaisin. Toisen kerran he olivat puolta pidemmällä vaelluksella. ”Että se oli, hirmu raskastahan se oli tietysti, mutta se oli antosaa, ja siitä jäi paljon hyviä muistoja.” (M1948.)

Partioretket antoivat hienoja kokemuksia ja itsenäistivät muutenkin omatoimisia lapsia entisestään. Partio tarjosi mahdollisuuden kaupunkilaispojalle päästä luontoon ja todennäköisesti myös matkustamaan, sillä muista lapsena tai nuorena tehdyistä matkoista mies ei kerro. Lisäksi Lappiin tehdyt partioreissut innostivat häntä hakemaan viimeisenä lukiovuotenaan kesätöihin maanmittariksi Sallan Savukoskelle. (M1948.) Partioleirit ovat tarjonneet mahdollisuuden myös ulkomaanmatkoihin. Eräs sukuseuran jäsen pääsi mielestään jo aika nuorena partion kanssa Ruotsiin, Värmlantiin. Tämä Ruotsin matka oli yksi hänen ensimmäisistä ulkomaanmatkoistaan. He menivät Värmlantiin laivalla ja junalla. (N1958.)

Niin ikään helsinkiläinen, vuonna 1979 syntynyt nainen aloitti partion kolmasluokkalaisena kaverinsa mukana. Partio oli itse asiassa aluksi helppo lähiharrastus, sillä partiokolo oli käytännöllisesti kodin lähellä. Myöhemmin lähiharrastus laajeni hänelläkin leirien kautta kauemmas kotoa, ja partioleirit ovat kuuluneet hänen kesiinsä vielä aikuisiässäkin. Hän huomauttaa, että on asunut elämänsä kaikki kesät teltassa, sillä partioleirien lisäksi hän järjesti opiskeluvuosinaan kesätöikseen lastenleirejä. Harrastus kasvoi siis palkalliseksi työksi asti. Nainen haluaa vielä korostaa, että juuri partio maailman luoma suuri sosiaalisten suhteiden verkosto on kantanut häntä erilaisten elämänmuutosten läpi. Partion kautta hän on tutustunut parhaisiin ystäviinsä, ja partion laajasta kaveripiiristä löytyvät myös pitkäaikaisimmat kaverit. (N1979.) Partio on siis ollut selkeästi oma maailmansa, paikka, joka on limittynyt arjessa muiden paikkojen kuten koulun kanssa.

Myös valokuvaus nousee vapaa-ajan toiminnaksi, joka on voinut viedä harrastajiaan partion tavoin eri paikkoihin. Valokuvausta harrastanut, vuonna 1965 syntynyt mies muistelee, että valokuvauksesta kasvoi vakavampi harrastus teini-iässä. Hän kävi valokuvauskerhoa hyvän kaverinsa kanssa kotikaupungissaan Heinolassa, mutta osallistui myös säännöllisesti eri puolella Suomea järjestetyille fotosafareille eli valokuvausleireille. Hailuodon fotosafari on jäänyt hänelle erityisesti mieleen. He matkustivat Heinolasta junalla viikonlopuksi Ouluun, ja sieltä edelleen Hailuotoon. Siellä

fotosafarilaiset menivät erääseen latoon, josta suljettiin kaikki ovet, niin ettei heitä näkynyt. Ladossa oli kuitenkin niin harva laudoitus, että he pystyivät ottamaan valokuvia paikalle tulleista suokukoista, jotka olivat soitimella. (M1965.) Vaikka valokuvaus ei muodostakaan yhtä selkeästi omaa maailmaansa niin kuin partio, valokuvaukseenkin on liittynyt yhteisöllisyyttä. Valokuvausleireille kokoontui yhteisen innostuksen jakanut, yhtenä ryhmänä liikkunut joukko ihmisiä, ja kotona valokuvausta harrastettiin yhdessä hyvän kaverin kanssa.

Edellä tekstissä tuli jo esiin Ruotsissa järjestetty partioleiri, mutta kauemminkin ulkomaille vieneitä harrastuksia Lempiäisten sukuseuran haastatteluaineistossa on. Vuonna 1967 syntynyt haastateltava harrasti nuoruudessaan ringetteä. Ringette on naisten ja tyttöjen jääkiekkoa muistuttava peli, joka rantautui Kanadasta Suomeen vuonna 1979, ja Suomessa lajia harrastettiin ensin Länsi-Suomessa Turun seudulla. Laitilassa asunut tyttö koulukavereineen päätyi lajin harrastajaksi hieman vahingossa. Ringettejoukkue aloitti harjoittelun, mutta koska laji oli vasta uusi Suomessa, heillä ei ollut edes ringetterinkuloita, vaan niitä piti lainata Laitilaan Turusta. Voitettuaan epävirallisen Suomen mestaruuden kansallisessa turnauksessa laitilalainen joukkue halusi lähteä pelimatkalle Kanadaan lajin syntysijoille. Varat pelimatkaa varten koottiin talkoovoimin, ja he pääsivät matkaan. Harrastus loi yhteisöllisyyttä – sen lisäksi, että itse pelaaminen hioi porukkaa yhteen. (N1967.)

Suomi kietoutuu paikkana yllättävästi Kanadan matkaan muutoinkin kuin tyttöjen kotimaana. Haastateltava muistaa elävästi, kuinka he saapuivat Kanadan puolelle. ”Mä olin ensimmäinen, joka tuli jostain turvatarkastuksesta läpi, ja ensimmäätteks tuli tämmönen vanhempi herrasmies vastaan ja sanos, että tervetuloa, niinku suomeks.” (N1967.) Winnipegissä, jossa turnaus pidettiin, asui paljon suomalaistaustaisia siirtolaisia. Kaupungissa oli jopa erityinen Suomalaisten talo suomalaisen kulttuurin keskuksena. ”He halus olla sen meidän vierailun ajan paljon tekemisiä meidän kans, ja se oli tosi hauskaa. Heki oli ihan toises tai kolmannes polves kanadalaisia, kuitenkin et puhui suomea.” (N1967.) Turnauksen muut pelaajat olivat pääasiassa kanadalaisia. Pohjoistamaissa ringetteä pelattiin Suomen lisäksi tuolloin pienimuotoisesti myös Ruotsissa, kuten haastateltava pohtii, mutta kovin laajalle se ei ollut levinnyt. (N1967.)

Selkeästi monipaikkaisin aineistosta esiin nouseva harrastus on erään sukuseuran jäsenen intensiivinen musiikkiharrastus, mistä tuli hänelle lopulta myös ammatti. Heinolassa vuonna 1970 syntynyt nainen aloitti harrastuksensa noin viisivuotiaana pianonsoitolla kotikaupungissaan. Tunnit olivat erään vanhan pianonsoitonopettajan kotona kaupungin keskustassa. Myöhemmin nainen siirtyi opiskelemaan pianonsoittoa musiikkiopistoon, ja tunnit pidettiin hänen omalla koulullaan, jonne hän kulki itse joko pyörällä tai kävellen. Jossain vaiheessa hän ryhtyi soittamaan pianon lisäksi viulua. Haastateltavan kesiin kuuluivat soittoharrastuksen myötä jo tuolloin musiikkileirit. Hän muistaa olleensa soittoleirillä silloisessa kotikaupungissaan Heinolassa jo aivan pienenä, mutta soittoharrastuksen edistyttyä leirejä alkoi olla eri puolilla Suomea. Kun musiikkileirit sattuivat perheen mökin lähistölle esimerkiksi Ilomantsiin tai Juukaan, hän kävi leireillä perheen kesämökiltä käsin. Tässä yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla keskenään hyvin erilaiset paikat. (N1970.)

Kun nainen oli yhdentoista–kahdentoista ikäinen, instrumentti vaihtui viulusta kanteleeseen. Kantele, mielikuvaltaan hyvin suomalaiskansallinen soitin, laajensi soittoharrastusta ehkä yllättävästikin yhä monipaikkaisemmaksi. Kanteleensoittotunneille täytyi matkustaa kerran viikossa konservatorioon Lahteen. Yläasteella olleessaan haastateltava osallistui Joensuussa kantelekilpailuun, jossa kilpailijoita oli ympäri Suomen. Kilpailun yhtyesarjassa soitti maineikas kanteleyhtye, joka kilpailun jälkeen pyysi haastateltavaa soittamaan riveihinsä konserttikanteletta. Kanteleyhtyeen mukana haastateltava pääsi keikkailemaan ja matkailemaan kotimaan lisäksi eri puolilla maailmaa – sen lisäksi, että myös koulun musiikkiluokan Kalevala-projekti vei hänet esiintymään Pohjois-Amerikkaan. Suomessa kanteleyhtye esiintyi usein paikoissa, joissa järjestettiin siirtokarjalaisuuteen liittyneitä tapahtumia, sillä yhtyeen johtajapariskunnalla oli siteitä Viipuriin ja sen ympäristöön. Yhdysvalloissa he keikkailivat alueilla, joilla oli suomalaislähtöisiä ihmisiä. Kaukaisimmillaan he esiintyivät Kaliforniassa. Pidemmän reissun he tekivät myös Arabiemiraatteihin, kun he soittivat kaksi viikkoa Dubaissa. (N1970.)

Musiikkiharrastukseen liittyneestä matkustamisesta sai osansa tässä vaiheessa jo naisen poikaystävä, joka itsekin oli harrastanut musiikkia pienestä asti. Mies oli esimerkiksi ollut mukana samaisessa koulun musiikkiluokkien Kalevala-produktiossa, jota he kävivät esittämässä Yhdysvalloissa ja Kanadassa asti. Sittenmin musiikki kuljetti häntä

maailmalla nimenomaan tyttöystävän kantelekuvioiden mukana, kun mies oli sanojensa mukaan ”roudaamassa näitä vehkeitä” yhteen konserteissa. Hän toteaa, että oli hienoa olla mukana viemässä konserttikanteleensoittoa, suomalaista kulttuurisesti ulkomaille. ”Et ku se iso bändi soittaa näillä konserttikanteleilla, sehän, se todellakin kuulostaa upeelta.” (M1965.)

Nainen antoi jo kouluvuosinaan yksityistunteja aluksi kotonaan ja myöhemmin myös konservatoriolla. Lisäksi hän kävi kesäisin opettamassa kanteleleirillä muun muassa Lahdessa ja Kajaanissa. Ylioppilaskirjoitusten jälkeen oma musiikinopiskelu jatkui Lahden konservatoriolla, mutta toinen opiskelupaikka hänellä oli samaan aikaan Turun yliopistossa. Samanaikainen opiskelu kahdessa kaupungissa tarkoitti jatkuvaa liikkumista paikkojen välillä, minkä lisäksi arkeen kuuluivat edelleen opettaminen esimerkiksi Kouvolassa, Jyväskylässä ja Lahdessa. Hän kertookin istuneensa junissa ja busseissa enimmillään tuhat kilometriä viikossa. ”Että sitä on sit ollu niin paljon, että nyt myöhemmin sitä kuvittelee, et mitenköhän sitä kaikki niiku itse asiassa kerkeskään.” (N1970.) Välimatkat paikkojen välillä haastateltava hyödynsi useimmiten opiskeluun, mutta myös lepoon (N1970).

Nainen valmistui samoihin aikoihin sekä luokanopettajaksi että kanteleensoitonopettajaksi. Hän meni myös naimisiin poikaystävänsä kanssa. Heti häiden jälkeisen vuoden 1996 he viettivät miehen työharjoittelussa Yhdysvaltojen Houstonissa. Vaikka syy lähteä ulkomaille olikin miehen opintoihin liittyneessä työharjoittelussa, musiikilla oli osansa tässäkin ulkomaan vuodessa. Alkuperäinen ajatus oli, että haastateltava olisi jatkanut Houstonissa eteenpäin kanteleensoiton opiskelua. Soitin vaihtui Houstonin yliopistossa kuitenkin harppuun, sillä suomalaista kanteletta ei yliopistossa tunnettu. Houstonin vuodesta muistona on edelleen sieltä tuotu harppu. Houstonin vuoden aikana nainen esiintyi jonkin verran kanteleensa kanssa, ja maan pohjoisempiin osiin suuntautuneella matkalla pariskunta kävi myös tapaamassa erästä Lempiäisten sukuseuran jäsentä. (N1970.) Erilaiset paikat ja maailmat kohtasivat tässäkin yhteydessä.

Kun pariskunta palasi takaisin Suomeen, naista odotti kokopäiväinen kanteleensoitonopettajan sijaisuus Kouvolassa, minkä lisäksi hän toimi tuntiohjaajana

Lahdessa. Kun häntä pyydettiin sijaiseksi Oulun konservatorioon, hän matkusti puolen vuoden ajan lisäksi kerran kuussa Ouluun. Koti heillä asettui Espooseen.

Se ois jatkunu varmaanki se semmonen ura ihan pitempäänki, mut sitten kai sitä ryhty ajattelemaan, että ei niiku koko aika jaksa kiertää ympäri Suomee ja eri puolilla, että se on niiku mahdotonta sit se jatkuva ramppaaminen. (N1970.)

Kun he muuttivat Kirkkonummelle ja sivummalle hyvien liikenneyhteyksien varrelta, nainen päätti hakea töitä uudesta kotikaupungistaan, ja elämä vakiintui. Erilaisilla musiikkikursseilla hän kuitenkin kävi edelleen päivittämässä osaamistaan musiikinopettajana. (N1970.) Musiikkiharrastus on nykyään siirtynyt seuraavalle sukupolvelle. Kolmen lapsen musiikkiharrastus on soittoleireineen useampaan eri paikkaan liittyvää. (N2001, M2003, M2005b.)

Kaikista nuorimpien haastateltavien joukossa ovat sisarukset, joiden molempien harrastukset muodostavat nekin tavallaan oma maailmansa. Vanhempi lapsista, vuonna 2004 syntynyt tyttö, harrastaa keppihevosiä. Kepparit ovat Suomessa syntynyt yhteisöllinen ilmiö, mikä on noteerattu myös ulkomailla. Kun tytöt kokoontuvat leikkimään keppihevosilla, he pitävät ratsastustunteja, kilpailuja ja leirejä. (N2004.) Hänen veljensä, vuonna 2006 syntynyt poika harrastaa puolestaan RC-autoilua eli radio-ohjattavilla pienoismalleilla ajamista. Harrastus on isän ja pojan yhteinen: isä ”ruuvaa autoja” ja poika ajaa niillä (M1973, M2006). Aluksi kauko-ohjattavat autot olivat pojalla ”normisettejä”, Nikkoja ynnä muita, joilla mentiin omalla pihalla, mutta nykyään hän ajaa polttomoottorilla toimivia autoja, ”poltiksia”. Polttomoottoriautoilla ajetaan kesäkaudet ja vain ulkoradoilla, asfaltilla ja savella, kun sähkökäyttöisillä autoilla ajetaan pääasiassa sisätiloihin rakennetuilla radoilla talvisin. RC-autoiluun liittyvät kilpailut, joissa kierretään ympäri Suomea. Helsingissä sijaitsevan kotiradan lisäksi Turku ja Nokia ovat isälle ja pojalle tuttuja paikkoja. Harrastuksen edetessä on mahdollista käydä myös kansainvälisissä kilpailuissa ulkomailla. (M1973, M2006.)

Isän mielestä pojalla on kaksi maailmaa. Isä kuvailee, että kun poika ”painelee radalle, on ku toiseen kotiin menis” (M1973). Molemmissa on esimerkiksi omat kaverinsa. Kotona tehdään eri juttuja muiden kavereiden kanssa, mutta kun lapsi hyppää autoharrastuksen myötä ”toiseen maailmaan”, kuten isä asian muotoilee, niin sieltä löytyvät toiset kavereita. Poika itse kyllä vielä vakuuttaa, että ”mä oon ihan samassa maailmassa aina”. (M1973, M2006.) Isän mainitsema ”toinen maailma” sopii hyvin

tämän alaluvun alussa olevaan sitaattiin, jossa Lempiäisten sukuseuran jäsen puhuu ”toisesta maailmasta”, kun puhuu partioharrastuksestaan. Edellisessä alaluvussa ”maailma” kuvasi myös lasten leikkejä: heillä oli valtioleikissä oma mielikuvitusmaailmansa. Vaikka harrastuksissa liikutaan fyysisesti useissa paikoissa, tärkeintä on kuitenkin ehkä juuri ”maailma”, sosiaalinen verkosto omine toimintoineen, minkä harrastus – tai mielikuvitusleikki – luo.

Edellä kuvatut harrastukset ovat tarkoittaneet konkreettista liikkumista eri fyysisten paikkojen välillä. Varsinaisen matkustelun lisäksi ikkunaa ulkomaille asti ovat avanneet kirjeenvaihtoystävät. Nykyään ehkä jo harvinaiseksi käyvä harrastus oli aikaisempina vuosikymmeninä suosittu yhteydenpitomuoto. Vuonna 1957 Lappeella syntynyt nainen kirjoitteli kirjeitä Kotkassa asuneen pikkuserkkunsa kanssa (N1957). Vuonna 1958 syntyneellä naisella oli oppikouluikäisenä puolestaan monia ulkomaalaisia kirjeenvaihtoystäviä, joiden kanssa hän kirjoitti englanniksi. Hän itse vertaa ilmiötä nykyiseen some-kulttuuriin – aikansa yhteydenpitoa molemmat. ”Juu, itse asiassa tää oli semmone ilmiö, mikä silloin oli ennen näitä kaiken näköisiä some-yhteyksiä niin tota, mul oli hirveen monta kirjeenvaihtoystävää.” (N1958.)

Nainen sai kirjeenvaihtoystäviä lehti-ilmoitusten, opettajien sekä partion kautta muun muassa Isosta-Britanniasta, Saksasta ja Rankasta. Näiden kirjeenvaihtoystävien kanssa kirjoiteltiin pääasiassa kirjeitä, mutta läheteltiin myös joulukortteja ja aivan joululahjojakin, esimerkiksi koruja. Kirjeet nainen kertoo kirjottaneensa sanakirja apunaan, eikä kukaan tietenkään ollut tarkistamassa. Erytyisen hauskaksi nainen muistaa yrityksensä kertoa ranskalaiselle kirjeenvaihtoystävälleen suomalaisista jouluruuista – esimerkkinä lanttulaatikko. Nainen korostaa vielä, että kirjeenvaihtoharrastuksesta ulkomaisten kirjeenvaihtoystävien kanssa oli paljon hyötyä ylioppilaskirjoituksissa. (N1958.) Kirjeitä kirjoittaessa on täytynyt pohtia kielen lisäksi pakostakin kulttuurieroja, vaikka se onkin ehkä tapahtunut tiedostamatta. Vastavuoroisesti vieras kulttuuri on tullut lähelle kirjeitä lukiessa, mikä 1970-luvun Suomessa tuskin oli yhtä jokapäiväistä kuin nykyään, kun matkustaminenkaan ei ollut vielä kovin yleistä. Jo ajatus on kiehtova: oman kodin postilaatikkoon tulee kirje, käsin kosketeltava esine, joka oli matkannut toiselta puolelta Eurooppaa, jonkin toisen suunnilleen samanikäisen melko tuntemattoman lapsen kotoa.

Mielenkiintoista olisikin pohtia, missä määrin nykyinen sosiaalinen media tarjoaa erilaisia paikan tunteita, sillä nykYTEKNIKAN mahdollistamat nopeat yhteydet ovat epäilemättä arkipäiväistäneet kommunikointia – harrastuksesta tuskin enää voi puhua. 2000-luvulla syntyneet lapset mainitsevat puhelimiensa WhatsApp-sovelluksen, jonka kautta he keskustelevat muun muassa luokkakavereidensa kanssa. (N2001, M2003, M2005b.) Vanhin lapsista kertoo lisäksi, että viesteilee WhatsAppin välityksellä ystävänsä kanssa, joka asuu ulkomailla. ”[--] mä sen kanssa juttelen aina Whatsappilla, koska se on kätevää ja ilmaista. Mutta siellä on kiva käydä, ja mun mielestä on muuallaki ulkomailla, että näkee erilaisia asioita, ja muutenki.” (N2001.) Ainakin hänen toteamuksensa sisältää käsityksen, jonka mukaan niin ystävän kotimaa kuin muutkin ulkomaat ovat paikkana jotain erityistä.

8. PAIKKOJEN MONINAINEN VERKOSTO

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuuden ja nuoruuden aikaista monipaikkaisuutta: heidän muistelemiaan lapsuuden- ja nuoruudenaikaisia paikkoja, niiden samanaikaisuutta sekä liikettä paikkojen muodostamassa elämistilassa. Elämistila-käsitteen perustana on Henri Lefebvren kolmesta tilan aspektia eletty tilan käsite, joka pohjautuu ihmisen kokemuksellisuuteen omassa fyysisessä ympäristössään (Lefebvre 1991, 38–41; Lappi 2007, 31–32). Tutkimusaineistoni on perustunut Lempiäisten sukuseuran ja kansatieteen oppiaineen yhteiseen tutkimusprojektiin, johon osallistui eri tavoin 74 sukuseuran jäsentä 1920-luvulla syntyneestä 2000-luvulla syntyneisiin. Yhteishankkeen päätavoitteena ja lopputuloksena oli erilainen, muistoihin ja kokemuksiin perustunut sukukirja "Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja" (Koskihaara & Mäki 2017). Käytössäni oli kirjaprojektia varten osallistavan etnografian keinoin muodostettu sanallinen tutkimusaineisto, mikä käsitti 41 haastattelua, 24 internetin välityksellä Webropol-ohjelmalla toteutettua kyselyvastausta sekä seitsemän vapaasti kirjoitettua muistelmaa. Projektin tutkimusaineistoon kuuluneen visuaalisen muistelun eli valokuvat ja kognitiiviset piirroskartat (ks. Virtanen 2017) rajasin omasta tutkimuksestani pois, sillä jo tällaisenaan aineisto oli laaja pro gradu -opinnäytetyölle. Koska sukuseura kokonaisuudessaan oli aineiston muodostamisessa tärkeä määrittäjä, en kuitenkaan rajannut tutkimusta kohdennetummin esimerkiksi vain tiettyihin sukupolviin, aineiston laajuudesta huolimatta.

Kuten kansatieteilijä Helena Ruotsala on todennut, voi ihmisellä nykyisin yhden kotiseudun sijaan olla useita kotiseutuja tai paikkoja, jotka ovat heille merkityksellisiä ja joiden välillä he liikkuvat. (Ruotsala 2011, 204.) Tämä tutkimus on katsonut monipaikkaisuutta menneisyyden näkökulmasta, pääosin 1900-luvun jälkipuoliskolla lapsuuttaan ja nuoruuttaan eläneiden Lempiäisten sukuseuran jäsenten arjessa. Ruotsalaisten etnologien Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin (Ehn & Löfgren 1982; 2001) kehittelemän kulttuurianalyysin metodeja käyttäen olen osoittanut, etteivät sukuseuran jäsenten lapsuus ja nuoruus olleet pelkästään yhteen paikkaan sidottua. Erilaisten paikkakokemusten ja -muistojen kirjo aineistossa oli monimuotoinen niin yksilöiden kuin sukuseuran kannalta katsottuna. Sen lisäksi, että olen esitellyt sukuseuran jäsenten eri paikkoihin liittyneitä elämistiloja, olen jossain määrin pohtinut, miksi juuri nämä paikat

olivat merkityksellisiä kertojilleen. Lähtökohtanani ei ole ollut monipaikkaisuuden tarkastelu vain yksilön näkökulmasta, vaan olen ottanut esimerkkejä monipaikkaisuudesta laajemmin sukuseuran moniäänisen viitekehyksen sisällä. Kaikki sukuseuran jäsenet eivät suinkaan tuoneet esiin samanlaisia eivätkä edes samanaiheisia muistoja teemahaastattelurungosta ja yhdenkaltaisista Webropol-ohjelman avulla toteutetun kyselyn kysymyksistä huolimatta. Jokainen kertoi paikkamuistojaan luonnollisesti omista henkilökohtaisista lähtökohdistaan käsin.

Tutkimusaineisto oli haastattelu- ja kyselyin muodostettua muistitietoa. Muistaminen on muisteluhetkessä tuotettu konstruktio, valikointia, todeksi käsittämistä ja nostalgiaa, ja sen lähtökohtana ovat ennen kaikkea ihmisen subjektiiviset kokemukset (Ukkonen 2000, 11; Korhokangas 2005, 140). Olen käyttänyt sukuseuran jäsenten tuottamaa muistitietoa ensisijaisesti tutkimuksen lähteenä mutta jossain määrin myös kohteena. Haastattelujen dynamiikka ja osittain sen johdosta myös niiden antama muistitieto vaihteli riippuen siitä, oliko kyseessä yksilö-, pari- vai ryhmähaastattelu, ja keitä ryhmään osallistui. Myös haastattelijalla oli roolinsa muistitietoaineiston muodostamisessa. Haastattelupäivillä mukana oli kansatieteen kenttätökurssia suorittaneita opiskelijoita, jotka tekivät projektin myötä vasta ensimmäisiä haastattelujaan. Kokeneempi tutkija osasi johdatella tilanteita eri tavalla eteenpäin ja pääsi mahdollisesti syvällisempiin yksityiskohtiin omissa haastatteluissaan. Yksilö- ja parihaastatteluiden etu oli niiden henkilökohtaisempi ote, kun tilanteessa pystyttiin keskittymään vain yhden tai kahden henkilön muistoihin. Toisaalta ryhmähaastatteluissa muistelijat saivat toisiltaan virikkeitä muisteluun, jolloin tilanteesta tuli enemmän keskustelua ja neuvottelua suvun yhteisistä muistoista. Varsinkin saman perheen eri sukupolvia sisältäneet ryhmähaastattelut antoivat mielenkiintoisia näkökulmia samoihin paikkoihin.

Sukupolvilla on sekä vertikaalinen että horisontaalinen ulottuvuus. Horisontaalinen ulottuvuus yhdistää ihmisjoukkoa syntymähetken ja yhteisten yhteiskunnallisten kokemusten perusteella samaan sukupolveen. Vertikaalisen sukupolven edustajana ihminen on biologinen yksikkö sukunsa jatkumossa, sukupolvien ketjussa. (Mannheim 1998, 167; Häkkinen 2017, 54.) Kansatieteen oppiaineen ja Lempiäisten sukuseuran yhteinen tutkimusprojekti kietoutuu kokonaisuudessaan näiden kahden ulottuvuuden sisään, ja nämä molemmat aspektit näkyivät myös tässä tutkimuksessa. Tietyt paikkoihin liittyvät sukupolvikokemukset kuten maaseutu, sodan vaikutukset ja matkailu, liittyvät

sukuseuran jäseniä horisontaalisesti sukupolviksi, ja toisaalta mummolat ja kesämökit olivat useamman sukupolven jakamaa tilaa, jossa sukupolvien vertikaalinen jatkumo tuli esiin. Paikkoihin liittyvien sukupolvikokemusten perusteella aineisto oli karkeasti jaoteltavissa kahteen ryhmään, vanhempiin ja nuorempiin sukupolviin, niin että karkea jakolinja kulki 1960 – 1970-luvulla syntyneissä sukuseuran jäsenissä.

Tutkimusaineistosta piirtyi kuva liikkuvasta suvusta, joka jo lähtökohtaisesti oli monipaikkainen. Sukuseuran jäsenet olivat kotoisin eri puolilta eteläistä Suomea. Lisäksi osa projektiin osallistuneista sukuseuran jäsenistä oli joko joutunut itse lähtemään evakkona luovutetusta Karjalasta tai oli siirtokarjalaisten jälkeläinen. Evakkous oli ollut pakotettua siirtymistä toiseen paikkaan. Lisäksi sukuseuran jäseniä oli joutunut lähtemään sotalapsena Ruotsiin ja Tanskaan, jolloin monipaikkaisuus ulottui ylirajaiseksi. Lapsen ja nuoren näkökulmasta katsottuna voi toisaalta pohtia, kuinka vapaaehtoista lapsen siirtymiset elämistilassa lopulta olivat missään tilanteessa. Lapsi ei voi valita asuinpaikkaansa, van sen tekevät hänen vanhempansa, ja vanhemmat myös päättävät viime kädessä perheen liikkumisesta pidemmällä välimatkoilla. Itsenäisesti lapset pystyivät kulkemaan pääasiassa oman kotinsa ympäristössä, erityisesti lähiluonnossa, missä liikkuminen oli hyvinkin vapaata ja tapahtui ilman vanhemman valvontaa. Tämä koski erityisesti nyt jo aikuisiässä olevien sukuseuran jäsenten muistoja ja kokemuksia. Tutkimusaineisto nuorempien sukupolvien kohdalla on ohut, joten heidän kokemuksistaan ei tietenkään voi vetää suuria johtopäätöksiä. Haastatteluista kuului läpi vanhempien sukupolvien kertomana näkemys, että nykylapsilla vastaavaa liikkumisvapautta ei enää olisi, ja kodin ympäristöön sijoittuva elämistila olisi näin pienentynyt. Toisaalta nuoremmilla sukupolvilla elämistila oli laajentunut yleistyneen ja arkipäiväistyneen matkailun ja verkkoyhteyksien kautta. Kontakteja pidettiin yllä sosiaalisessa mediassa.

Lapsuuden monipaikkaisuutta edusti selkeimmillään mummolassa ja kesämökeillä vietetty aika. Mummolat olivat pääasiassa mukavia ajanviettopaikkoja, joissa arki näyttäytyi erilaisena kuin kotona. Mummoloissa merkityksellisenä koettiin sen sosiaalinen ulottuvuus, sukulaiset, ja toisaalta kaikenlainen tekeminen ja toiminta. Mummolat ja kesämökit jakoivat samanlaisia merkityksiä, sillä mökeillä oltiin paljon juuri isovanhempien seurassa, mikä korosti sukupolvien jatkumoa, sukupolvien vertikaalista luonnetta. Kesämökit myös säilöivät pysyvyydellään menneiden

sukupolvien muistoja. Koska kesämökkejä muistelivat – ja lasten ollessa kyseessä niistä kertoivat – useamman eri sukupolven edustajat, haastatteluista ja kyselyvastauksista välittyi kesämökeillä vietettyyn aikaan liittyviä muutoksia. Aikaisemmin mökeillä oli oltu kesäisin pitkiä ajanjaksoja, kun nuoremmat sukupolvet viettivät aikaa mökillä enää lyhyempiä jaksoja kerrallaan. Nuorilla ja lapsilla vapaa-ajasta kilpailivat mökin kanssa harrastukset ja matkustelu laajemmalla säteellä kuin heidän vanhemmillaan ja isovanhemmillaan. Pääsääntöisesti vaatimattomat mökkiolot tarjosivat nykylapsille paikan, jossa he pystyivät kokemaan isovanhempiensa lapsuudenaikaiset asumisolosuhteet ilman mukavuuksia. Lisäksi mökillä, vapaa-ajalla, harrastettu toiminta edusti tehtäviä, jotka aikaisemmilla sukupolvilla kuuluivat lasten jokapäiväiseen arkeen, esimerkkeinä runsas ulkona oleilu, marjastus ja kalastus. Tilallisuus ja ajallisuus saivat näin kesämökeistä kiehtovan kohtaamispaikan.

Jokaisella sukupolvella on oma historiallinen kehyksensä. Talvi- ja jatkosota vaikuttivat sodan aikana eläneiden ja myös heti sodan jälkeen syntyneiden lasten paikantuntemuksiin. Puute ja köyhyys määrittivät elinolosuhteita lähes poikkeuksetta, ja sota näkyi ja tuntui arjen ympäristössä sotilaina ja pommituksina, sen lisäksi, että kaakkoisessa Suomessa asuneet joutuivat evakuoitumaan kodeistaan. Siirtokarjalaisilla elämä oli uuteen tottumista, myös lapsilla. Karjalaisuutta muisteltiin, ja muistelu sisälsi sekä nostalgiaa että kollektiivisen muistelun sävyjä. Karjalaisuus oli korostettua juuri evakkouden kokeneiden tai heidän jälkeläistensä muistelussa. Tutkimusaineistossa oli myös Ruotsiin ja Tanskaan sotalapsina lähetettyjä henkilöitä, joiden pysyvä koti oli muutaman vuoden ajan ulkomailla (N1935a, N1938a, N1935b). Heidän muistoistaan nousivat esiin evakkouden lailla kipeät siirtymävaiheet paikkojen välillä. Sotalapsuuden vuosilla oli vaikutusta myös nuoruuden elämistilaan. Yksi sotalapsista muutti nuoruudessaan moneksi vuodeksi takaisin Ruotsiin, vaikka palasikin lopulta takaisin Suomeen (N1935a). Yhteys Ruotsiin säilyi ja siirtyi myös hänen omalle pojalleen, joka solmi läheiset suhteet äitinsä sotalapsiperheeseen (M1963a). Sotalapsivuosien ja siirtokarjalaisuuden kohdalla voi pohtia myös paluun mahdollisuutta fyysiseen paikkaan. Ruotsiin, sotalapsiperheeseen palaaminen oli sodan jälkeen mahdollista, kun taas liikkuvuus Neuvostoliitolle jääneeseen Karjalaan oli hyvin rajoitettua aina 1990-luvulle asti. Yhteys länsinaapuriin pysyi elävänä ja kehittyi, kun taas Karjala jäi fyysisesti saavuttamattomaksi muistin paikaksi.

Harrastukset, matkailu ja opiskelu laajensivat sukuseuran jäsenten elämistilaa, myös yllirajaisesti ulkomaille. Harrastukset kuten partio, urheilu ja musiikki olivat parhaimmillaan hyvin monipaikkaisia ja veivät harrastajiaan eri tapahtumiin ympäri Suomen ja ulkomaille. Harrastukset muodostivat samalla oman tilallisen ulottuvuutensa, oman maailmansa paikkoineen, toimintoineen ja sosiaalisine kontakteineen. Myös vapaat leikit loivat maailmoja, joissa oli omat paikkansa. Ulkomailta tuodut lelut ja muut tuliaiset avasivat lapsen käsitystä vieraista paikoista, samoin kirjat ja kirjeenvaihtoystävät ennen nykyistä globaalia sosiaalisen median kulttuuria.

Kun vanhemmat sukuseuran jäsenet olivat lapsia, perheiden vapaa-ajan matkailu suuntautui useimmiten sukulaisten luo. Oman auton hankkiminen oli merkittävä tapahtuma, sillä sen myötä perheiden liikkumasäde kasvoi aikaisempaan verrattuna. Lappiin suuntautunut matkailu omalla autolla oli tutkimusaineiston mukaan hyvin yleistä 1950-luvulta aina 1980-luvulle asti. Suomen puolelta matkaa jatkettiin usein Pohjois-Norjaan ja Pohjois-Ruotsiin. Näihin matkoihin liittyi mielenkiintoisesti lapsen aistima erilaisuus – jo maisemien puolesta luonto oli erilainen kuin kotona Etelä-Suomessa, ja matkoilla oli retkeilymäinen luonne. Lapin matkat olivat usein toistuvia. Erään haastateltavan perhe matkusti kesäisin Lappiin niin kauan, kunnes perheeseen rakennettiin kesämökki (M1954). Naapurimaita lukuun ottamatta ulkomaanmatkailu oli varsin vähäistä aina 1980-luvulle asti, ja liikkuminen tapahtui oman auton lisäksi busseilla tai junilla. Ensimmäiset lentomatkat tapahtuivat 1970-luvun puolessa välissä Espanjaan (N1958, M1965). Nuorimmille sukuseuran jäsenille ulkomaanmatkailu oli säännöllistä, ja matkoista ja matkakohteista kerrottiin arkiseen sävyyn osana elämää (N2001, M2003, M2005b). Myös sukuseura itse oli järjestänyt matkoja, joille osallistunut nuorimpiakin projektissa haastateltuja sukuseuran jäseniä. Nämä matkat olivat suuntautuneet Suomeen tai Suomen lähialueille.

Kun lapsuus vaihtui nuoruusvuosiin ja varhaiseen aikuisuuteen, muutti moni sukuseuran jäsen pois lapsuuden kotiseudultaan opiskelun tai työn perässä. Opiskeluaika oli eräänlainen välitila ennen asettumista aloilleen, ja näissä muistoissa saattoi ilmetä hyvinkin moniulotteista monipaikkaisuutta. Tähän monipaikkaisuuteen kuului paikkojen verkosto, jossa sukuseuran jäsenet liikkuivat jatkuvasti oman opiskelupaikkakuntansa kodin, vanhempiensa asuinpaikan, mahdollisesti vielä poika- tai tyttöystävän asuinpaikan sekä työpaikkojensa välillä. Yllättävää kyllä, viitteitä tämänkaltaisista kokemuksista oli jo

vanhimmalla projektiin osallistuneista. (Esim. N1929, N1970, N1979). Laajimmillaan opiskeluvuosien monipaikkaisuus oli ylijärjestyksellistä. Yksi sukuseuran jäsenistä oli lähtenyt lukion jälkeen Ruotsiin ensin välivuodeksi töihin, mutta jäänyt sinne päästyään yliopistoon. Hän palasi myöhemmin perheeseen Suomeen. (N1957.) Lisäksi aineistosta nousi esiin ylijärjestyksellistä monipaikkaisuutta joko oman tai sukulaisen lyhytaikaisen tai osittaisen ulkomailla-asumisen muodossa. Tähän kuuluivat erään pariskunnan opiskelu Yhdysvalloissa, johon leimaa antoi toisen osapuolen harrastuksesta alkanut ura musiikin parissa (M1965, N1970), sekä niin ikään erään sukuseuran jäsenen Yhdysvalloissa töissä ollut isä, jonka luona perhe kävi säännöllisesti (M1963a).

Vaikka tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tarkastella monipaikkaisuutta yksittäisiin henkilön keskittyen, voi kuitenkin huomata, että toisilla sukuseuran jäsenillä lapsuuden ja nuoruuden elämäntila eri paikkoineen oli laajempi kuin toisilla. Monipaikkaisuuden verkosto oli usein hyvin moniulotteinen. Huomattavaa on kuitenkin, että kaikkien projektiin osallistuneiden sukuseuran jäsenten lapsuus ja nuoruus eivät välttämättä olleet millään tavalla monipaikkaisia. Mukana oli myös heitä, joiden arkinen elämäntila ei tämän aineiston mukaan ulottunut kodinympäristöä kauemmas minkäänlaisten yhteyksien tasolla.

LÄHTEET

Tutkimusaineistot / Painamattomat lähteetKirjoittajan hallussa:

Sähköpostiviestit 3.4.2017, 5.6.2018 ja 27.6.2018

Kansatieteen TYKL-kokoelma, kulttuurien tutkimuksen arkistot, Turun yliopisto:

N1929: TYKL/aud/1156	M1950: TYKL/aud/1154
M1932a: TYKL/aud/1140	M1954: TYKL/aud/1118
M1932b: TYKL/spa/1190	M1955: TYKL/aud/1134
N1933: TYKL/spa/1190	N1957: TYKL/aud/1157
M1933: TYKL/aud/1121	N1958: TYKL/aud/1157
N1934: TYKL/aud/1117	N1961a: TYKL/aud/1126 &
N1935a: TYKL/aud/1133	TYKL/aud/1143
N1935b: TYKL/aud/1151	N1961b: TYKL/aud/1138
N1936: TYKL/aud/1140	M1963a: TYKL/aud/1136
N1938a: TYKL/aud/1121	M1963b: TYKL/aud/1155
N1938b: TYKL/aud/1140	N1965: TYKL/aud/1143
N1939: TYKL/spa/1190	M1965: TYKL/aud/1123
M1939a: TYKL/aud/1125	M1966: TYKL/aud/1120
M1939b: TYKL/aud/1140	N1967: TYKL/aud/1131
N1940: TYKL/aud/1125	N1970: TYKL/aud/1123
N1942a: TYKL/aud/1154	N1972: TYKL/aud/1128
N1942b: TYKL/aud/1131	M1973: TYKL/aud/1132
N1943: TYKL/aud/1124	N1979: TYKL/aud/1119
M1943: TYKL/aud/1153	N1982: TYKL/aud/1128
N1944: TYKL/aud/1153	M1994: TYKL/aud/1126
M1944a: TYKL/aud/1124	N2001: TYKL/aud/1122
M1944b: TYKL/aud/1129	N2003: TYKL/aud/1127
N1945a: TYKL/aud/1151	M2003: TYKL/aud/1122
N1945b: TYKL/aud/1128	N2004: TYKL/aud/1132
N1945c: TYKL/aud/1138	M2005a: TYKL/aud/1127
N1947a: TYkl/aud/1135	M2005b: TYKL/aud/1122
N1947b: TYKL/aud/1133	M2006: TYKL/aud/1132
M1948: TYKL/aud/1117	M2008: TYKL/aud/1127
N1949: TYKL/aud/1133	

TYKL/dg/6387

TYKL/dg/6553

TYKL/dg/7746

Ikonen, Ulpu-Maria 2015: *"Täällä on mun koti, täällä on mun paikka"*. Tutkimus halislaisten maahanmuuttajanaisten koti- kokemuksista. Turun yliopisto, kansatiede. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015101514904> [10.3.2016]

Issa, Merja 2018: *Wadi Nisnas Haifassa rinnakkaiselon tilana. Kristityn vähemmistön kokemuksista Israelissa*. Turun yliopisto, kansatiede.

Schwartz Eija 2016: *Lapsuuden muistellut asuinpaikat – Tapaustutkimus Lempiäisten sukuseura*. Proseminaarityö, Turun yliopisto, kansatiede.

Tarmio, Nora 2013: ”Suomessa mä olen Suomen bosnialainen ja Bosniassa mä olen Bosnian suomalainen”. *Bosnialaistaustaisten nuorten aikuisten monimuotoinen etninen ja paikallinen identiteetti uudessa asuinympäristössä*. Turun yliopisto, kansatiede.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201311257401> [10.11.2016]

Kirjallisuus

Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä: Itä-Suomen yliopiston hanke ”Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä”, <http://www.uef.fi/en/web/secondhomes/home> [14.11.2016]

ASU-ohjelma: Suomen Akatemian ohjelma ”Asumisen tulevaisuus”, <http://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/asumi/asu-muistio-fin.pdf> [14.11.2016]

Aukia, Markku 2010: *Lapset olkoot ihmisiksi. Suomen talonpoikaiskotien hiljainen kasvatus*. Kansatieteellinen tutkimus. Väitöskirja. Turun yliopisto.
<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/52564/diss2010aukia.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [10.3.2019]

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982: *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag. Malmö: Gleerups.

Enges, Pasi, Heimo, Anne, Mahlamäki, Tiina & Virtanen, Timo 2015: Tila, paikka ja ympäristö. – Kouri, Jaana (toim.) 2015: *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 133–150. Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.

Erll, Astri 2011: Locating Family in Cultural Memory Studies. *Journal of Comparative Family Studies*. Vol. 42, Iss. 3, 303-318.

Geertz, Clifford 1973: *The interpretation of cultures. Selected essays*. New York: Basic Books, Inc., Publishers.

Fingerroos, Outi 2010a: *Karjala utopiana*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

Fingerroos, Outi 2010b: Muisti, kertomus ja oral history -liike. – Grönholm, Pertti & Sivula, Anna (toim.): *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?*, 60–81. Historia mirabilis 6. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne ja Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 25–48. Tietolipas 214. Helsinki, Suomen Kirjallisuuden Seura.

- Haukkala, Teresa (toim.) 2011: *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 54. Helsinki: Sitra. [online]
<https://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksi%C3%A454.pdf>
 [14.11.2016]
- Heimo, Anne 2016: Nordic-Baltic Oral history on the move. *Oral History* Vol. 44, No. 2. Nordic-Baltic special issue, 37–46.
- Hoikkala, Tommi 1993: *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikustumisen puhe ja kulttuurimallit*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Häkkinen, Antti 2017 [2013]: Suomalaiset sukupolvet, elämänkulku ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. – Häkkinen, Antti, Puuronen, Anne, Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (toim.): *Sosiaalinen albumi – Elämäntavat sukupolvien murroksissa*, 21–56. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 125.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sosiaalinen_albumi_verkko.pdf
 [11.3.2019]
- Karjala – Karjalaisuus. Karjalan Liitto 1940–2015*. Juhlajulkaisu. Helsinki: Karjalan liitto.
- Kavén, Pertti 2011: *Sotalapset. Toiveet ja todellisuus*. Helsinki: Minerva.
http://sotalapset.fi/assets/kaven_toiveet-ja-todellisuus.pdf [2.5.2019]
- Korkiakangas, Pirjo 2004: Memories and the Identity of Place. Strategies of Town Residents in Jyväskylä. – Åström, Anna-Maria, Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia (ed.): *Memories of My Town: The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*, 150–171. Studia Fennica Ethnologica 8. Helsinki: Finnish Literature Society, DOI: <https://doi.org/10.21435/sfe.8> [26.4.2019]
- Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. – Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*, 129–147. Ethnos toimitte 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Koskihaara, Niina & Mäki, Maija (toim.) 2017: *Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja*. Scripta Aboensia 5. Turku: Kansatiede, Turun yliopisto & Lempiäisten sukuseura ry.
- Koskihaara Niina, Mäki, Maija & Schwartz, Eija 2018: Sinnikkään ja itsenäisen koululaisen muotokuva – koulukulttuurin ja koulunkäynnin muutoksia yhden suvun muisteluaineiston valossa. *Kasvatus & Aika*, 12(4), 54–75.
<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/76615> [14.3.2019]
- Kostiainen, Auvo 2008: Suomalainen matkailun historian tutkimus. *Matkailututkimus* 4: 1, 42–67. Suomen matkailututkimuksen seura
<http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.utu.fi/se/m/1796-1300/4/1/suomalai.pdf>.
 [4.5.2019]
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2007: Sotalapsien paikka(tunne). *Alue ja ympäristö*, 36(2), 3-17. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64323> [2.5.2019]

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2008: Kotirintamia ja kaukomaita. Paikattomuus tilallisen trauman ilmentäjänä suomalaisten ja englantilaisten sotilasten muistoissa. *Nuorisotutkimus*, 2/2008, 15–31. <http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2008/2/kotirint.pdf> [2.5.2019]

Lappi, Tiina-Riitta 2007: *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa*. Jyväskylä studies in humanities 80. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lefebvre, Henri 1991: *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.

Lempiäisten sukuseura: <http://www.lempiaistensukuseura.fi> [14.11.2016]

Lindqvist, Gunilla 1998: Att skapa lekvärldar. *Kasvatus* 29, 509–523. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://elektra.helsinki.fi/ezproxy.utu.fi/se/k/0022-927-x/29/5/atkskapa.pdf> [29.4.2019]

Lönnqvist, Bo 2007: Loci memoriae – muistin paikat. – Knuuttila, Maarit, Lappi Tiina-Riitta, Ruotsala Helena & Salminen, Elina (toim.): *Hei, muistatkos...?, Pirjo Korkiakankaalle omistettu 60-vuotisjuhlakirja 10.7.2007*, 87–97. Ethnos toimitte 14. Helsinki: Ethnos ry.

Mannheim, Karl 1998 (1923): The Sociological Problem of Generations. – Keschemeti, Paul (ed.): *Essays on the Sociology of Language*, 163–195. London: Routledge. http://mediaspace.newmuseum.org/ytjpressmaterials/PDFS/ARTICLES_ABOUT_THE_GENERATION/01_The_Sociological_Problem.pdf [10.3.2019]

Massey, Doreen 2008: *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.

Mickwitz, Joachim & Ahlfors, Markus (toim.) 2007: *Familjen Carpelan – en adelsätt i 600 år*. Åbo: Åbo Landskapsmuseum.

Mäki, Maija & Schwartz Eija 2018: ”Mä elän niitä paikkoja edelleen”. Elämistilat kulttuuriperintönä yhden suvun muistelukerronnassa. *Sananjalka* 60, 238–259. Turku: Suomen kielen seura.

Mäki, Maija & Schwartz, Eija 2019a: Kokoa suku muistelemaan! Kokemuksia Lempiäisten sukuseuran ja Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen yhteisestä tutkimushankkeesta. *Genos* 1/2019, 47–51.

Mäki, Maija & Schwartz, Eija 2019b: ”Siinä se suku on paras!” – Muisteltu lapsuus vuorovaikutteisessa kansatieteellisessä sukututkimushankkeessa. – Hieta, Hanneleena, Kiiskinen Karri, Mäki, Maija, Roivainen Päivi & Sund, Ann-Helen (toim.): *Liikettä rajapinnoilla. Rörelser och gränssytor – etnologiska diskussioner om samverkan*. Ethnos-toimite 21, Scripta Aboensia 6. Helsinki: Ethnos ry.

Olsson, Pia & Ruotsala, Helena 2017[2009]: Introduction. – Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (ed.): *Gendered Rural Spaces*, 7–17. Studia Fennica Ethnologica. Helsinki: Finnish Literature Society. DOI: <https://doi.org/10.21435/sfe.12> [3.3.2019]

- Palomäki, Antti 2015: Maanhankintalain säätäminen. Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen. – *Karjala – Karjalaisuus. Karjalan Liitto 1940–2015*. Juhlajulkaisu, 13 – 15. Helsinki: Karjalan liitto.
- Peltonen, Matti 1999: *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltonen, Ulla-Maija 2000: Kuolema sisällissodassa 1918 & muistamisen ja unohtamisen kysymyksiä. *Elore*, 7(2). <https://doi.org/10.30666/elore.78292> [6.3.2019]
- Portelli, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 49–66. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä, Jyrki 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. – Pöysä, Järviluoma, Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*, 331–360. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden tutkijain seura.
- Raninen-Siiskonen, Tarja 1999: *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 766. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rolshoven, Johanna 2012: Das Figurativ der Vagabondage. – Rolshoven, Johanna & Maierhofer Maria (Hg.): *Das Figurativ der Vagabondage. Kulturanalysen mobiler Lebensweiser*, 15–30. Bielefeld: Transcript.
- Roos, J. P. 1987: *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ruotsala, Helena 2012: Der Ruf der Fjälls. – Rolshoven, Johanna & Maierhofer Maria (Hg.): *Das Figurativ der Vagabondage, Kulturanalysen mobiler Lebensweiser*, 125–142. Bielefeld: Transcript. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.14361/transcript.9783839420577.125> [3.3.2019]
- Ruotsala, Helena 2011: Kaksi kukkaroa ja kaksi kelloa. Ylirajaisuutta ja monipaikkaisuutta Tornion-Haaparannan kaksoiskaupungissa. *Sananjalka* 53, 196-217. Turku: Suomen kielen seura. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.utu.fi/se/s/0558-4639/53/kaksikuk.pdf> [3.3.2019]
- Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. – Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*, 45–76. Ethnos toimitte 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Ruotsala, Helena 2017: Monipaikkainen arki kansatieteellisen tutkimuksen kohteena. – Koskihaara, Niina & Mäki, Maija (toim.): *Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja*, 23–31. Scripta Aboensia 5. Turku: Kansatiede, Turun yliopisto & Lempiäisten sukuseura ry.
- Ruotsala, Helena 2007: Muistojen maisemia Baselista. – Knuuttila, Maarit, Lappi Tiina-Riitta, Ruotsala Helena & Salminen, Elina (toim.): *Hei, muistatkos...?, Pirjo*

Korkiakankaalle omistettu 60-vuotisjuhlakirja 10.7.2007, 12–29. Ethnos toimitte 14. Helsinki: Ethnos ry.

Saarikoski, Helena 2008: Kuultavia ääniä ja kuuntelemisen keinoja. – Outi Fingerroos ja Tuulikki Kurki (toim.): *Ääniä arkistosta : haastattelut ja tulkinta*, 27–53. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Salasuo, Mikko & Anni Ojajärvi 2017 [2013]: Sukupolvia liikkeessä – fyysisestä pakkoaktiivisuudesta liikkumattomuuteen. – Häkkinen, Antti, Puuronen, Anne, Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (toim.): *Sosiaalinen albumi – Elämäntavat sukupolvien murroksissa*, 111–180. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Verkkojulkaisu 125.

https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sosiaalinen_albumi_verkko.pdf [11.3.2019]

Savolainen, Ulla 2015: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Kultaneito XV. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Seifert, Jörg 2012: *Stadtbild, Wahrnehmung, Design: Kevin Lynch revisited*. Basel: Birkhäuser.

<https://login.ezproxy.utu.fi/login?url=https://doi.org/10.1515/9783034610384> [28.4.2019]

Sotalapset: <http://sotalapset.fi/lastensierrot.html> [28.4.2019]

Sukuseurojen keskusliitto: <https://www.suvut.fi/> [12.3.2019]

Suomen sukututkimusseura: <https://www.genealogia.fi/> [12.3.2019]

Suopajärvi, Tiina 2018: Seniorikaupunkilaisten osallistuminen julkisen sektorin suunnitteluprosesseihin Oulun ”älykaupungissa”. – Hämeenaho, Pilvi, Suopajärvi, Tiina & Ylipulli, Johanna (toim.): *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuan, Yi-Fu 2006: Paikan taju: aika, paikka ja minuus. – Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.): *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 15–30. SKS, Helsinki.

Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ukkonen, Taina 2015: *Muistitiedon keruuopas sukututkijoille ja muille sukumuistojen tallentajille*. Suomen Sukututkimusseuran oppaita 2. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.

Ukkonen, Taina 2012: *Tilkasten-Värrin sukukirja: Osa 3, Sukumuistoja*. Naantali: Tilkasten-Värrin sukuseura.

Ukkonen, Taina 2006: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 175–198. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vanha-Similä, Maria 2017: *Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Kansatieteellinen arkisto 58. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Virtanen, Timo J. 2017: Visuaalinen muisti – kuvallisia kertomuksia. – Koskihaara, Niina & Mäki, Maija (toim.): *Sukupolvien äänet. Lempiäisten sukuseuran jäsenten lapsuus- ja nuoruusmuistoja*, 33–50. Scripta Aboensia 5. Turku: Kansatiede, Turun yliopisto & Lempiäisten sukuseura ry.

Welzer, Harald (toim.) 2007: *Der Krieg der Erinnerung: Holocaust, Kollaboration und Widerstand im Europäischen Gedächtnis*. Frankfurt am Main: Fischer.

Yliopistolaki:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yliopistolaki#L1P2> [9.3.2019]

LIITE

Haastattelurunko

1.2.2015

Lempiäisten Sukuseura ry.

HAASTATTELURUNKO: Teemat lapsuus ja nuoruus

Laatija: Niina Koskihaara

Haastattelun tallennuslupa HKT-laitoksen arkiston TYKL-kokoelmaan

Nimi ja syntymävuosi

Nykyinen asuinkunta

Sukuhaara

LAPSUUS (alle kouluikäisenä)

- Missä syntynyt, asunut lapsuudessa? Millainen paikka?
- Kertoisitko lapsuusajan perheestäsi?
- Varhaisimmat muistot kotoa, lapsuuden elinpiiristä?
- Mitä leikittiin kotona, päivähoitossa? Keiden kanssa? Vanhempien kanssa? Ketkä olivat parhaita kavereita? Missä asuivat, miten tutustuitte, miten teistä tuli kavereita?
- Missä leikittiin? Ulkona, sisällä? Missä leikit mieluiten? Miten kauas kotoa sai mennä? Mitä hauskaa leikeissä tapahtui? Kommelluksia, onnettomuuksia?
- Millä leikittiin? Pelit, leikkikalut; itsetehdyt, ostetut, lahjaksi saadut, kavereiden leikkikalut? Oliko kavereiden kesken kateutta leikkitarvotteista?
- Milloin uusia leikkikaluja sai, syntymäpäivä, jouluku?
- Osallistuitko kotitöihin, minkä ikäisenä, mitä tehtäviä?
- Varhaislapsuuden (alle kouluikäisenä) harrastukset? Kenen kanssa, ketä kuskasi?

NUORUUS (koulunkäynti ja opiskelut)

- Harrastukset, mitä, miten usein, missä, keiden kanssa harrastit > tuliko ystävyysuhteita, miten kuljit?
- Paras muisto harrastuksista?

- Missä kävit koulua, miten pitkä oli koulumatkasi, miten kuljit? (Kansakoulu, oppikoulu / peruskoulu, lukio, ammatillinen koulutus) Miten paljon oppilaita oli luokallasi / koulussasi?
- Mieleenpainuvimmat koulumuistosi? Kohellukset, opettajat?
- Mistä aineista pidit? Mistä aineista et pitänyt? Millaiset opettajat sinulla oli - kenet muistat parhaiten?
- Millaista oli kouluruoka? Missä se syötiin luokassa / ruokalassa?
- Parhaat kouluajan kaverit? Keitä ja mistä? Mitä teitte välitunneilla?
- Mitä ja missä opiskelit peruskoulutuksen jälkeen? Miksi ja miten valitsit?
- Miltä tuntui lähteä opiskelemaan?
- Millaista opiskelijaelämä oli, mikä on jäänyt parhaiten mieleen?
- Osallistuitko ns. opiskelijaelämään? Mieleenpainuvimmat opiskelijatapahtumat, -juhlat?
- Millaisia opettajia sinulla oli - ketä on jäänyt parhaiten mieleen?
- Mikä oli raskainta opiskeluissa?
- Kävitkö opiskelujen ohessa töissä - missä? Kesätyöt? Rahoititko opintoja opintolainalla?
- Minkä tutkinnon suoritit / aiot suorittaa?
- Milloin valmistuit? Miltä valmistuminen tuntui? Olivatko työnäkymät hyvät? Aioitko jatkaa ammatissa vai kouluttautua lisää?